

**TEXT LITE
WITHIN THE
BOOK ONLY**

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_192777

UNIVERSAL
LIBRARY

चोरी कशी करावी ?

लेखक

अच्युत बळवंत कोल्हटकर

प्रकाशक

0.

नरहर रामचंद्र जोशी.

१९२५

आवृत्ति १ ली]

[किंमत एक रुपया.

मुद्रकः—केशव गणेश जोशी, रामदास प्रिन्टिंग प्रेस,
खटाव मकनजीघी वाडी, गिरगांव, मुंबई

प्रकाशकः—नरहर रामचंद्र जोशी काऊन बिल्डींग
गिरगाव मुंबई,

वाचकांस विनंति

एवढाच कीं हे पुस्तक अगदी भीत भीत आपणांपुढें ठेवलेले आहे. ह्या पुस्तकाचा उद्देश काय तो आतील मजकुरा वरून आपणास कळेलच, परन्तु पुस्तक वाचल्यावर त्याचेविषयीचा अभिप्राय चोरून मनात ठेवूं नका. कारण महाराष्ट्रीय वाचकवर्गाचा सहृदय अभिप्राय हीच प्रस्तुत लेखकास अत्यन्त मुल्यवान् वस्तु आहे.

मुम्बई
वर्षप्रतिपदा, स्वातंत्र्यशक २९२ }

आपला नम्र,
पुस्तककर्ता.

अनुक्रमणिका

प्रकरण	विषय	पृष्ठ.
प्रकरण १ लें	कामिनिया हेअर ऑईल	१
प्रकरण २ रे	पहिलें चुम्बन	७
प्रकरण ३ रें	न्यायाचा “स्पेशल” अवतार!	१४
प्रकरण ४ थे	बाळू, असें सांग अं!	२०
प्रकरण ५ वें	जिथें तिथें हीच रडकथा !	२७
प्रकरण ६ वें	“परनार विषाचा प्याला”	३५
प्रकरण ७ वें	“मला मुबईला जायचंय्”	४२
प्रकरण ८ वें	पुणेरी भामटे	५१
प्रकरण ९ वें	हे पहा पायघोळ संत !	६०
प्रकरण १० वें	कलकत्याजवळील एक बंगला	६८
प्रकरण ११ वें	कुत्रा आणि संन्यासी	७५
प्रकरण १२ वें	गाय ! कुठली गाय ?	८३
प्रकरण १३ वें	औधकराची “बेबद्दशाही”	९१
प्रकरण १४ वें	अफझुलखानास सौलीसिटरची नोटीस	९८
प्रकरण १५ वें	गुलामगिरीच्या वणव्यांत	१०५
प्रकरण १६ वें	हरिश्चन्द्राचे वेळेपासून	१११
प्रकरण १७ वे	गार्धीच्या “हिमालयन् मिस्टेक्स”	१२०
प्रकरण १८ वे	श्रीशिवाजी महाराजकी जय	१२९
प्रकरण १९ वें	सत्याचा रणदुंदुभि	१३७
प्रकरण २० वें	चोरी कशी करावी ?	१४४

चोरी कशी करावी ?

प्रकरण १ लें.

१९६३

कामिनिया हेअर ओइल

रो कशी करावी हें शास्त्र जितकें नवें
गाहे तितकेंच जुनेही आहे हे शास्त्र नवें आहे
वाच घाना सामान्यता नकोच. कारण जी गोष्ट
सत्य आहे ती सामान्यांत चोरी कसची ? वाटेचा
भोरही वाच घेवरील की ह्या शास्त्रावर अजून कोणताही प्रमाणभूत
ग्रंथ झालेला नाही निदान मराठीत तरी ह्या विषयावरील हा पहिला
ग्रंथ आहे व आझी एवढेंच प्रामाणिकपणानें सागूं शकूं की ह्या
परतकाने आझी कोणाच्याही मजकुराची चोरी केलेली नाही.

ह्या शास्त्रावर आजपर्यंत कोणताही प्रमाणभूत ग्रंथ कां झालेला
नाहीं घ्याने कारण काय असा प्रश्न वाचकवर्ग आपल्या मनास
निदान चोरून तरी विचारील, व त्याबद्दल त्यांना निरांनाराळीं
उत्तरेही कदाचित् सुचतील. कुठाला असें वाटेल की जगात चोन्या
इतक्या थोड्या आहेत की त्यांचेच शास्त्र बनविण्याइतकी त्यांना

चोरी कर्जा करावी ?

शोभ्यता आलेली नाही. कुणी ह्या जगात चोराची संख्या अल्प आहे असे समजत असतील. कुणाला चोरी हा धन्दा हलका आहे असे वाटत असेल. जगात हलके लोकच हा धन्दा करीत असतील असाही कुणाचा तर्क होत असेल. कुणाला चोरी ही गोष्ट शास्त्रसिद्ध भात असेल कुणी शास्त्रांचे व चांगले यज्ञ आहे असे अनुमान करीत असतील. कुणी चोरी ती काय व त्याचे शास्त्र ते काय बनविले जाणार अशा समजुतीवर समजून घेत असतील व चोराच्या नीतीने त्या मानवजातीत शास्त्रावर पडले नाहीत असे कुणी मानून चालत असतील पण ते मानून चालायचे नाही वरील सर्वे इत असतील मिथ्या आहेत चोरी ते शास्त्र हलकेही नव्हे व त्या लोकांचेही नव्हे हातापातू थोरांपर्यन्त—रक्षापासून राजापर्यन्त—चोरापासून मावापर्यन्त—सर्वांचे हे शास्त्र आहे आणि क्षणान्ता शास्त्राचे सर्वांनी अनुसरण करणे जरूर आहे.

कुणाकुणाला—ईश्वर राजांचे रक्षण करो—असे वाटत असतील ह्या शास्त्राचे अध्ययन ते काय करायचे व हे शास्त्र मनुष्याला निसर्गातच येत असेल. प्रयत्न केला—ईश्वर राजांचे रक्षण वगे—तर चोरी करायला साधारणपणे कुणालाही अडचण पडायची नाही पण ही समजूत चुकीची आहे. मनुष्याला अशा शेंकऱ्या गोष्टी येत असतात, पण त्या सशास्त्र कशा करायच्या हे त्याला शिकावेच लागते. नौकानयन, आकाशयान, प्रकाशालेख्य, ध्वनिवाहन वगैरे

प्रकरण १ ले.

मोठमोठ्या गोष्टी सोडून द्या. त्याचें सशास्त्र अध्ययन केल्याशिवाय त्या कुणालाच येत नाहीत. पण रोजच्या व्यवहारातल्या ज्या अनेक गोष्टी, त्याचीही आता शास्त्रं बनलेली आहेत व त्या सशास्त्र करण्याकडे लोकांची प्रवृत्ति होत चाललेली आहे. जेवावें कसे ह्याचे आता शास्त्र बनलेलें आहे व उपाशी कसे रहावे ह्याचेही शास्त्र बनलेलें आहे. पहिल्या सूपशास्त्राचा (सूप व्हाणजे soup) नव्हे लक्ष्यान ठवा) एक भाग आहे व दुसऱ्याची लंघनचिकित्सा बनली आहे कुणी व्हाणेल, उपाशी रहायचे ह्यात शास्त्र काढते व काही नव्हे नाही की मनुष्य उपाशी राहिला. मग त्यात शास्त्रिय उपाशी रहाणे काय आणि अशास्त्रिय उपाशी रहाणे काय व पण हे खरे नाही उपाशी रहाणे ने सशास्त्र पद्धतीनेच राहिलें पाहिजे. लंघनशास्त्राचे उल्लंघन करणारी अशास्त्र उपाशी रहाणे व्हाणजे काय हे ताबडतोब तुम्हाला समजे.

या जेवणाच्या शास्त्रावरूनच दातांच्या शास्त्राकडे लक्ष जाणें अगदीं नाहजिक आहे. अलीकडे जवण्याच्या शास्त्रापेक्षांही दातांचे शास्त्राम काय महत्त्व आलेलें आहे मुबईत तर अलीकडे दातांच्या दवाग्याच्या इतका मुळसुळाट झालेला आहे की शिम्प्याच्या दुकानांचे अगोदर दातांच्या दवाग्याच्या पाटी दिसते ह्यातही चीड आणण्याजोगी गोष्ट ही आहे की त्या पाट्या खुशाल गिन्हाइकाकडे आपले कृत्रिम दात काढून बघत असतात दन्तवैद्यांनी जगावर इतका दांत का धरावा हा प्रश्नच आहे. कारण गवणासारख्या चक्रवर्ती भूपतीस दहा दहा तोण्डें व तीन तीनशें दांत

चोरी कशी करावी ?

जमूनही त्याचे वेळी माकडछाप दुथपावडर अथवा जर्मन् टुयब्रश मुळीच नव्हते. पण असें असूनहि त्याचे दांत शेंवटपर्यंत शाबूत होते, इतकेंच काय, पण अखेर मृत्यूचा प्रसंग आला तरी त्यानें माफीकरितां कधीही शत्रूपुढें दात विचकले नाहींत.

केंसांचेही असेंच आहे. त्याचेही शास्त्र अलीकडेच बनत चाललेलें आहे. पूर्वी शकुन्तला, दमयन्ती, सीता, सावित्री ह्यांची सुंदर केशकलापाबद्दल फार प्रसिद्धि होती. सुन्दर स्त्रियांस त्या काळी "सुकेशी" हा प्रत्यन्तर शब्द लावीत असत. द्रौपदीच्या वेणीनें तर इतिहासात फारच मोठी क्रांति घडविलेली आहे. महाभारतात भीमाच्या गदेंचें जितकें महत्त्व आहे त्यापेक्षाही द्रौपदीच्या वेणीचें ज्यास्त महत्त्व आहे. तरी त्या वेळी केशशास्त्र चांगलेसें घनलेले नव्हते. "कामिनिया" हेजर ऑइल त्या वेळी माहीतही नव्हतें व पुष्पगन्ध, केशरंजन, केशवकान्त, ऑटो मोहिनी ह्यांचाही त्या वेळी उगम झालेला नव्हता. नवीन पुरतकावर "कामिनिया" ची जाहिरात मिळते हें जर व्यासाना माहीत असतें तर त्यांनीं प्रत्येक पर्वाचे निरनिराळे भाग करून ते निरनिराळे प्रसिद्ध केले असते व १८ पर्वाचे ऐवजी १८० पर्वे लिहिली असती.

पण गतं न शोचत ! मनुष्यानें गेल्याबद्दल दुःख कधीही करूं नये. त्यात कांहीं एक अर्थ नाहीं. मनुष्यानें नेहमीं पुढें पहात असावे. मार्ग पाहूं नये. मार्ग पाहिल्यानें व्यर्थ उसासे मात्र निघतात. पुढील मार्गक्रमणाची त्यात युक्ति निघत नाहीं. महाभार-

प्रकरण १ लें.

ताचे काळीं कामिनिया ऑईल असतें तर महाभारताचीं पर्वे कस-ली अमती ही गोष्ट खरी आहे, पण १८० पर्वांपर्यंत महाभारताच्या स्फूर्तीचा ओघ सतत टिकला अमता कीं नाहीं हाही त्याबरोबर प्रश्न निघतोच. कुणी म्हणतील कीं व्यासांची स्फूर्ति एवढी टाणदगी होती कीं ती कधींही ओसरली नसती. कुणी झणतील, १८० पर्वां हें व्यासांनींमुद्धा हात टेकले असते. कुणी झणतील कीं मेन्डूला थोडासा थकवा आल्याबरोबर व्यासांनीं कामिनिय ह्येअर ऑईलच लावलें असतें पण ह्या नुसत्या कल्पना आहेत. त्यापैकी खऱ्या कोणत्या हें पारगवण्याचें आज काहींच साधन नाहीं. ह्यात सर्वांना ममत अशी एकच गोष्ट आहे आणि ती ही कीं जर व्यासांना १८० पर्वे लिहिण्याचा कदाचित् प्रसंग आला असता तरी त्यांनीं मुणाचींही चोरी केली नसती.

पण ह्याबद्दल व्यासाची तारीफ केली पाहिजे असंमात्र नाहीं कारण व्यासाचे केली चोरीचें शास्त्रच मुळीं नव्हतें, मग चोरी करण्याचा मार्ग त्यांना सापडणार कोठून ? चोरीचें शास्त्र हें अगदीं नवान आहे. आह्मी सुरवातीस ह्मटल्याप्रमाणें कदाचित् ह्या शास्त्रावरचा हाच पहिला ग्रन्थ असेल. पण जर एखाद्या इतिहास-संशोधकास ह्याचे अगोदरचा एखादा ग्रन्थ सांपडला तर त्यानें आमचेवर चोरीचा आरोपमात्र करूं नये. कारण आह्मी त्यास “अंज ए नण्टलमन्” सागतों कीं आह्मी चोर नाहीं. चोरांचा व आमचा सम्बन्धही नाहीं. हा ग्रन्थ आह्मी केवळ “शास्त्र”

चोरी कशी करावी ?

झणून लिहीत आहोंत. ह्यात आमची केवळ “ अकॅडेमिक् ” दृष्टि आहे व कोणच्याही ‘ अकॅडमी ’ मध्ये हा ग्रन्थ ताबडतोब नेमला जाईल असे जरी आम्हास वाटत नाही, तरी जिथे शास्त्र-वृद्धीची लालमा आहे तिथे ह्या नूतन शास्त्राचे अध्ययन केले जाईल अशी अमची खात्री आहे.

पण ज्या वेळी ह्या शास्त्राम आम्ही ‘ नूतन ’ म्हणतो त्या वेळी आम्हास हें पुन्हां सांगितले पाहिजे की हे शास्त्र जितके नवीन आहे तितकेच ते जुनेही आहे. ह्या शास्त्रावर आजपर्यंत ग्रन्थ नाहीत ही गोष्ट खरी, पण कार्तिकेयाने ह्या विद्येस एके काळी उत्तम शास्त्र बनविलेले होते. दुर्दैवाने त्या वेळेचे ग्रन्थ आज प्रसिद्ध नाहीत, मग, ह्या शास्त्राचे कुणी भोक्ते न मिळाल्यामुळे ते ग्रन्थ बुडाले की ते ग्रन्थ प्रसिद्ध झाल्याबरोबर त्याचेच चोराच्या उड्या पडल्या हें काहीं सांगता येत नाही तूर्त दुर्दैवाने नमूद करावची गोष्ट म्हणजे एवढीच की इली ते ग्रन्थ बुडाल्यामुळे त्यातील सर्व वचने चोरून घेऊं झटले तरीही नशी मोन्य राहिलेली नाही.

पण ह्या शास्त्रास जुने म्हणण्याचे आणखीहि एक कारण आहे--

प्रकरण १ ले.

(१) चोरीचे शास्त्र जितके नवे आहे, तितकेच ते जुनेही आहे.

(२) हे शास्त्र इतके नवे आहे की कदाचित् ह्या शास्त्रावरच हा पहिलाच ग्रन्थ असेल.

(३) पण हें शास्त्र जुनेही आहे. त्यावर कार्तिकेयाने एक ग्रन्थ रचिलेला होता.

(४) पण ता ग्रन्थ आज उपलब्ध नाही व त्यातलि सर्व वचने आज चोरून घेऊं झटले तरी ते शक्य नाही.

प्रकरण २ रें.

प्रकरण २ रें.

पाहिलें चुम्बुर

आणि ते हे की चोर्गीची विद्या ही अत्यन्त प्राचीन आहे. ह्या जगातील प्रत्येक मनुष्य चोर आहे. आमचें हे विधान पुष्कळाम पणार नाही. आम्ही प्रत्येक मनुष्यास चोर ह्या शब्द्यामुलें कित्येकाच्या अगाची तर लाही लाही होईल.

पण खरें बोलायला भडिभाड धरता उपयोगी नाही. सत्य चोरून ठेवले तर चोर्गीतील सत्य कधीही बाहेर यायचें नाहीं.

काय ' जगातील प्रत्येक मनुष्य चोर आहे ' जगात एकही मनुष्य साव नाहीं ?

नाहीं, जगातील एकही मनुष्य साव नाही. जगातील प्रत्येक-जण चोर आहे

आणि हे सिद्ध करायला फारसे लाम्ब जायला नका.

प्रत्येक मनुष्याच्या चेहेऱ्याकडे पहा. त्याचा चेहेराच सागत अमतो की तो चोर आहे. बेमालूम रीतीनें त्यानें एक डल्ला मारलेला आहे.

आणि तो डल्ला कशावर ?

क्षाई आणि बाप ह्यांच्या शारीरिक ढर्बावर. प्रत्येक मनुष्याच्या शरीरात ही ढब स्पष्ट रीतीनें उमटलेली असते. प्रत्येक मनुष्याच्या

चोरी कशी करावी ?

मुद्रेंत त्याची माता असते. प्रत्येक मनुष्याच्या मुद्रेंत त्याचा पिता असतो. माता आणि पिता ह्यांचे शरीरसौष्टव प्रत्येक मनुष्याने इतक्या बेमालूम रीतीने चोरलेले असते की हा “चोरीचा माल” त्याच्या मुद्देवर स्पष्ट रीतीने दिसत असूनही तो त्याचेपासून परत घेता येत नाही. तो त्याने कायमचा बळकावलेला असतो. तो त्याने खुबीदीर रीतीने मिश्र केलेला असतो इतका की तो ओळखता येतो पण निवडून काढता येत नाही. मग प्रत्येक मनुष्य चोर नाही असे कसे म्हणता येईल? आणि ह्यावरून मनुष्याला चोर म्हटले तर त्याला राग तरी का यावा ?

आपल्या बालकासम्बन्धाने मातापितराच्या अतिशय गोड भावन असतात. त्यांना आपले बालक कुठे ठेवू आणि कुठे न ठेवू असे झालेले असते. बालकाचे कितीही लालन केले तरी ते त्यांना अपुरे वाटते. जगातील सर्व रत्ने व माणके ह्या विमुक्तल्या जिवान साठविलेली आहेत असे त्यांना भासते. तो त्याचा अमोलिक ठेवा असतो. तो त्याच्या सर्वांचा मधुर खजिना असतो. जगत ते वाटेले त्या वस्तूला विसम्बतील पण आपल्या अपत्याला ती कधीही विसम्बायची नाहीत.

पण ह्या त्याच्या प्रेमाचा फायदा हा “चोर” अगदीच चमत्कारिक रीतीने घेत असतो. मातापितरांची छबी त्याने अगोदरच चोरलेली असते त्याच्या सौन्दर्याच्या सर्व लहरी त्याने त्याचेपासून हिरावून घेतलेल्या असतात. पण इतकेच करून तो थाम्बत नाही. आईबाप जो जो मुलांवर ज्यास्त आसक्त होतात तो तो मुलगा त्यांची

प्रकरण २ रे

ज्यास्त ज्यास्तच चोरी करायला लागतो आपलें हासणें, म्हेळणें, चालणें, बोलणें हें सर्व त्याने आपल्या आईबापावरून “उचललेले” असतें. तीं जी जी कृति करतात ती ती तो त्याचेपासून ताबडतोब “उचल” तो. इतकी एकसारखी उचल जर कुणी केली तर “उचल्या” ह्मणून त्याची चोहोंकडे नापत होईल व त्यास कुणी घरातही येऊ देणार नाही. पण ह्या “उचल्या”चें मात्र तसें काहींपुढ होत नाही उलट जों जों तो ज्यास्त उचलेपणा करायला लागतो तो तों आईबाप त्याचें ज्यास्त कौतुक करतात.

आईने घेतलेल्या मुलाचे चुम्बनात किती गोडी असते ! खरे “पाहिले” चुम्बन तें हें ! ह्या पवित्र माधुर्याची सर दुसऱ्या कोणत्याही मधुरतेला यायची नाही. जगात माधुर्य आणि पवित्रता ह्याचा अपूर्व संगम जर कोणत्या चुम्बनात बघायचा असेल तर तो ह्या ठिकाणी होय वर्षांची स्फूर्तिजनक काव्ये जर व्हायला हवीं असतील तर तीं ह्यावरच झालीं पाहिजेत. बालकाला हास्य जर फुटत असेल तर तें ह्या चुम्बनामुळेच होय. एरवीं मुग्ध हास्याचे नाजूक तुषार उडायला ह्या अमृताच्या अन्याशिवाय दुसरें कोणतें कारण सापडणार ? ह्या अमृताचे चषक जों जों बालकाच्या प्रमुदित अन्त-करणात ओतले जातात तों तों आनन्दाचें कारंजें तुडुम्ब भरतें व त्यातून हास्याचे फवारे फुटू लागतात. ह्या सुधानिधीचें वर्णन कुठ-वर करावें ! मनुष्य ६० वर्षांचा जरूखड ह्यातारा झालेला असला व नकाशात काढलेल्या रेल्वेच्या फांट्याप्रमाणें जरी त्याचें तोण्ड

चोरी कशी करावी ?

सुरकुत्यानी चितारलेलें असले, एखाद्या विश्वासघातकी नोकराप्रमाणें जरी सर्व मानवी देखणेपणा त्याला सोडून चालता झालेला असला, जरी “ थकवा ” ही एकच वृत्ति त्याचेजवळ उरलेली असली आणि जरी विषयासक्तीच्या कर्दमित उपभोगामुळें त्याच्या वासनातील सुवास अजीबाद गेलेला असला तरी जर त्याच्या मातेने त्याच्या बालमुखाचें घेतलेले चुम्बन त्याला आठवेल तर त्याही ग्विन्न शरीरवृत्तीत त्याच्या शरीराची कातडी सात्त्विक भावनेनें ‘ टच्च ’ करायला लागेल व एक निमिषभर तरी तो आनन्दात गर्क होईल. कारण मातेनें घेतलेल्या पवित्र चुम्बनाचे माहात्म्यच तसे आहे गंगा आणि गोदावरी सध्याचे पेशा दसपट पवित्र झाल्या तरी मातेच्या ह्या पवित्र चुम्बनाची मर त्यांना कधीही यायची नाही.

ह्या पवित्र वेळी चोरी करायची कुणाला तरी बुद्धि होईल काय ? पण ह्याही वेळीं तिचा “ बाळ ” तिचें हृदय, तिचे प्रेम, तिचे अन्तःकरण, तिचे विचार, तिचे बोल, व तिची भाषा चोरून घेत असतो. ज्या भाषेला आपण “ मातृभाषा ” असे ह्मणतो ती आईपासून मुलाकडे कशी जात असते ? तिने तोण्ड भरून घेतलेल्या चुम्बनापधून ! तिच्या चुम्बनान्या रूपाने तिच्या प्रेमाची पांखर ज्या वेळीं मुलावर पडते त्या वेळीं ते मूल नुसते तिचे प्रेमच शोषून घेतें असें नाहीं तर तिची भाषासुद्धा शोषून घेत असतें. प्रत्येक मातृभाषा ही ह्याप्रमाणें चोरीचा माल आहे व भाषा बोल-

प्रकरण २ रे.

णारा प्रत्येक मनुष्य चोर आहे. प्रत्येक मनुष्यास चोर ह्मटल्या-
त्रगेवर ज्याला आमच्यावर रागावावयाचे असेल तो खुशाल रागावो,
पण त्याला आह्वास कोणत्याही भाषेतून उत्तर देता येणार नाही. भाषा
ही चोरीची जिन्नस आहे कोणत्याही भाषेतून आमचे आरोपास
उत्तर देणें ह्मणजे आमचा आरोप कबूल करणेंच होय ह्याचे उलट
एखादा मनुष्य जर आमच्या उत्तरादाखल मुग्ध राहिल तर
“ मुग्धता ह्मणजे कबुली ” ह्या न्यायानें त्याचेवर आमच्या आरो-
पाची कबुलीच शाबीत होईल

ह्या सर्व अडचणीतून मुटण्याकरिता आमच्या हिन्दु तत्त्वज्ञानानें
मुलास आत्म, वै पुत्रनामासि ” असे ह्मटलेले आहे पण त्यामुळे
पुत्रावरील चोरीचा आरोप नाहीसा होण्याचे ऐवजी तो ज्यास्त दृढमूल
मात्र होतो कारण पुत्र ह्मणजे प्रत्यक्ष बापच असे ह्मटल्यान बापाचें
गृहसर्वस्व मुलाचे चांगल्याचद्वलचा आरोप टुणावतो व चोरीच्या
आरोपाला तत्त्वज्ञानाचा आधार मिलतो. खिती धर्मशास्त्राने ह्याव-
रही ताण केलेली आहे. मुलगा ह्मणजे प्रत्यक्ष बापच ” हे हिन्दु
तत्त्वज्ञानाबिल वचन जन्म दूरवर नेऊन व ईश्वराचा आणि सृष्टीचा
पितापुत्रत्वाचा सम्बन्ध ज्यास्त शब्दश कल्पून खिन्ती धर्मशास्त्रानें
असे विधान केलेलें आहे की मनुष्य ह्मणजे प्रत्यक्ष ईश्वरच !
ह्मणजे मुलात जसे बापाचे रूप उतरलेले असते त्याप्रमाणे मनु-
ष्यातही ईश्वराचे रूप उतरलेले आहे खिती पुस्तकात ईश्वराचें
चित्र काढताना त्यास खुशाल दाढीमिशा लावलेल्या असतात व
त्यास खूप पोक्त आणि वृद्ध बनविलेले असतें.

चोरी कशी करावी ?

ज्यास आपण EVOLUTION अथवा उत्क्रान्तिवाद ह्मणतो त्यामुळेही मनुष्य चोरच ठरतो. हिन्दु तत्त्वज्ञानाने मुलाला बापाच चोरी करणारा असें ह्मटले व खिस्ती धर्माने मनुष्याला ईश्वराची चोरी करणारा ठरविले. उत्क्रान्तिवादाने असा सिद्धान्त बान्धला की ह्या जगात मूळचा माल फारच थोडा आहे व बाकी सर्व चोरीची “इस्टेट” आहे. ही चोरीची इस्टेट सर्व सृष्टीभर दिसून येते व तिची एवढी लाम्ब शृंखला जोडता येते की भुईवर सरपटणारा साप व आकाशांत विमाने उडविणारा मनुष्य ही दोन्ही एकाच आव्यातील मडकी आहेत हे त्यावरून मुळीच नाकबूल करता येत नाही.

ह्या उत्क्रान्तिवादास चौऱ्याशी लक्ष योनींच्या कल्पनेचीही जोड मिळते. ह्या कल्पनेप्रमाणे कृमिकीटकापासून मनुष्यापर्यन्त सर्व प्राणी हे एकमेकांचीं रूपान्तरे आहेत. मनुष्य आपल्या घभेण्डीत स्वतःच्या मिशाना वाटेल तेवढे तूप लावो, परन्तु एवढी गोष्ट खरी आहे की पूर्वी तोच मर्कट होता, तोच उन्दीर होता व तोच झुरळही होता. चौऱ्यकमीत तरबेज झालेला चोर ज्याप्रमाणे दिवसेंदिवस गबर होत जातो त्याप्रमाणे प्राणी चित्तत्वाच्या अशअंशाच्या चोऱ्या करीत करीत कीटकापासून मनुष्याच्या योम्बतेला पोचलेला आहे. चौऱ्याशी लक्ष योनींची कल्पना ह्मणजे चौर्य—सिद्धान्ताचे प्रचण्ड प्रत्यन्तरच होय. ही कल्पना व खिस्ती धर्मातील कल्पना ह्या जवळ जवळ एकच होत. त्यातील बर्म एवढेच की मनुष्याचे जवळ स्वतःचे असें काहीं नाही. त्यातील जडांश त्याने कीटकापासून घेतलेला आहे व चिदंश चित्स्वरूपापासून उचललेला आहे. मिळून

प्रकरण २ रें.

काय? प्रत्येक मनुष्य हा उचल्याच ! हा उचल्या ज्यावेळी "मी" झणून "मी" शीला पीळ घालतो त्यावेळी ईश्वराला त्याची कीव येते. झुरळासारखे कीटकही त्याच्या मिथ्याभिमानाला हंसून मिशा उडवीत असें ह्मणत असतात की "अरे चोरा, माझ्याअगोदर चोरी करून मनुष्य बन्यास काय? चोरी कशी करावी हें मला कळू दे तर खेरे, ह्मणजे मीही तुझ्यासारखा मनुष्य होईन व रुदाचित् तुझ्या अगोदरच चिन्मय बनून जाईन."

प्रकरण २ रें:—

(१) ह्या जगातील प्रत्येक मनुष्य चोर आहे

(२) कारण आहे - आप ह्याच्या शारीरिक दृष्टीची चोरी याने केलेली असते

(३) " अत्मा वै पुत्रनामासि " ह्या वाक्याचा अभिप्रायही असाच आहे.

(४) ह्याच अर्थाने जगतचा तार जो ईश्वर त्याचे व मनुष्याचे रूप एकच आहे असे स्थिती घडाने द्यायचे आहे

(५) EVOLUTION [उत्क्रान्तिवाद] तत्त्वानेही मनुष्य चोरच ठरतो.

(६) चौथ्याशी लक्ष योना या कल्पनेतरी हाच अर्थ आहे.

चोरी कशी करावी ?

प्रकरण ३ रें

— ० —

न्यायाचा “ स्पेशल ” अवतार !

व्हा जगात प्रत्येक मनुष्य चोर आहे हे आमचे विधान फारमें राग घेण्याजोगे नाही हे आता वाचकाच्या लक्ष्यात आलेच असेल चौर्य हे विश्वाचा जणू आवार आहे चौर्यामुळेच विश्वाचा

प्रपंच वाटला, चौर्यामुळेच विश्वाचा विस्तार झाला. विश्वात मूल अस्तप्रवृत्ति कशी सुरू झाली हे तत्त्वज्ञानी लोकांस मोठे कोडे पडत असते, पण विश्वाचा पायाच जर चौर्य हा आहे तर विश्वात अस्तप्रवृत्ति पाहून आश्चर्य वाटायला कशाच पाहिजे !

चौर्यामुळे जगात मोठा अनर्थ उमळून गेलेला आहे. जगात चौर्यकर्माचा बुजबुजाट झाल्याकारणाने गवरे व गवोटे ह्याची नुमती खिचडी बनून गेलेली आहे माव आणि चोर ह्याची निवड करण्याइतकें आजकाल दुसरें काठिण कामच उरलेलें नाही. हें काम विशेष काठिण होण्याचे कारण इतकेंच कीं जगांतले चोर हुबेहुब सावासारखा पोषाख करतात आणि साधुपणात सर्वापेक्षाही सम्भावित दिसतात.

प्रकरण ३ रें.

ही इमारत कसली बरें ? कशाकरिता ही भव्य इमारत बांधली आहे ? कळलें ! ही न्यायाची कचेरी आहे. इथें कायदेकानून निष्णात असलेले नि पक्षपाती न्यायाधीश, गुन्हेगार लोकांच्या अपराधाची चौकशी करण्याकरिता बसलेले असतात व ज्याचे हातून अपराध घडला असेल त्यांना कडक शासन करित अमनात अहाहा ! धन्य ही विभूति ! ह्या विभूतीच्या योगानें जगात अपराधाना आळा बसतो व न्यायाची प्रस्थापना होते. ज्या ज्या वेळी न्यायाचें निर्मूलन होतें व अन्यायाला ऊत येतो त्या त्या वेळीं मी अवतार घेतो असें श्रीकृष्णाने भगवद्गीतेंत सांगितलेले आहे. स्वरोवर हाच तो श्रीकृष्णाचा अवतार ! हीच ती भगवद्गीतेंत वचन दिलेली मूर्ति ! पण हे श्रीकृष्णापेक्षा ही मूर्ति ज्यान्व मगमाननीय दिग्गजे श्रीकृष्ण युगान्तरात एकदा ज्येष्ठ अवतार घेतो, पण अकरावा टोका पंचायचा अवतार की पराभवा जेवण आटवून ही पात मोर्धत अवतर्णि होते. श्रीकृष्णाचे 'मळे .. नाटपट .. गम ! एकाही अवताराबद्दल त्याला कधी पगार मिळाला असें तो म्हणत ! पण ह्या न्यायमूर्तीला दरमहाचे दरमहा हजारो रुपयांचा तनखा सुरू ! गोपीगीत सुरू होवोत किवा न होवोत, श्रीकृष्णाचा अवतार अचूक व्हायचा, पण रुपयाचा छन्छन् आवाज निघाल्या-शिवाय हे न्यायमूर्ति कोर्टाकडे दुरूनही बघायचे नाहीत तेव्हा ह्या न्यायमूर्तीच पुढें कुणीकडे श्रीकृष्ण हेंच बरें नाही तर काय ?

आणि हे कोण ? हा ! हे पोलीस ! न्यायखात्याचे साहाय्यकारी ! पोलीसखात्यानें गुन्हेगाराला पकडवें त्या वेळी न्यायखात्यानें

चोरी कशी करावी ?

त्यास शिक्षा करावी ! पोलीसाना काय ही अन्यायाची चीड ! ह्याच्यापुढे एक चोर फिरकायचा नाही की एक खुनी पसार व्हायचा नाही ! कुणी घरफोडी केली की तिथे हे पोलीस हजर, कुणी कुणाचा खिसा कातरला की तिथे हे पोलीस हजर, कुणी एखाद्याची पेटी लाम्बविली की तिथे हे पोलीस हजर, कुणी खोटी वजनं ठेवली की तिथे हे पोलीस हजर, कुणी रोटे कागद केले की तिथे हे पोलीस हजर, कुणी खोटी नाणी पाडली की तिथे हे पोलीस हजर, एवढेंच काय, कुणी गुप्त व्याभिचार केले तरी तिथे हे पोलीस हजर ! खरोखर हे पोलीस ह्मणजे न्यायाचा स्पेशल अवतार ! न्यायमूर्तिमुद्धा त्याचेवर अवलम्बून न्यायप्रमाणे एखादी भाटी अधारात बसलेली अली ह्मणजे तिच्या नजंस्तून एकही उन्नी जायचा नाही त्याप्रमाणे हे पोलीस एखाद्या जिकाणी नजर लावून बसले ह्मणजे एकही गुन्हा त्याचेपुढे छपून रहायचा नाही.

ह्या पोलीसाचे गराड्यात हा याटमाट केलेला माणूस कोण बरो ? काय हा राधा शृंगार ? ह्याने एकडे मान वळवली की मुळ्ळ इतडे मान वळवली की खुळ्ळ ! काय हा आवाज ! हा आवाज ऐकल्या की एखाद्या राजाच्या राणीचेही ह्या शृंगारावर मन जाईल व ती हा शृंगार मला हवा असें ह्मणेल ! पण—पण हा शृंगार सोन्याचा नाही. हा शृंगार लोखण्डाचा आहे. हा राणीकरिता केलेला नाही, तर जे पातकी लोक दुमन्याचे गुन्हे करून आपलें पोट भरतात त्यांचेकरिता हा केलेला आहे. हा ह्या माणसाचे अंगावर घालायचें कारण असें की हाच तो गुन्हेगार की ज्याचेकरिता न्यायमूर्ति बरो-

प्रकरण ३ रें.

वर अकरा वाजता कोर्टांत आले व ज्याचेकरिता दत्तके पोलीस न्यायकचेरीत जमले । हा न्यायमूर्तीचे बरोबर उभा राहिला त्यामुळें न्यायमूर्ति कोण व चोर कोण हें नीट समजत नव्हतें ! पण ह्या लो प्ण्टी शृंगारावरून निकाल लागला कीं जो लोखण्डी शृंगार घातलेला तो तो चोर व जो महिन्याचे महिना रुपये वाजवून घेणारा तो न्यायाधीश !

न्यायकाटांत राज अमे किती खटले येतात बर ? राज पाचमहा खटले येतात. त्यावरूनच सिद्ध होतें की ह्या शहरात राज पाचमहा लोखणु हे करतात. ह्या शहराची लोकसंख्या किती फार आहे साठ हजार ! ह्मणजे साठ हजारात सहा चोर एवढे प्रमाण पडले. साठ हजारात सहा, ह्मणजे दर हजारी एक चोर पडला. अता हजारी एक मनुष्य चोर असण ह्मणजे काहीं फार नाही, किंबहुना एक हजारात एक मनुष्य चोर असल्याबद्दल दु ख करण्याचे ऐवजी बाकीची ९९९ मनुष्ये प्रमाणिक असल्याबद्दल आनन्धच वाटला पाहिजे हजारातलीं ९९९ मनुष्ये जिथ प्रमाणिक, तो समाज किती धन्य ! खरोखर रामराज्यच तें !

आपल्यामध्ये आंकडे माण्डण्याची अगदी उलट रीत आहे. वरील उदाहरणच ध्या. कुणीही ह्या उदाहरणाचे आंकडे हजार माणसात एक चोर असें माण्डील, पण तसें करणें अगदी चुकीचें आहे. तसें करणें म्हणजे विनाकारण भीति उत्पन्न करण्याजोगें आहे ! त्यामुळें समाजातलीं माणसें विनाकारण भेदरून

चोरी कजी करावी ?

जातात व नायकामुलाची पाबरगुण्डी वळते ! असल्या आकड्यांनी मुम्बईतल्या पठाणाप्रमाणे प्रत्येकाला सहा चोर स्वप्नात दिसतात व त्याला भीतीने घाम सुटतो ! त्यापेक्षा आपल्या गावात एका हजारात ९९९ साव आहेत असे म्हणण्याने किती चांगला परिणाम होतो ! प्रत्येकाला सुगक्षितपणा वाटायला लागतो व कामधन्द्याला हास वाटते ! पण असे सगळे आकडे कुणी माण्टायचे नाहीत जेवढे अर्थशास्त्रज्ञ तेवढे मारे उलटे आकडे माण्टीत जसायचे ! उलटे आकडे हे केवळ ज्योतिषातच असतात असे नाही अर्थशास्त्र, समाजशास्त्र व सरकारी रिपोर्ट वाचले सांग आकडे नेहमी उलटे !

प्रेममध्ये स्वर्ग कहर कोण उडवितो ? प्रेम ' हे मूर्खीच नाही. मग कोण ' तर उलटे आकडे ! ज्यावेळी गावात प्रेम मुरू होतो त्यावेळी म्युनिसिपालिटीचे पत्रकावर " आजची उमर " २० असे प्रसिद्ध होते किती उलट्या काळजाचा प्रहार हा ! प्रेम ये लोकाना जरी इतर कुणीही मारले नाही तर त्या उलटी पद्धति त्यांना खास मारते आज गावातले ३० एक येथे हे भागण्यात फायदा कोणता ? त्यात तुम्ही काय मिळविले ? त्या निमार्पकी एका-तरी मनुष्याला तुम्ही जिवन्त केले काय ' नाही. उलट इतर लोकाना मात्र तुम्ही वावरविलेत त्यापेक्षा ३० हजारातून हे ३० वजा करून म्युनिसिपालिटीच्या दारावर ९९९७० असा भरभक्कम आकडा दोबळ अक्षरात लिहीत जा, हाणजे गावात ९०९७० लोक जिवन्त असल्याबद्दल वाचनाच्याला आनन्द होईल व ३० ह्या भीतिप्रद आंकड्याने त्याची जी गाळण उडायची ती बन्द होईल

तेव्हा आपण कोणता आंकडा लक्ष्यात ठेवावयाचा ' ९९९ हा ! न्यायाची कोर्टे, न्यायप्रिय न्यायमूर्तींचे ११ वाजता येणे

प्रकरण ३ रें.

न्यायप्रयत्नी पोलीमाचा बोलका व देहावर लोखण्डी न्यायाल्लकार वागाविणारा गुन्हेगार हे सर्व अस सिद्ध करतात की हजारातली २९० माणसे प्रामाणिक आहेत खरोखर प्रामाणिक लोकाची काय ही गर्दी ! सदर्न मराठा गेल्वेच्या डव्यातल रेंचारेच ही ! इतक्या प्रामाणिक लोकाकरिता स्वर्गात फारच ऐम्पेस जागा तयार करावी लागत असेल ! किंबहुना मुम्बईतल्या डेव्हेलपमेण्ट खात्या-प्रमाणे स्वर्गातहि एखादे डेव्हेलपमेण्ट खाते मुरू करून इतक्या प्रामाणिक लोकाकरिता नवे रस्ते व नव्या चाळी बांधाव्या लागत असतील !

तरन्तु जगातल्या हजार माणसांपैकी ९९९ माणसे जर प्रामाणिक तर मग जगातला प्रत्येक मनुष्य चोर कसा ? ही दोन्ही विधाने खरी असणे शक्य नाही त्यापैकी कोणते तरी एक खरे व दुसरे खोटे असले पाहिजे. वस्तुस्थितीच्या नदीचा प्रवाह असा आउवा तिडवा खास नमेल की ज्याला वाटेत एकदा सत्याचे व एकदा असत्याचे बन्दर लागेल खरोखर जगातल्या १००० लोकांपैकी ९९९ माणसे जर प्रामाणिक असली तर त्यांना चोर झणायची चोरीच ! उलट जगातला प्रत्येक मनुष्य जर चोर असेल तर त्याला प्रामाणिक ह्याटल्याबद्दल तो बेअब्रूची फिर्याद नव ल्यावाचून राहणार नाही. मोठी पंचाइतच आली झणायची !

प्रकरण ३ रें

(१) शहरात जे रोजच्या गुन्हाचे प्रमाण पडते त्यावरून समाजात गुन्हेगार लोक फारच थोडे असल्याचे दिसून येते.

(२) “ प्रत्येक मनुष्य चोर आहे ” ह्या सिद्धांताशी हे प्रमाण जमत नाही.

(३) जगात आकडे माण्डण्याची पद्धति अगदी उलट आहे. ही पद्धति बदलायला पाहिजे.

चोरी कशी करावी ?

प्रकरण ४ थें.

:०:

वाळ, असें सांग अं ।

आ

ता विनोदाच्या प्रांतातून आपण कांहीं वेळ गम्भीरतेच्या प्रांतात शिरू आणि आतापर्यंत जे आपण पर्यालोचन केले त्याचा विचार करूं, जगात वाईट आणि चांगले, खरे आणि खोटें, पाप आणि पुण्य ह्यांची इतकी चमत्कारिक भेसळ झालेली आहे की तिचेमुळे आपणां हे आढेले दोन्ही सिद्धान्त निरनिराळ्या दृष्टींनी खरे ठरतात. जगात खरे पण खरोखरच फार थोडें क्षणजे हजारात एक किंवा दहा हजारात एक ह्या प्रमाणात आहेत आणि जगात खरे सत्यवान् लोकही तितकेच दुर्मिळ आहेत. सत्यवान् लोकांची दुर्मिळता नजरेतुडें ठेवली क्षणजे दुनियेंतला प्रत्येक मनुष्य चोर आहे असें वाटायला लागतें पण खरा दुष्ट मनुष्य तितकाच दुर्मिळ आहे हें पाहिलें क्षणजे समाजातलीं दर हजारी ९९९ माणसें प्रामाणिक आहेत हें कबूल करावें लागतें. तेव्हा माझील प्रकरणातून परस्परविरुद्ध अशीं जीं दोन अनुमानें आपणां-पुढें आली, त्यात विनोद फार थोडा आहे हें आपणांस दिसून येईल. तें सर्व सत्यकथन आहे. ते एकाच सत्य सिद्धान्ताचे दोन निरनिराळे दृष्टिकोण आहेत.

प्रकरण ४ ये.

हरिश्चन्द्राच्या वेळेपर्यन्त जे कोट्यवधि मनुष्यप्राणि जगांत होऊन गेले त्यांत हरिश्चन्द्राचीच एवढी प्रख्याति कं झाली ! त्याचें कारण एवढेंच कीं त्या सर्वांत हरिश्चन्द्र हा एकटाच सत्यप्रिय मनुष्य होता व नाकीचीं सर्व मनुष्ये खोटें बोलणारीं ऊर्फ लबाड ऊर्फ चोर होती. हरिश्चन्द्र जागृतींत तर कधीं खोटें बोलला नाहींच पण स्वप्नांतसुद्धां तो कधीं खोटें बोलला नाहीं. बरे, हरिश्चन्द्राच्या वेळेपासून ह्या स्थितींत काहीं पालट पडणेच आहे क्षणावें तर तसेंही नाहीं. कारण ह्या स्थितींत जर विशेष काहीं पालट पडला असता तर हरिश्चन्द्राचें नांव आज लुप्त होऊन गेलें नसतें. पण तें लुप्त होऊन गेलेलें नाहीं, एवढेंच नाहीं, तर त्याला फारमे जोडीदारही उत्पन्न झालेले दिसत नाहींत. मनुष्यप्राण्यांत अनुकरणाची व चढ-ओढीची एवढी हाव आढळून येते कीं लिप्टन्स टीची " चहा " झाल्याबरोबर बाजारात कॅप्टन्स टी विकायला येतो व माणेकिया ब्रदर्सेनी दुकान थाटल्याबरोबर काणेकिया ब्रदर्से त्याच्या शेजारी येऊन बसतात. पण ही अनुकरणेच्छा सर्व इतर कामांत दिसून येते. सत्यप्रियतेचे बाबतींत ही अनुकरणेच्छा दिसत नाहीं. हरिश्चन्द्रास इंग्रज राज्यकर्त्यांप्रमाणें व्यापारी पेढी स्थापावयाची नव्हती त्यास नाइलाज आहे, पण जर का त्यानें सत्याची पेढी स्थापली असती तर त्यास एकही पेढीवाला " काम्पीटीटर " इणून उभा राहिला नसता, इतकेंच काय पण व्यापारी लोकानीं त्यास आपण होऊन " मोर्नोपली " दिली असती. व्यापारी वर्गास निसर्गदत्त सत्याचें वावडें आहे. त्यांतही जर एखादा व्यापारी राज्यकर्ता बनला

चोरी कशी करावी ?

तर जग बोलायलाच नको. सत्याचें आणि त्याचें जन्मात जभायचे नाहीं. हरिश्चन्द्राने स्वप्नात दिलेलें अभिवचन खरें करून दाखविलें, पण क्लाडव्हसारखे असे काहीं वस्नाद लोक होऊन गेले आहेत की दिलेली अभिवचने त्यांनी स्वप्नातही खरी केली नाहीत.

ह्यावरून जगान सत्य किती दुर्मिळ आहे हे दिसून येते. धर्मराजाचे कथेवरूनही हीच गोष्ट प्रत्यक्षास येणारी आहे. हरिश्चन्द्राप्रमाणें धर्मराजाचे अशीही सत्यप्रियता होती. आजन्म खोटें बोलायचें नाही असा त्याचा निश्चय होता व ह्या निश्चयाप्रमाणें तो बरीच वर्षे वागतही असे. पण त्याचा निश्चय अखेरपर्यंत तडीस गेला नाही. एके प्रसंगी आपला सत्यतेचा बाणा काळ्या राखायचा की त्रेणाचार्याचे तावडीं वून आपलें सत्य बचावून ज्यागचें हा प्रश्न त्याचे पुढे उभा राहिल्या व सत्य गारद झाले तरी बेहेत्तर पण सैन्य खरद होऊन घायचे नाही असाच त्याने निर्णय केला. आपल्या मुला-बाळाचा, कुळाचा व आपल्या तफे हातावर शीर घेऊन लढणाऱ्या त्रेणाचार्याचा बचाव ही गोष्ट त्यास सत्याच्या रक्षणापेक्षा ज्यास्त महत्त्वाची वाटली व त्या मोहास तो बळी पडला. ह्या प्रसंगी जर हरिश्चन्द्र असता तर त्यानें काय केले असतें हा एक विचार करण्याजोगा प्रश्न आहे. कारण हरिश्चन्द्रानें जें सत्यरक्षण केले त्यात फक्त त्याचें स्वतःचे हिताहित होते, स्वपक्षीय लोकांच्या बचावाचा त्यात कांहींही सस्बन्ध नव्हता. हा प्रसंग जर हरिश्चन्द्रावर आला असता तर त्याचेंही सत्य लटपटलें असतें की काय हा विचार करण्याजोगा प्रश्न आहे. पण त्याचा निर्णय करण्याचे ऐवजी आपण

प्रकरण ४ थे

मशयाचा फायदा “ आरोपी ” म देऊं व हरिश्चन्द्राशिवाय सत्यवान् पुरुष दुमरा कोणी झाला नाही ह्या मुख्य अनुमानावर येऊं.

सध्याही महान्मा गाधीची सत्यतेबद्दल जी प्रसिद्धि आहे ती अशीच त्रिपादकारक आहे ह्या सत्यतेबद्दल कोणीही मशय घेत नाही त्यांना पुढंगत टाकणारे इंग्रज सरकारही त्याची मत्प्रियता कबूल रान पण ही मत्प्रियता कबूल करणे ह्मणजे एके प्रकारे त्याच्याशिवाय उगण मारे अमत्य बोलणारे आहेत असेच कबूल करणानेही आहे ही कबुली अशा निष्ठुर शब्दात आपण विचारायला गेल्या तर इतर कबुलीजवाबाप्रमाणे कदाचित् हीही माघारी घेतली जाई पण गाधीच्या स्तुतीत ती शर्करावगुण्ठित केली ह्मणजे मात्र ती कुणासही जाचक वाटत नाही गान्धींचे सर्व मित्र, अनुयायी व भक्त ही कबुली गाधीस्तुतीच्या रूपाने सन्तोषाने देतच असतात, पण आश्चर्याची गोष्ट ही की गाधीच्या शत्रूनाही ही कबुली देण्यात आनन्द वाटतो त्याच्या हे लक्ष्यत येत नाही की गाधी सत्यवक्ते आहेत हे जाहीर करण्याने आपण खोटे बोलणारे आहेत हा डागोरा आपल्या तोण्डाने ते पिटीत असतात

सत्यतेचे धोक जगाने इतके घेईं येते याबद्दल पुष्कळसम आश्चर्य वाटेल पण हा सिद्धान्त इतक्या निरनिराळ्या प्रमाणांनी सिद्ध करता येण्याजोगा आहे की तो कबूल केल्याशिवाय गत्यन्तर नाही. ‘जगांतील प्रत्येक मनुष्य चोर आहे’ हें विधान आता कोणासही मन्थरेच्या आवेशाने व मन्थरेच्याच पुनरुक्तीने करता येईल

चोरी कशी करावी ?

व ते केव्हास स्वतःशीं सत्तापानें हात चोळण्यापलीकडे वुणालाही त्याचा प्रतिकार करतां यायचा नाही. कोणी वितीही विद्वान् असो, कोणी केवदाही सम्पत्तिमन् असो, कोणी केवदाहां धन्देवाला असो कोणी केवदाही मोठ्य, अधिकारावर असो, कोणी केवदाही लौकिकवान् असो, त्याचे देखत व त्यास न जुमानता असं स्पष्टपणें ह्मणता येईल की ह्या जगातील प्रत्येक मनुष्य चोर आहे हे विधान जास्त टासून करायेंचें कारण एवढेंच की मनुष्यानी आजपर्यन्त इतर गोष्टींची तर चोरी केलेली आहे, पण जगातील प्रत्येक व्यक्ती चोर आहे ही गोष्टही त्यांनीं इतकी चोरून टाकली आहे की ती तोप्यापोटे दाटण्याची वुणाचा प्रज्ञा नाही. जगातील एक मनुष्य दुसऱ्यास भेटला म्हणजे ते दोघेही “ चोर ” ती गोष्ट छपवून देवतात व हांगापणाने एक दुसऱ्याची ऐसपैस तारीफ करायला लागतो. जणूं वही दोघेही हांरश्चन्द्राचेंच अपतार !

सरे ! जगांत सत्याचा एवढा रुखडळाट व्हायला कारण म्हणाल तर तसें मोटेंसे कारणही दिसत नाही. कारण मनुष्याला बालपणापासून जर एखादा गोष्टीचा उपदेश नालत असेल तर तो सत्याचाच होय. “ सत्यं वद, धर्मं चर ” ही पूर्वाची “ संस्कृत ” कालातील “ शिक्षा ” झाली, पण “ संस्कृत ” काल जाऊन “ मराठी ” काल आला म्हणून त्या शिक्षणांत अन्तर पडलेले आहे असें मुळाच नाही. “ जगी सत्य बोला ” असाच उपदेश आताही चाललेला आहे.

सत्य सदा बोलावे
सांग गुरु आणि आजूला बाप
खांटे भाषण करणे
सज्जन ह्मणतात हे महापाप

ही वविता कांहीं कालापूर्वी मराठी क्रमिक पुस्तकांत असे व अजूनही तशीच असण्याचा म्भव आहे. ह्या कवितेंत असे स्पष्ट सांगितलेले आहे कीं शाळेंतून शिक्षक व परीदारी बाप मुलांना एकसारखे पदवीत असतात कीं मुल नो, नेहमीं सत्य भाषण करीत जा. पण एकही मुलगा त्याप्रमाणे चालत असेल तर शपथ ! कारण त्याला माहीत असते कीं ज्या वेळीं शिक्षक व बाप हा उपदेश करीत असतात त्याच वेळीं ते नक्तेच काढीतरीक्षुल्लक कामाकरिता खोटें बोललेले असतात. मग हा उपदेश मुलांच्या मनावर टसावा कसा ? एवढें बरें आहे कीं ज्या वेळीं बरील उपदेश गुरु व बाप ह्यांचेकडून त्यांना करण्यांत येतो त्या वेळीं लगेच बापाला उलटून तीं असे म्हणत नाहींत कीं 'बापहो,' आम्हास मत्याचा उपदेश करण्याचे पूर्वीं मेहेरबानी करून तुम्ही खोटें बोलणे सोडून घ्याल काय ?

कारण मुलें खोटें बोलायला कधीं शिकतात ? त्यांची तीं कांहीं करामत नसते. हे सर्व शिक्षण तीं आपल्या बाडवाडिलाकडून घेत असतात. ज्या वेळीं दुपारच्या वेळीं बाप उपरणे घेऊन निजतो आणि मुलाला सांगतो कीं 'बाळू, कुणी आलें तर मी बाहेर गेलों आहे असें सांग,' त्या वेळीं मुलाना खोटें बालण्यातला पहिला धडा

चोरी कशी करावी ?

मिलतो व त्यावर स्वतःची बुद्धि चालवून उत्तरोत्तर ती बापभे वेष्टा सवाई बनतात. खोटेपणाचे गृहशिक्षणच जर ह्याप्रमाणें मिलत असते तर मुलें सत्यवादी व्हावी कशी व “ सत्य मद्रा बोलावें ” हा आईबापाचा उपदेश त्यांना मनःपूर्वक वाटावा कसा ? त्यांना हा सर्व पोरखेळ वाटतो व खोटें बोलण्याची त्यांना उत्तरोत्तर दिक्कत वाटेनाशी होते. खोटेपणाचे जेथे बालकट्टे, तेथे ह्यापेक्षा निराळा परिणाम काय होणार ?

प्रकरण ४ थे.

(१) सत्याप्रेयतेबद्दल पूर्वी हरिश्चन्द्र प्रसिद्ध होता व अर्था त्याची प्रसिद्धि कायम आहे. ह्यावरून सत्यनिष्ठ लोकांचे प्रमाण हरिश्चन्द्राचे वेळेपासून आहे तच आहे असे सिद्ध होते.

(२) मनुष्य प्राणी स्पर्धाप्रिय आहे. पण प्रामाणिकपणाचे गुणातमात्र माणसे एकमेकांशी बढाओढ करताना आढळत नाहींत.

(३) उलट धर्मराजासारखे सत्यनिष्ठ पुरुषही क्वचित् प्रमाणी व्रतापासून ढळलेले दिसतात.

(४) गान्धीजी सत्यतेबद्दलची प्रसिद्धि हें सुद्धा जगात सर्वत्र असत्यता अनल्याबद्दलचेंच एक प्रमाण आहे.

(५) लहानपणापासून प्रत्येक मुलास वडील माणसाकडून सत्याबद्दलचा उपदेश होत असतो पण खुद्द वडील माणसेच असत व र्तन करून तो उपदेश निरर्थक करतात.

(६) मुले खोटें बोलण्याचें शिक्षण अपत्या आईबापाकडूनच घेत असतात.

प्रकरण ५ वें.

जिथें तिथें हीच रडकथा ।

— () —

बून कुणाला सांगितले तर राग येईल, पण खरे पाहूं गेले अगता ह्या जगातील प्रत्येक मनुष्य चोर आहे वर्गीत वाक्य वाचून आता वाचकवर्गात खळबळ उडणार नाही व कोणी आम्हाला खायलाही उठणार नाही प्रत्येकमनुष्य चोर आहे हा आरोप आम्ही काही चोरटेपणानें करीत नाही अगदी उघडपणे करतो खरे बोलायने त्यात चोरी कसली ?

वाकी हें वाक्य आम्ही जितक्या सहजपणाने उच्चारलें तितकें तें सोपे नाही. ह्या जगात जर एखाद्या गोष्टीची चोरी असली तर ती खरें बोलण्याचीच आहे उतर गोष्टीची काही तितकी चोरी नाही.

कोणताही समाज न्या. त्यात केवडाले गुन्हे केलेले लोक खुशाल वावरत असतात' त्यापैकी शेंकडा नव्वद लोकांना अगोदर काहीच शासन होत नाही, आणि ज्या शेंकडा दहा लोकाना शिक्षा होत असते त्यापैकी बहुतेक पुन्हा समाजात साळसूदपणानें येऊन मिमळतात.

समाज, सरकार किंवा धन्देवाले लोक हे ज्याना कधीही क्षमा करीत नाहींत असे लोक ह्यापजे खरे बोलणारे तेवढेच होत. ह्या

चोरी कशी करावी ?

अभार्गा लोकांनामात्र अजूनपर्यन्त जगानें कधीही क्षमा केलेली नाही.

जगाचा बहुतेक इतिहास कसा आहे ? असाच आहे. सत्यप्रिय लोकांच्या रक्तांचे बहुतेक इतिहास माखलेला आहे. हुतेक इतिहासांत हांचे रडकथा—की अप्रामाणिक लोकांचा चढती झाली व प्रामाणिक लोकांची कत्तल उडाली.

पुन्हां आपण हरिश्चन्द्राचेंच उदाहरण घेऊं. हरिश्चन्द्रानें सत्य गाजविलें—हरिश्चन्द्रानें स्वप्नातील वचनेंही सत्य केलीं. पण ह्या सत्यप्रियतेबद्दल त्यास काय बक्षीस मिळालें ? कसलें बक्षीस ? क्लेश, अपमान व आपल्या समक्ष आपल्या प्रिय पत्नीचा व लेंकराचा छळ, हेंच बक्षीस, दुसरें काय ?

तो सत्य बोलला म्हणूनच राज्यास मुकला. तो सत्य बोलला म्हणूनच अनवाणी भटकण्याचा त्यास प्रसंग आला. तो सत्य बोलला, म्हणूनच त्याचा आणि त्याच्या बायकामुलाचा लिलाव झाला. तो सत्य बोलला म्हणूनच मुलाचा मृत्यु व पत्नीची आतवाणी त्यास ऐकणें प्राप्त झालें. जर तो सत्य बोलला नसता तर ह्यापैकी कधीही प्रसंग त्याचेवर ओढवला नसता.

अशी कल्पना करा की हरिश्चन्द्राचे जागी विसाव्या शतकांतील एखादा मनुष्य असता व त्यानें जर स्वप्नात एखाद्यास वचन दिलें असतें तर त्यानें काय केलें असतें ? तो सत्यवादी असतो तरी त्यानें असें सरळ सांगितलें असतें कीं मी तुला स्वप्नांत राज्य द्यायचें वचन दिलें ही गोष्ट खरी आहे, आणि तें राज्य मी तुला स्वप्नांत द्यायला

तयार आहेत. माझ्या राज्यावर तू स्वप्नात खुशाल बैस. स्वप्नात त्याचा तू खुशाल उपभोग घे. जागृत सृष्टीत मात्र तुला माझ्या राज्यांतली एक तनसडीही मिळायची नाही. स्वप्नसृष्टि निराळी व जागृत सृष्टि निराळी. स्वप्नसृष्टीतील वचने स्वप्नसृष्टीत पुरी करून घे जागृत सृष्टीशी मात्र त्याचा काहीएक सम्बन्ध नाही.

स्वप्नात दिलेल्या वचनाबद्दल विसाव्या शतकांतील प्रामाणिक मनुष्य सुद्धा हरिश्चन्द्राइतका त्रास करून घेईल काय ? मुळीच नाही. आणि इतका त्रास तो न करून घेईल तरी त्यास कुणी नावे ठेवणार नाही. कारण स्वप्नात दिलेली वचने खरी करणे भाग आहे ही कल्पनाच विमापे शतकाम उपहासास्पद आहे. ही झाली ह्या शतकातील प्रामाणिक मनुष्याची गोष्ट ! अप्रामाणिक मनुष्याचे तर नावच काढायला नको. विसाव्या शतकातील प्रामाणिक मनुष्ये अगदीच समीर आहेत. आर्ही मार्गे ह्मटल्या-प्रमाणे ही माणसे अशी आहेत की जागृतीत दिलेली वचने स्वप्नात-सुद्धा खरी कागयची नाहीत.

हरिश्चन्द्राचा अखेर जय झाला व त्याचे राज्य त्यास परत मिळाले. पण तें केव्हा ? तर अनन्वित छळ सोसल्यानंतर ! आणि तेंही खुद्द शंकर त्यास तारायला अवतरले ह्मणून ! त्या वेळीं जर शंकर अवतरले नसते तर हरिश्चन्द्राचा त्या क्षणीं लय झाला असता.

ह्यावरून काय सिद्ध होते ? हेच की ह्या जगांत सत्याचा कुणीही वाली नाही. सत्याचे नशीबी क्लेश व लाथाच ! त्यालां तारायला ईश्वरच अवतार घेईल तर घेईल. खुद्द सत्याचे अंगांत स्वतःचे

चोरी कशी करावी ?

तारण करायची ताकद नाही. ते दुसऱ्याचे पायाखाली चिरडून गेलेंच पाहिजे.

वरें, सत्याचा शेवटी जय झाला तरी त्यात काय महत्त्व ? काही नाही प्रथम पराभव आणि शेवटी जय ही सत्याची स्थिति व प्रथम जय आणि शेवटी अपयश ही असत्याची स्थिति ! मिळून गोळावेरीज एकच !

हे समीकरण माण्डायचे ह्मणजे असे माण्डता येईल—

प्रथम पराभव + अन्ती जय = सत्य

प्रथम जय + अन्ती पराभव = असत्य

अर्थात्च

प्रथम पराभव + अन्ती जय = प्रथम जय + अन्ती पराभव

आणि ह्मणून

सत्य = असत्य

व

असत्य = सत्य

ह्मणजे तात्पर्य काय ? की सत्य आणि असत्य ह्यांचा किंमत एकच ! एकांत प्रथम पराभव व अन्ती जय व दुसऱ्यात प्रथम जय व अन्ती पराभव ! दोहोंत अनुक्रमाचा काय तो फरक, पण पराभवाचा डाग सत्य आणि असत्य ह्या दोहोंनाही सारखाच ! सत्य झालें तरी त्याचा पराभव व्हावयाचाच ! पराभवातून तें सुटायचे नाही.

प्रकरण ५ वे.

कित्येक लोक तर ह्या दृष्टीने अमत्याचाच स्वीकार करतात कारण असत्य झटले की सर्व आयुष्यभर चैन व सुख उपभोगायला साधते पण सत्याचा सारा जन्म कष्टात जाऊन शेवटी म्हात्वाचे काही क्षण लाभले तर लाभतात !

शिवाय एक अशी गांष्ट आहे की की जरी सत्याला शेवटी जय मिळावा तरी त्याला प्रथमतः भंग वे लागणार वलंश इतके प्रथम अभतात की त्याची आठवण झाली तरी अगावर काटा उभा राहतो ह्याचे कारण हे आहे की सत्याचा छळ करणारे लोक नीच प्रवृत्तीचे असतात दुसऱ्याचा किती छळ करावा ह्याची त्यांना परिमिति नसते, दुसऱ्याभ कितीही छळले तरी त्यांची होरा अपुरीच राहत असत्याचा उत्का छळ कधीही होत नाही असत्याचा पराभव करणारे पुराण दिलदार व उदार अभतात असत्याचा पराभव करून ते त्याभ सोडून देतात दुसऱ्याचा छळ करण्याची कल्पना त्यांच्या स्वप्नातही येत नाही

दुर्योधनाने द्रौपदीचा किती छळ केला ! काय तो उन्माद व काय तो अश्लील प्रयत्न ! द्रौपदीवरचा प्रसंग द्रौपदीनेच सहन करावा ! इतर स्त्रियांना तिच्या शनाशानेही छळ सहन करता यायला नाही

पण पाण्डवाचा ज्या वेळी पराभव झाला त्या वेळी त्याच्यावर हा काय एकच प्रसंग आला ? नाही. एकापेक्षां एक असं दुस्तर प्रसंग त्याचेवर आले व ते सर्व त्यांनी निमूटपणे सहन केले. कौरव नीच होते. ते छळ करण्याच्या रोज नव्या नव्या युक्त्या काढीत असत. पाण्डवाचा कितीही छळ केला तरी त्यांच्या जिवाचे समाधान होत नसे.

चोरी कशी करची ?

परन्तु ज्या वेळीं बाजू उलटली व पाडवाच्या पुढे कौरवाना हार खावी लागली, त्या वेळीं काय झाले ? पाडवाच्या एका शतशाने त्यांना छळ सहन करावा लागला नाही. त्याचा छळ होणार कसा ? त्याचे शत्रु म्हणजे धर्म, श्रीकृष्ण किंवा अर्जुन ! पण ज्या नीचपणाच्या गोष्टी कौरवांनी पाडवाचेविषयी केल्या त्या नीचपणाच्या गोष्टी ह्यांचे हातून कौरवाविषयी घडणे कधीतरी शक्य होते काय ?

सत्याच्या नशीवान छळ ठेवलेलाच आहे सत्यसजितका छळ सोसावा लागतो तितका असत्याला सहन करावा लागत नाही. छळाचे बावतीत असत्याची बाजू सुखाची आहे. सुख पाहिजे असेल तर असत्याचेच बाजूम उभे राहिले पाहिजे सत्याचे बाजूम उभे राहिले की दुःख ! मृत्यूपेक्षाही दुर्घर दुःख ! खरोबर त्या दुःखापेक्षा मृत्यु शतश. बरा !

समीकरणाच्या दृष्टीने पाहिले ह्मणजे जय व पराभव ह्यांची बेरीज सारखी येते व सत्य आणि असत्य सारख्याच योग्यतेची छरतात. पण छळाची आठवण झाली, ह्मणजे सत्याची फार भीति वाटते आणि असें होतें कीं नको तें सत्य ! क्लेशाच्या तव्यावर शरीराला तळून काढणाऱ्या सत्यापेक्षा सुखाचा वारा अंगां लागूं देणारें असत्यच बरें !

सर्व इतिहास सत्याच्या रक्तानें माखलेला आहे. सत्याच्या रक्तानें सर्व इतिहास पाषळत आहे, निथळत आहे, ठिपकत आहे. सत्याच्या अंगांतून निघालेल्या ह्या रक्ताच्या चिळकाण्ड्या पाहून

प्रकरण ५ वें,

सत्याची थोरवी कुगाला वाटेल ? कोणो त्याच्या सांवळीकातशी उभा राहिल काय ? छेः, सत्यापेशां असत्यच बरे ! जय—अपजयाची बाजू दोघात सारखीच—सत्याचे मुळे छळ मात्र अनिवार !

पण इतका छळ सहन केला तरी सत्याचा अखेर जय होणार ही तरी खात्री आहे काय ? नाही. ही देखील खात्री नाही.

प्रथम परामव + अर्न्ती जय= सत्य

हे समीकरणही खरे नाही. हे समीकरण खरे असतें तरीही खऱ्याला मरण नव्हतें. मरण वस्तुरिथिति तितकीही आशाजनक नाही. ह्या जगांत अशी सहस्रावधि उदाहरणे आहेत की ज्यात सत्याचा जय झालेला नाही व सत्य छळ, जुलूम व आसुरी सत्ता ह्यांचेखाली दडपून गेलेले आहे.

प्रकरण ५ वें.

(१) ह्या जगांत जर एकाद्या गोष्टीची चोरी असेल तर ती खरी बोलण्याची आहे.

(२) इतर गुन्द्यांना ह्या जगांत क्षमा होते पण खरी बोलण्याच्य गुन्द्याला मात्र ह्या जगांत क्षमा होत नाही.

(३) जगाचा बहुतेक इतिहास सत्यप्रिय लोकांच्या रक्ताने माखलेला आहे. ह्याचें उत्कृष्ट उदाहरण हरिश्चंद्राचें होय. तो सत्यःश्रीलोक क्षणूनच राग्यास हुकला.

चोरी कशी करावी ?

(४) सत्याचा शेवटीं जय होतो असे म्हणतात, पण हे खरे असलें तरी ह्यावरून सत्य आणि असत्य सारखेंच ठरते. फक्त असत्याचा प्रथम जय होतो. व सत्याचा शेवटीं जय होतो. त्याचप्रमाणें सत्याचा पराभव प्रथम होतो व असत्याचा पराभव शेवटीं होतो.

(५) पण छळ ही गाष्ट मात्र फक्त सत्यालाच लागू आहे, असत्याला नाही. सत्याचा पराभव झाला की त्याचा छळ सुरु होतो. असत्याचें तसे नाही. असत्याचे शत्रु सत्यवान् असतात. असत्याचा पाडाव झाला तरी ते असत्याचा छळ करित नाहीत.

(६) जय व पराभव ह्या दृष्टाने सत्य आणि असत्य सारख्याच योग्यतेची आहेत. पण छळास बळी फक्त सत्यच पडतें, असत्य पडत नाही. ह्यामुळे सत्याची फार भीति वाटायला लागते.

प्रकरण ६ वें.

“ परनार विषाचा प्याला ! ”

त्याच। शेवटी जय हांतो अशी सर्व लोकाची प्रचलित समजूत आहे व ह्या समजूतीस अनुसरून सत्याची खूप प्रशंसा लोकात, चाललेली असते. पण लोकाना प्रशंसा करायला काय होते ? ह्या प्रशंसेस अनुसरून सत्याचे योगाने कोणाचेही संरक्षण होत नाही. उलट जे वेडे लोक सत्याचे नाडी लागतात ते अचूक मरतात ।

रामचन्द्राने कालापूर्वी ऋषींच्या हाडाचे पर्वत पडलेले असत असे म्हणतात हे पर्वत का झालेले होते ? रावणाच्या असत्य तत्त्वाम ऋषिजन बळी पडले नाहीत म्हणून त्याच्या हाडाचे पर्वत झालेले होते ते पर्वत रावणाने केलेले होते. सत्याप्रिय ऋषि रावणाच्या असत्य मार्गाने चालण्यास कबूल होईनात म्हणून रावणाने त्यांना मारून त्याच्या हाडाचे पर्वत केलेले होते, ऋषि जर रावणाप्रमाणे अप्रामाणिक, असत्यवादी अथवा अनीतिमान् असते तर रावणाचे शस्त्रास ते बळी पडले नसते. ते जर, अनीतिमान् असते तर रावणाने आपल्या कृपेखाली त्यांना घेतले असते. ते जर, अनीतिमान् असते तर रावणाने त्यांना ज्यास्त ज्यास्त भायसास ऋषिब्रह्मे असते.

चौथी कशी करात्री ?

पण तसे झाले नाही. रावणाच्या अनीतिमान् इच्छांस त्यांनी "हांजी, हांजी" केले नाही. रावणाने अनीतिमान् मार्गाने जायची आज्ञा त्यांना केल्याबरोबर ते झगळले, नाही, ही गोष्ट आमच्याने होणार नाही, सत्याचे पायी आमचा प्राण गेला तरी हरकत नाही, पण तुमची असत्यमूलक आज्ञा आम्ही ऐकणार नाही.

पण सत्यावरिल ह्या प्रेमाचा परिणाम काय झाला ? रावणाने आपली तरवार काढली व त्याची सपासप मुण्डकी कापली. हे सत्यभक्त आहेत, ह्यांना कसे माखे ? असा क्षणभरही विचार त्याने केला नाही व त्याची सत्यभक्ति त्यांना एक क्षणभरही वाचवू शकली नाही. रावणाने त्यांचा वध केला. रावणाच्या अनुयाय्यांनी त्याचा वध केला. आणि अशा रीतीने हाडांचा एक मोठा पर्वत होऊन पडला.

पुढे समचन्द्रांनी अवतार घेऊन रावणाला मारले पण ते केव्हा ? तर लक्षावधि ऋषींना सत्याचे पायी मृत्यु आला तेव्हा. मृत्यूनन्तर ह्याचा काय उपयोग ? सत्याचे लाखो अभिमानी मरून पडल्यानन्तर एका सत्यसंरक्षकाने असत्याचा संहार केला तर त्याचा काय फायदा ? जे लाखो सत्यनिष्ठ मरून जायचे ते गेलेच ! ते मरून नायचे अगोदर जर त्यांच्या संरक्षणार्थ सत्य किंवा सत्यप्रवर्तक श्रीराम आद्य असता तर सत्याचा शेवटी तरी जय होतो असे म्हटले असते. पण जीव गेला आणि राम आला ह्यांत रामाच्या येण्यांत तरी काय भूषण व सत्याच्या अभिमानापासून तरी कोणता लाभ ! जीव गेल्याबद्दल वेद्य येण्यांतल्याच हा प्रकार !

प्रकरण ६ वें.

ज्या ज्या वेळी असत्य वरचढ झालेले दिसले त्या त्या वेळी मी जन्म घेईन—ह्या श्रीकृष्णाच्या प्रतिज्ञेचा उल्लेख मागे केलेला आहेच, पण ती प्रतिज्ञाही अर्शाच हास्यास्पद आहे ! तूं खुशाल मर, तुझें श्राद्ध मी “रेभ्युल्लरी” करीन, असल्यापैकीच हें हास्यास्पद आश्वासन ! सबन्ध युगभर असत्य माजावयाचें, सत्यवान् लोकांचा संहार व्हायचा, अनीतिमान् लोकानीं धुमाकूळ घालायचा—आणि मग युगाचे शेवटी श्रीकृष्णाची स्वारी डुलत डुलत अवतार घेऊन यायची ! अरे, काय हें ! रयतेचे अर्ज १०।१० वर्षे लोळत पडल्यानंतर एकाद्या दिवशीं त्याचा निवाडा करण्याकारिता दरबारांत येऊन बसणाऱ्या खुशालचेण्डू सस्थानिकाची गोष्ट सांगत असतात ! पण श्रीकृष्णाचा खाक्या त्याच्याहीपेक्षा विळक्षण ! कारण एका सबन्ध युगापर्यन्त सत्यवान् लोकांचा सत्यानाश झाल्यानंतर श्रीकृष्ण यायचे व मग मत्याचें संरक्षण व असत्याला शिक्षा करायला लागायचे !

तेव्हा सत्याचा अखेर जय होतो ही आशाही व्यर्थ आहे. मत्याचा प्रथमही जय होत नाही व अखेरीसही जय होत नाही. एखादे वेळी चुकूनमाकून त्याचा जय झाला तर नशीब ! बाकीच्या सर्व वेळी असत्याचा जय ! जेव्हां सत्याचा जय होतो त्या वेळी त्या जयात फारसा जोरही नसतो. खरे जोरदार असत्यच ! ते मात्र नेहमी जोरात असतें. ह्या जगात जे असत्यवादी त्यांचीच भरभराट ! खोऱ्याचे कपाळी कुन्हाडीचा घाव ही म्हण अगदी खोटी ! खरा घाव सत्याचे कपाळी ! जे लोक सत्याचे नादीं लागतात त्यांची दुर्दशा उडालीच पाहिजे.

चोरी कशी करावी ?

शिकन्दर बादशहाने हिन्दुस्थानावर स्वारी केली, त्या वेळी सत्य कुणाचे बाजूस होते ? हिन्दु लोकांचे बाजूस ! तो देश त्यांचा होता, व आपल्या देशाचे सरक्षणार्थ पौरस राजाचे निशाणाखाली ते जमलेले होते. त्याचे विरुद्ध चाल करून येणारा शिकन्दर बादशहा केवळ अन्यायाने व दुसऱ्याना गुलामागिरीत डाम्बण्याच्या दुष्ट इच्छेने त्याचे विरुद्ध चाल करून येत होता पण परिणाम काय झाला ? सत्यासाठी लढणारे हिन्दु लोक पराभव पावले व असत्याने प्रेरित झालेला शिकन्दर बादशहा विजयी झाला.

गजनीच्या महंमदाने हिन्दुस्थानावर सत्रा स्वाऱ्या केल्या, त्या वेळी सत्य कुणाचे बाजूस होते ? हिन्दु लोकांचे बाजूस ! पण त्यांना जय मिळाला काय ? नाही. महंमदाला जय मिळाला. सोमनाथाच्या मूर्तीवर त्याने हल्ला केला तेव्हा जर आकाश कडकडले असते व महंमदाचा हात लुला पडला असता तर म्हटले असते की सत्याचा शेवटी जय हातो. पण महंमदाचा हात लुला पडला नाही. त्याने देवावर हात टाकला तेव्हा उलटी देवाचीच मूर्ति फुटली ! जिथे देवाला स्वतःचे सरक्षण करता येत नाही तिथे तो सत्याचे सरक्षण काय करणार ?

घोरी आणि पृथ्वीराज ह्यांच्या संग्रामांत पृथ्वीराजाचे बाजूस सत्य नव्हते असे कोण झणेल ? पण हे सत्य पृथ्वीराजास वांचवू शकले नाही. त्याचा जो त्या वेळी पराभव झाला तो कायमचा झाला. हिन्दूंचे एकछत्री सिंहासन त्यावेळी कायमचे गेले. त्या

प्रकरण ६ वें.

बेळेपासून दिली हिन्दु लोकाचे सत्तेवर जी आंचवली ती कायमची आचवली ! पुन्हां ह्मणून दिली हिन्दु साम्राज्याची राजधानी झाली नाही.

तालीकोट, पाणिपत वगैरे सर्व संग्रामाचा असाच इतिहास आहे. तो इतिहास वाचला ह्मणजे उद्वेगाने एक दुबळा श्वास सोडणें एवढी एकच गोष्ट आपले हातात राहते व दुसरें काहींच नसतें. सत्याचे सरक्षण ह्या इतिहासात कुठें आहे व परमेश्वर कुठें आहे ?

येशू ख्रिस्त फाशी का गेला बरें ? त्याला जें खरें वाटत असे तें तो बोले ह्मणून तो जर खोटें बोलायला तयार झाला असता तर तो कधीही फाशी गेला नसता.

साँक्रेटीसला विष प्यावें लागलें तेंही जो खरें बोलत होता ह्या-मुळेंच ! त्याला विषापेक्षां त्याचें सत्यच ज्यास्त बाधलें. किम्बहुना सत्याचा विषारीपणा विषारी पेल्याच्या रूपानें त्याच्या अनुभवाला आला.

“ परनार विषाचा प्याला ” असें एक गीत देवलांनीं आपल्या संशयकल्लोळ नाटकात घातलेलें आहे. पण तें तितकेसें खरें नाही. परनार कुणाला बाधलेली आहे ? कुणाला नाही. उलट पुनर्विवाह, विवाहनिराकरण इत्यादि भपकेदार नांवांखालीं परनारीचा सच्चव्य 'फॅशनेबल' समजांत सुधारणा ह्मणून गणला जाण्याची शुभ चिन्हे दिवू लागली आहेत. मनुष्यसमाज ज्या वेळीं जंगली होता त्या वेळीं तो

चोरी करून करावी !

नंगली झणून मनुष्यांना परनार अग्राह्य नव्हती व आतां माणसें फॅशनेबल झालीं झणून परनार अग्राह्य नाही. मिळून परनार अग्राह्य मुळींच नाही. अज्ञा स्थितीत “ परनार विषाचा प्याला ” असें कोण म्हणेल?

सरा विषाचा प्याला म्हणजे सत्य. ते तोण्डाला छावायचा अवकाश की मनुष्याचा ताबडतोब प्राण जातो निदान सत्यामुळे मनुष्य दुर्धर संकटाततरी पडतो हो. टिळक सहा वर्षे तुरुंगांत पडले झाले काय कारण ? खऱ्या गोष्टी बोलून दाखविण्याचें त्यानीं वारिष्ठ केले म्हणून ! सरकारने त्यांच्यावर लागू केलेले कलम कोणतेंही असो, पण खरें पाहतां त्यांच्यावर फक्त पुढील कलम लागू झालेले होते:—

जो कोणी समाज, सावकार किंवा सरकार ह्यांचेविरुद्ध सत्य गोष्टी बोलेल त्यास फांशी, हद्दपारी, बहिष्कार अथवा अशीच एखादी कडक शिक्षा देण्यांत येईल.

तेव्हा ह्या जगांत जर कसाला चोरी असेल तर ती सत्यालाच असल्याचें दिसून येईल. प्रत्येक मनुष्य हा चोर आहे हा सिद्धान्त झणून आम्हांही आज सत्य बोलण्याचा गुन्हा करित आहों. परन्तु बाबद्दल आम्हांस शासन करायचे अगोदर एवढे चोरीचें शास्त्र नट कसल्याविषयी आम्ही वाचकांन विनन्ति करित आहोंत. आम्ही फांशी

गेलों तरी हरकत नाही, पण हें चोरीचें शास्त्र जर नष्ट झालें तर चोरांची—अर्थात् माफ करा, पण तुम्हा सर्वांची—पोठीच गैरसोय होईल.

प्रकरण ६ वे.

(१) पण सत्याचा शेवटीं जय होतो ही समजूतही खरी नाही.

(२) सत्याचा प्रथमही जय होत नाही व शेवटींही जय होत नाही. नेहमीं असत्याचाच जय होत असतो.

(३) जर एखादे वेळीं कधीं सत्याचा जय झालाच तर तो चुकून माकून होतो. सत्याच्या जयात फारसा जोरही नसतो. खरें जोमदार म्हणजे असत्य. तें मात्र नेहमीं जोरावर असतें.

(४) 'खोड्याचे कपाळी कुन्हाडीचा धाव' ही म्हण खोटी आहे. कुन्हाडीचा धाव सत्याचे कपाळीं बसतो. सकटाचा व छळाचा मारा फक्त सत्यावर होतो.

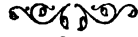
(५) रावणानें केलेले ऋषींच्या हाडाचे पर्वत, शिकन्दरानें हिंदुस्थानावर केलेली स्वारी, गजनीच्या महमदानें सोरटी खोमनाथाचा केलेला विध्वंस, घोरी व पृथ्वीराज ह्यांच्या सम्राज्यात पृथ्वीराजाला आलेले अपयश व त्यामुळें दिल्ली येथील हिंदु सत्तेचा कायमचा नाश, तालीकोट आणि पानिपत बगैरे युद्धें, लो टिळक व म. गान्धी यांचा तुळंगबास— हीं सर्व सिद्ध करतात कीं सत्याला कधींच जय येत नाही

(६) येशू ख्रिस्त सत्याचे पार्षीं फांशीं गेला—सत्याचे पार्षीं सॉफ्रेटीसला विष प्यावें लागलें— हीं उदाहरणें असे दाखवितात कीं मनुष्याची अखेरची घटका आली तरी सत्य त्याचें संरक्षणार्थ घावत नाही.

(७) 'परनार विषाचा प्याला' असें देवलनीं म्हटलें आहे. पण ते खरें नाही. खरा विषाचा प्याला सत्य हें आहे. तें मात्र मनुष्याला वाघतें व त्याचा जीव घेणें.

चोरी कशी करावी ?

प्रकरण ७ वें.

“ मला मुम्बईला जायचंय ”

जगात अतिशय मोठा गुन्हा जर कोणता असेल तर तो सत्य हा होय. किम्बहुना सत्य हा एकटाच गुन्हा असा आहे की ज्याला हटकून शिक्षा होते. इतर सर्व गुन्हे माफ केले जातात. त्यांना कडक शिक्षा नसते. कित्येक वेळा त्यातून मनुष्य अजिबाद सुटतो. काही वेळा तर गुन्हे करणाराची तारीफ होते व तो भरभराटीस चढतो.

भरभराट जर होत नसेल तर ती सत्य आचरणाराची होय. सत्य बोलणाऱ्याला व सत्य आचरणाराला नेहमी दारिद्र्य असायचेंच विदुर कण्या खात असायचा. जनीची झोंपडी असायची. कबिरा-जवळ वेळेला तान्दुळ मिळणें मुष्किल असायचें. येशू ख्रिस्त पायी चालत असायचा व सॅक्रेटिसाचेजवळ पुरती दिवाबत्ती देखील मिळायची नाही.

बुद्धिवान् मनुष्य गरीब असला म्हणजे आपण असें अचूक समजावें की तो सचोटीचा आहे. तो सचोटीचा असल्याशिवाय त्याला गरीबी यायची नाही. सचोटी व परीस ह्यांचे परस्परविरुद्ध गुण आहेत. परिसामुळें लोखण्डाचें सोने होते. सचोटीचे योगानें

प्रकरण ७ वें.

सोन्याचें लोखण्ड होतें. मनुष्य बृहस्पतीसारखा शहाणा असला व इन्द्राच्या सिंहासनावर बसण्यासारखी त्याची योग्यता असली तरी सचोटीमुळे त्याच्या गुणाची माती होऊन जाते.

पण तो लबाडीमध्ये शिरूं द्या की त्याचेवर लक्ष्मीने मेहरनजर केलीच. आपण ज्या मोहोल्यात राहतों त्या मोहोल्यात अतिशय भरभराटीचें दुकान कोणतें बरें ? दारूचें. अंगावर सोन्यामोत्याचे दागिने घालून सन्ध्याकाळी थाटानें देवदर्शनाला कोण निघते ? वेश्या पण जी पतिव्रता असते ती भाकरी बडवीत असायची अथवा मुलाचे अगावर अंगडीटोपडी चढविण्याखाली तिचे रट्टे निघायचें ! तिला दागिने कुठले ?

एखादा पदवीधर घ्या व दुध विकणारा एखादा पुरभय्या घ्या. पदवीधराला पदवी प्राप्त करून घेईपर्यन्त २०००।३००० रु. खर्च आलेला असतो पण त्याला नोकरी मिळायची म्हणजे ६०।७९ रु. ची! दुध विकणारा पुरभय्या मात्र आपल्या जवळच्या रेड्याप्रमाणें दिवसेंदिवस लड्डू होत जातो व काही नाही तरी १०००।९०० रु. जवळ बाळगून अग्तो. एकाच्या घरात रोजच्या खर्चाची चणचण पण दुसऱ्याच्या घरांत दुधातुपाची चंगळ !

“ आपापाचा माळ गपापा ” अशी आपल्यांत एक ह्मण आहे त्याचा अर्थ असा की जो मनुष्य लबाडीनें पैसां मिळवितो त्याचा पैसा टिकत नाही. पण जगात प्रामाणिक पुरुषांची सम्पत्ति तरी कुठे टिकत असते ? श्रीशिवाजी महाराजांनीं एवढें स्वराज्य स्थापलें व त्याचेवर श्रीरामदासांसारख्यांनीं आपले आशीर्वाद दिले, पण

चोरी बघी करावी ?

ते राज्य टिकठें का ? नाही. त्यापेक्षा मुसलमानांचें राज्य ज्या ती टिकलें व त्यांतही अवरंगजेबाची कारकीर्द अकबरापेक्षासुद्धां ज्यास्त यशस्वी झाली.

अवरंगजेबानें जगांतील कोणते गुन्हे केले नाहीत ? मनुष्याला जितके गुन्हे करतां येण्याजोगे होते तितके सर्व गुन्हे त्यानें केले. त्यानें बापाला तुरुंगात टाकलें, वडील भावावर तरवार उपसली, धाकट्या भावाशीं ठगबाजी केली, दुसऱ्यांच्या बायका जबरदस्तीनें घेतल्या, हिन्दु लोकावर अन्याय केला व दगलबाजीनें स्वामिभक्त सेवकाचे प्राण घेतले. पण त्याचें कोणतें वाईट झालें ? वैभव, सामर्थ्य व दीर्घायुष्य ह्यात त्याला काहींतरी कमी पडलें काय ? नाही. त्याच्या मानानें शिवाजी ह्मणजे धर्माचा अवतार होता. पण तो अल्पायुषी होऊन मेला, त्याचा एक मुलगा हालहाल होऊन अवरंगजेबाचे हातूनच मृत्यु पावला, दुसरा मुलगा राज्य सांवरता सांवरता उर्गी फुटून दगावला व एवढे रामदासाच्या आशीर्वादानें पावित्र झालेलें त्याचें कुल, पण त्याची सून गरीब गाय होऊन मुलासह अवरंगजेबाच्या कंदेत सापडली. आता बोला सत्याला यश मिळते की असत्याला मिळते ? शिवाजी जर्री नुसता दीर्घायुषी झाला असता तरी सत्याच्या प्रशंसनेला जागा होती. पण सत्यवर्तनाचा शिवाजी अल्पायुषी झाला व असत्यवर्तनी अवरंगजेबाच्या एकट्याच्या कारकीर्दीत शिवाजीच्या तीन पिढ्या होऊन गेल्या !

बरें, राज्यावर अवरंगजेबाचा काही वारसा असता तरी हें सर्व क्षम्य मानलें असतें. परन्तु राज्यावर त्याचा कांहींच वारसा नव्हता.

राज्याचा व त्याचा कोणत्याही प्रकारचा सम्बन्ध नव्हता. तो आपल्या बापाचा तिसरा मुलगा. त्याला राज्यावर येणे कधीच शक्य नव्हते. पण आपल्याला राज्याचा अधिकार नाही ह्या गोष्टीची त्याने तिळमात्रही फिकीर केली नाही. इतर मुलगे राज्यावर यायला बाप मरायवी तरी वाट पहात असतात त्याने तितकीही वाट पाहिली नाही. त्याने बापाला फराफरा सिंहासनावरून ओढले, त्याने भावाच्या पोटात कट्यार खुपसली, भावाचा मुलगा वारसा सांगेल म्हणून त्याने त्याला ठार केले व वाप, भाऊ आणि पुतण्या ह्यांच्या रक्ताने हात बरवटलेले असताना तो सिंहासनावर चढला. पण तो सुखी झाला त्याने राज्य दीर्घकाल टिकले. मुलगे, सुना, लेकी, नातू इत्यादी ज्या काही सांसारिक सुखांकरिता मनुष्य धडपडत असतो तीं सर्व सुखे त्याने पाहिली. शिवाजीसारखा प्रबळ शत्रु त्याचे द्योळ्यादेखत वारला. शिवप्नीच्या मुलाला एखाद्या बकऱ्याप्रमाणे त्याने सोलले व शिवाजीच्या सुलेला एखाद्या दासीप्रमाणे कैद करून त्याने आपल्यासमोर आणली. शत्रूवर सूड उगविलेला बघण्यास सांपदणे हे सर्व माग्यांतले अत्यन्त मोठे माग्य असे ह्मणतात. ते माग्य अवरंगजेबाला लाभले. आणि अशा रीतीने हा माग्यवान् पुरुष भरल्या वैभवांत व मुलाबाळांनी गजबजलेल्या संसारांत वृद्धपणचे जपाचे माणि ओढीत दीर्घ आयुष्य उपभोगून मरण पावला खऱ्याच्या अभिमान्यांनो, शिवाजी व अवरंगजेब ह्यांची तुलना करा व अवरंगजेबाचे असत्य त्यास कोणत्या बाबदीत नडले ते सांगा.

सत्याच्या प्रौढीचा विचार करतांना अवरंगजेबाचे उदाहरण

चोरी कशी करावी ?

आतिशयच नडते. किम्बहुना सत्याच्या सर्व प्रौढीवर अवरंगजेबाच्या उदाहरणाने अगदी बोळा फिरविला जातो. अवरंगजेबाच्या सर्व गोष्टी वर सांगितलेल्याच आहेत. पण त्या सोडून दिल्या तरी एक गोष्ट फारच नडते. ती ही की त्याचा राज्यावर काहीच वारसा नव्हता. ह्याचा उघड अर्थ असा की अवरंगजेबाने असत्याचे आचरण केले ह्मणूनच तो राज्यवैभवावर चढला तो सत्याच्या नाटी लागता तर त्याम राज्यवैभव कधीही प्राप्त झालें नसते तो सत्याने वागता तर तो गरबि, अप्रसिद्ध व फालतू मनुष्य ह्मणून वावरता. तो सत्याने वागता तर इतिहासात त्याचे नाव देखील आले नसते.

अवरंगजेबाचे उदाहरण नीतीचे सर्व ग्रन्थ पुसून टाकीत आहे. ते जगाम असे शिकवीत आहे की सत्य हे दुबळें, निर्जाव व नपुंसक आहे. जो त्याचे नाटी लागेल तो बुडेल पण जो असत्याचा स्वीकार करील तो सम्पत्ति, सम्पत्ति व सुख ही ह्या जगात चिरकाल उपभोगील.

असल्या उदाहरणामुळे व जगात बहुतेकाची प्रवृत्ति असत्याकडेच अमल्यामुळे जगातील नीतिग्रन्थांना जवळ जवळ कवडीची किंमत आलेली आहे. “सत्य वद, धर्म चर” असे नीतिग्रन्थ कितीही ओरडले तरी कुणी सत्य बोलतही नाही व धर्म आचरीतही नाही. सत्यावर बुटाचा पाय देऊन व धर्माला लाथेने झुगारूनच सर्व जग चाललेले आहे. एवढे बरीक खरे की कुणी सत्याची उघड उघड निन्दा करीत नाही व अधर्म हाच खरा असे उघडपणे प्रतिपादीत

प्रकरण ७ वे

नाही. पण ज्याप्रमाणे घरात ह्यातारा बाप असला ह्याणजे कर्ती मुलें एकदा फक्त सकाळीं त्याच्या पाया पडतात व मग स्वतंत्रपणें आपल्याला हवेतमे वागतात, त्याप्रमाणे एकदा केव्हातरी सत्य किंवा धर्म ह्याच्या पाया पडण्याची पद्धति लोकानी ठेवलेली आहे पण ह्या पाया पडण्यावरून सत्यावर लोकांची भक्ति आहे अशी कुणी कल्पना करील तर ती चुकीची आहे ह्यातारा बाप फक्त पाया पडण्याच्या उपयोगाचा ! तो जर व्यवहारात लुडबुड करील तर त्याचा शब्द कम्पटाइतकाच मानला जाईल.

आपण कथार्कतिनाच्या वेळी देवळात जमतो, मुसलमान लोक दर शुक्रवारी मशीदीत जमतात व दर रविवारी ख्रिस्ती लोक “चर्च” मध्ये जमायचे ठरवितात, ह्यावरून एखाद्याला असे वाटेल की काय हे सद्गर्तनी लोक ! खरोखर आता सत्ययुग सुरू झालें ! आता अमत्याचा मागमूसही उरलेला नाही

पण ही सर्व ढोंगबाजी आहे हें लक्ष्यांत ठेवलें पाहिजे. आपणास देवळाची गरज नाही, मुसलमानांना मशीदीची गरज नाही व ख्रिस्ती लोकांस “ चर्च ” चिही जरूर नाही. ही सर्व ढोंगबाजी आहे. देव कुणालाही नको आहे लोकाना फसविण्याकरिता हे सर्व प्रकार आहत. त्यात परमेश्वराविषयींचें प्रेम काडीइतकें देखिल नाही.

ह्यात जर परमेश्वराविषयींचें प्रेम असते तर जगात सत्याचा ज्यास्त ज्यास्त प्रसार होत गेला असता. परन्तु तसा प्रसार कोठे आहे ? कोठेच नाही. रामजन्माची सुंठसाखर खाऊन बाहेर येण्याचा

चांदी कशी कराची !

अवकाश की सर्वांचे सर्व व्यवहार पूर्वीप्रमाणे सुरू ! त्या दिवशीं रामजन्म ह्मणून एक देखील लबाडी कर्मा व्हायची नाही. महाराष्ट्रांत मोरोपन्तासारखे पुष्कळ उच्च दर्जाचे कवि होऊन गेले व त्यांनीं अनेक उत्कृष्ट काव्ये लिहिली. हीं सर्व काव्ये छापलीं व त्याचा घरोघरी अभ्यास झाला तर लोकांत किती तरी सदाचार वाढेल ! पण ह्याप्रमाणे सदाचार वाढत आहे काय ? नाही. ह्या काव्यांना कुणी विचारीतही नाही.

कै. माधवचन्द्रोबांमसून तों रा. रा. पराडकरापर्यन्त आजवर अनेक लोकांनी मोरोपन्ताचे काव्यग्रन्थ छापून काढण्याचा प्रयत्न केला. पण हे सर्व लोक बुडाले. ह्यापैकी एकाही प्रकाशकाला यश आलं नाही.

कारण मोरोपन्ताची गरज आहे कुणाला ? कुणालाही नाही. मोरोपन्तानें एकशेआठ वेळां श्रीरामचरित्र गइलें असेल—गावो बापडा ! तो आणखी शम्भर वेळां श्रीरामचरित्र गावो. पण बाजारांत कुणाला त्या मोरोपन्ताचीही गरज नाही व त्या रामाचीही गरज नाही. कदाचित् राम पुन्हां अवतीर्ण होऊन जगांत आलाच, तर ह्खादा पाताळयंत्रां व्यापारी त्यास ह्कीकडे गांठून विषाची गोळीही घायलाकमी करणार नाही.

जगाला सत्य नको आहे. परमेश्वर नको आहे. जगाला असत्य पाहिजे आहे. मोरोपन्ताच्या कविता छापणाऱ्यांना कशी बूड आली हें वर सांगितलेंच आहे, पण लावण्या छापणाऱ्यांची तशी गोष्ट नाही. त्यांनीं त्यांचेवर घरे बान्धलेली आहेत—“ मल्ल मुम्बईला

प्रकरण ७ वें.

जायचंय्" वगैरे कित्येक लावण्या अशा आहेत की त्या न आपतांही पिढ्यन्पिढ्या प्रचलित आहेत. त्या कुणी केल्या हें माहीत नाही, त्यांची कुणी प्रशंसा केलेली नाही, कोणत्याही ग्रन्थसंग्रहालयानें त्या टिकाविण्यासाठी फण्ड काढलेले नाहींत. पण त्या सर्वतो-मुग्धी होऊन टिकलेल्या आहेत. आणि त्या अशाच टिकणार ! वामन आणि मोरोपन्त ह्यांचीं काव्यें जरी बुडाली तरी " मला मु म्हईला जायचंय् " ही लावणी कानमर्क टिकणार.

प्रकरण ७ न

(१) ह्या लगात अतिशय मला असा जर कोणता गुन्हा असेल तर तो सप हा होय

(२) सत्य हा एकदाच गुह असा आहे क त्या अ हटकून शिक्षा ह ते

(३) इतर गुन्हा हल मनुष्यस धमा होते. पण सत्य च गुन्हास कर्वाही क्षा होत नाहीं. [पहा, प्रकरण ५, कलम २]

(४) मज आचरणाची कर्णी भरभराट व्हायची नाहीं विदु राच्या कण्य, जनाचा भंपडी, यत्ख ताच अनवर्ण चारुण ध सौके टिस ची गरबी ही ह्य ची उदाहरण ह त

(५) बुद्धि गद् मापुय गीय अस अ म्हणने असे अचूक सम-जावे की त स गेठी । आहे.

(६) असमाने पिठयडे से सा ते टिकत नाहीं अस भणतात, पण हें ख नाहीं सयाने मिा ले । सपत्ति ती कुठ टिकत असत ?

(७) पुष्कळ वेळा अमत्यन मिळवलेली सभासिव सयाने मिळव ठेव्या सम्पत्तीपक्षा ज्वास्त टिकत

बोरी कशी करवी ?

(८) सत्याच्या प्रौढीचा विचार करताना अवरजेव चे उदाहरण कार नव्हतें. किम्बहुना सत्याच्या प्रौढीवर अवरजेबा या उदाहरणानें बोळा फिरविला जातो.

(९) अवरजेबाचा राज्यावर कांहींच वारसा नव्हता. तो आपल्या बापाचा तिसरा पुत्र होता. पण त्यानें राज्यवर येथे वरिंतां वापस कैदेंत टाकू के, थोल्या भावाना माले, पुतण्याला ठार केल व घाकड्या भावांशीं दगळवाजी केली

(१०) अवरगजेबनें असत्यानें - बलभवन देणे म्हणूनच तो राज्यावर आला. तो सत्याला खिचटून घेतला तर कधीं राज्यावर आला नसता.

(११) त्याने असत्यानें राज्य मिळविले तरी त चिरकाल टिकू के तसेही दीर्घायुची झाला. पुत्रपौत्राद काढू मात मुलांनी त्यानें पूर्ण अनुभव घेतला त्याच्या ए ट्येच्या ऐकित शिवाजीच्या बिन पित्या झाल्या आणि शिवाजीच्या मुनग वय होऊन त्याचे हातीं कागण्याचा प्रथम आला.

(१२) असत्य हेंच सुख, भगभराद व देजय हाचें कारण बिसते.

प्रकरण ८ वें.

— 0. —

पुणेरी भागटे.

जगात गत्य मुळींच नाही. सत्याचा जय ह्या जगात होत नाही व ह्या जगात सत्याची कुणालाही पर्वा नाही ह्या तीन सिद्धान्तापर्यन्त आपण रूतक्या देऊ पर्यन्त आलों. हे तीन सिद्धान्त खळबळ उडविणारे आहेत आजपर्यंत प्रचलित असलेल्या सर्व सभनुनीना

ते धक्का देणारे आहेत. ह्या तीन सिद्धान्ताचाच जर एवढा जबर दस्त धक्का, तर ह्यापुढे जे सिद्धान्त निघतील ते किती भयंकर असतील कुणास ठाऊक !

परन्तु ह्या सिद्धान्ताना इतके म्हायती कधी कारण नाही कारण सर्व जग सत्याच्या पायावर चाललेले आहे असा जरी आजपर्यन्तचा सिद्धान्त होता तरी त्या सिद्धातामुळे आपण थोडेच खरे बोलत होतो ! खोटे बोलण्याचा व खोटेपणाने वागण्याचा आपला सपाटा चाललेलाच होता. मग अमका सिद्धान्त प्रचलित असला काय, आणि तमका सिद्धान्त प्रचलित असला काय, आपल्याला काय न्याय ?

मागे शहरातील गुन्हाचे प्रमाण पारखतांना दर हजारो ९९९ लोक प्रामाणिक असतात असे आपणांस आढळून आलेले होतेचला. आपण ह्या प्रामाणिक लोकांच्याच पर्दांत शिरून या व तेथे आपणांस काय काय पहायला सांपडत आहे, बघू या !

चोपी कशी करावी ?

आतां प्रथम प्रामाणिक लोकांची गर्दी असलेल्या ह्या बाजारांत आपण शिरू ! प्रामाणिक लोक बाजारांत दुतर्फा लागल्यामुळें कर्ंदील कोणते व प्रामाणिक लोक कोणते हें कळणेंही दुरापास्त झालेले आहे.

रा पहा लोडार्गी टेंकून बसलेला एक प्रामाणिक मनुष्य ! ह्याच प्रामाणिकपणा ह्याच्या पोटावरून डुळडुळत आहे. आपला प्रामाणिकपणा तो ह्या पोटात ठेवात असतो कीं काय कुणाम ठाऊक !

वा ! ह्याच्या दुकानाची पाटीतरी किती गोड ! “दुभाचे सचोटीचें दुकान” ही पाटी ह्यानें लावल्यामुळें बिनपाण्या, दुभ कोणते व पाण्याचे दुभ कोणते हें लोकाना कळायचें नेमकें साधन झालेले आहे.

ह्याचे दुकानीं दुधाबरोबर उत्तम तूप व लोणीसुद्धा विकत मिळत असे वाटतें ! वा ! एकाच्या ऐवजीं तीन वस्तु अं ! आपण ह्यास एकपट प्रामाणिक समजत होतो, पण हा तिप्पट प्रामाणिक दिमतो.

व्या, ह्याचे दुकानीं डोळे मिटून वाटेल ती वस्तु ह्या दूध ह्या, तूप ह्या किंवा लोणी ह्या, त्यात भेसळ हणून मिळायची नाही. चला, मिटा डोळे.

पण डोळे मिटल्याबरोबर हा काय चमत्कार ! गिऱ्हाइकाचे डोळे मिटण्याचा अवकाश की ह्या सचोटीच्या दुधात पाणी शिरलें ! लोण्यात पीठ मिसळलें गेलें ! व तुपात चरबी घातली गेली !

हें असे कसें झालें ? ह्या प्रामाणिक मनुष्याच्या ह्या मालांत ही भेसळ कोठून आली ? ही त्याची स्वतःची कारवाई मुळीच नव्हे,

प्रकरण ८ वें.

कारण हा प्रामाणिक मनुष्य आहे. ९९९ प्रामाणिक लंकापैकी हा एक प्रामाणिक मनुष्य आहे. ह्याच्या हातून असली गोष्ट कधीही व्हायची नाही. हजारात जो एकच अप्रामाणिक मनुष्य होतं त्यास पोलीसानी केव्हाच पकडून नेलें आहे ! त्यास मॅजिस्ट्रेटपुढें उभेही करण्यात आलेलें आहे ! तो इथे दुधांत पाणी घालण्याकरिता कसा येईल ?

मग ह्या दुधात पाणी कसे शिरले ? अर्लाकडच पाणी असे उच्छ्रंखल कशानें झालें की जें प्रामाणिक मनुष्याच्या दुकानात शिरून त्याच्या दुधात जाऊन बसतें ? ह्या प्रामाणिक मनुष्याच्या प्रामाणिक पाटीची त्यास काहीच भीति वाटत नाही काय ? ह्या प्रामाणिक मनुष्याच्या अगडबन्ब पोटाचीही त्यास काहीच भीति वाटत नाही काय ?

नाही असें दिसतें ! त्याशिवाय ह्या प्रामाणिक मनुष्याच्या प्रामाणिक दुधात नळातलें उच्छ्रंखल पाणी खास आलें नवतें.

किंवा असेही असेल की ह्या प्रामाणिक मनुष्यानेच आपल्या प्रामाणिक दुधात अप्रामाणिकपणानें पाणी घातलें असेच होय ! असेच खरें दिसतें ! ह्या प्रामाणिक मनुष्याचेंच हें काम ! त्यानेच गिऱ्हाइकाचा डोळा चुकवून दुधांत पाणी घातले आणि हें पाणी घातलेलें दूध चट्टिदिशी विकलें जावें म्हणून त्याने ही प्रामाणिकपणाची अप्रामाणिक पाटी आपल्या दुकानावर लटकावून दिली !

काय भय्या ? खरें ना हें ?

चोरी कशी करावी ?

नाहीं, रावसाहेब ! ह्या दुधांत पाणी घातलें असेल बर चोराची शपथ !

शिव ! शिव ! शिव ! केवढासा लाभ व नेवढ्याकरितां पोटच्या योग्याच्याही शपथा !

पण भय्याला माहित आहे कीं ह्या कालियुगांत जमे कुगाचे शाप खरे होत नाहींत, तशा शपथाही बाबत नाहींत ! मग खोट्या शपथा व्हायला काय हरकत आहे ? शिवाय घ्यांबद्दल शासन झालेंच तर तें पुढे होईल ! पण सध्यातरी पाणी घातलेलें दुष्ट विकेल ना ?

— 0. —

आहाहा ! काय हा झकझकाट ! या रावसाहेब, या ! काय पाहिजे तुम्हांला ?

आझाला ना ? आझाला विशेष काहीं नको आहे. पण एक चाभलीशी नय पाहिजे आहे.

मग आपल्याकडे तयार आहे. कमली पाहिजे नय ? झुपक्याची पाहिजे ? हिच्याची पाहिजे ? की सरजाची पाहिजे ?

कोणचीही दाखवा. पण चांगल्यापैकी दाखवा अलीकडे मोत्याच्या मालाची मोठीच पचाईत झालेली आहे. खोटा माल बाजारांत इतका आलेला आहे की कांही बोलायची सोय नाही. ह्याशिवाय जपानचें “कलचर्ड” मोती ! जपानी मालानें तर आमच्यासारख्यांची तिगपीट उडविलेली आहे.

पण आपण काहीं काळजी करूं नका. आपल्या दुकानांत तसें काहीएक व्हायचें नाही. आपल्या इथें फक्त खरा माल ! दुसरा

माल आपण करीच ठेवत नाही. खोटा माल ठेव. रत्ना आणि दुकानची पत घालवायची ह्यात अर्थ काय ! त्यापेक्षा दोन गिऱ्हाइकें कमी झालेली पत्करली !

वा. ! ह्मणूनच आपले दुकानीं आलों. आझाला असेंच विश्वासूक दुकान पाहिजे होते.

इथें सर्वांना किंमत एक ! एखादें पांच वर्षांचें मूठ आलें तरी इथें फसायचें नही.

रावसाहेब खूप झाले. दुकानदारांनीं त्यांचे देणें नथांचे भराभर नमुने ठेवले. रावसाहेबांना, आपण काय घ्यावें आणि काय घेऊं नये, असें झालें. एक एक नथ झोकबाज ! पाणीदार ! आणि किंमती त्याच्या अन्दाजापेक्षां वितीतरी स्वस्त !

रावसाहेबांना त्यास्ती बोलतां येणेंच शक्य नव्हतें. आपण अगदी योग्य किंमतीला नथ घेतली असें रावसाहेबांना वाटलें. त्यांनीं किंमत पटवली ते सहर्ष मुद्रेनें तेथून चालते झाले.

रावसाहेबांच्या घरचे लग्न झालें. तीं नथ त्यांनीं आपल्या मुनेला घातली. नवरीला सासरीं दागिने घातले ह्मणजे पहिली गोष्ट ह्मणजे तिच्या दागिन्यांची चर्चा ! नेहमीं प्रमाणें तीं चर्चा झाली आणि त्यात माहेरच्यापैकीं एकीनें अशी शंका काढली कीं नथ खोटी आहे !

नथ खोटी आहे ! अर्थात् ! रावसाहेबांनीं व्याह्यांना खूपच बनविलें ! रावसाहेबांचे जवळचीं सर्व श्रीमन्ती अशी नकळीच आहे एकून ! पण एवढी नकली श्रीमन्ती रावसाहेबांनीं कशाकरितां

चोरी कशी करावी ?

दाखविली ? केवळ हुण्डा उकळण्याकरिता ! पण निदान, आपली पहिली सून, तिच्या अंगावर त्यांनी असे नकली दागिने घालायचे नव्हते !

शेवटी गोष्ट रावसाहेबांचे कानावर आली! रावसाहेब सन्तापले ! रावसाहेबांच्या पत्नी तर रागाने फणफणत्या ! आमचे दागिने नकली काय ? नकली दागिने घालायला आम्ही कांहीं “ पुणेरी भामटे ” नाही.

[ह्या शब्दांतली खोच लक्ष्यांत येण्याकरिता एवढे सांगितले पाहिजे की रावसाहेबांचे त्याही क्षणजे नवऱ्या मुलीचे वडील पुण्यातले रहाणारे होते.]

पण एवढ्यावर हें भाण्डण मिटेना ! तें जास्त वाढत चाललें ! शेवटी कोणी परीक्षक आणवून नथेची पारख करावी असे ठरलें ! परीक्षक आणाविला ! परीक्षकानें नथ परोपरीने तपासली ! अखेरीस त्यानें आपले मत दिलें कीं नथेतील दोन मोतींच काय ते खरे आहेत, बाकी सारे दाणे येथून नेथून खोटे आहेत !

रावसाहेबांचें तोंड उतरलें ! त्यांच्या पत्नीचा तोरा नार्हासा झाला ! करवल्यांची वाचा बन्द झाली ! जांवईबोवा शर्टचे बटन कुसकळं लागले ! सर्वांची खातरी झाली कीं रावसाहेबांनीं व्याह्यांना ‘बनविले’ !

पण खरी वस्तुस्थिति निराळी होती. रावसाहेबांनीं व्याह्यांना बनविलें नव्हतें, तर ज्या प्रामाणिक मोतीवाल्याचे दुकानावर रावसाहेब

गेले होते त्या प्रामाणिक व्यापाऱ्याने रावसाहेबांस बनवून त्यांचे गळ्यांत बनावट नथ बान्धली होती! रावसाहेबांस हें आतां समजलें! रावसाहेब खजील झाले ! रावसाहेबांनीं मुकाट्यानें पुण्यांतून पाय काढला. त्या दुकानदाराचे दुकानावर जायचेंही रावसाहेबाना भान राहिलें नाहीं.

पण रावसाहेबांना तसें भान राहिलें असतें तरी काय झाले असतें? तो प्रामाणिक व्यापारी नेमका रावसाहेबांचे गळ्यांत पडला असता आणि त्यांना म्हणाला असता, तुम्ही पाण्डरपेशे लोक रिकामी ऐट करायला जाता आणि त्याकरितां आमच्या-जवळून नकली दागिने नेता ! तुम्ही आला त्याच वेळी तुम्हाला सांगितलें होतें कीं एवढें मुलाचे लग्न ! त्या लग्नांततरी असले खोटे दागिने वापरूं नका ! पण तुम्ही ऐकतां कशाला आमचें? आतां तुमचा खोटा दागिना लोकांनीं ओळखला तर त्यात आमच्यावर काय दोष ? तुम्हांला खरा माल पाहिजे नर आमच्याकडे वाटेल तेवढा पडलेला आहे. किंमत मोजा आणि खरा दागिना घेऊन जा !

त्या प्रामाणिक व्यापाऱ्याचे सर्व हिशोब आणि बह्या त्याच्या ह्या क्षणप्याला शोभतील अशाच बनविलेल्या होत्या हें सांगायला नकोच !

—:०:—

अहाहा ! काय हे विरक्त साधु ! साधु असावे तर असे असावे ! नाहींतर अलकडचे भोन्दु ! लोकांना ठकविण्यापुरते साधु बनलेले !

चोरी कशी करायची ?

साधु निपटनिरंजन ह्यांची अशीच प्रसिद्धि अलीकडे झालेली होती. जो तो त्यांची तारीफ करित होता. जो जो त्याच्या विरक्तपणाची महती गात होता.

साधु निपट निरंजन कुणाशीही बोलत नसत ! ते काहीही खात नसत ! त्यांना कुणाचाही सहवास आवडत नसे ! आपण बरे की आपला एकान्त बरा ! आणि ह्या एकान्तांत काय चालत असे ? फक्त प्रभुनामाचें ध्यान ! भांग, गांजा, चिलीम हे जे साधुपणाचे नेहमीचे सहचारी—त्यांना सुद्धा साधु निपटनिरंजन ह्यांचेनवळ बन्दी होती ! त्यांना खाण्यापिण्याचीही शुद्धि नव्हती ! मग भांग आणि गांजाची शुद्धि कोठून असणार !

अनेक लोक त्यांचे भजनीं लागले ! अनेक लोक त्यांचे दर्शन घेऊं लागले ! अनेक लोक त्यांचेपुढें नानाप्रकारचे पदार्थ ठेवू लागले ! पण ह्यापैकी एकही पदार्थ कधीं हल्ला नाही ! हल्ले कसा ? साधु महाराज कधीं खातील पितळ तर हे पदार्थ हल्लेला ? साधु महाराज कधीं खाणाच नाहीत तर पदार्थ हल्लार कसे ?

पग अखेर एक दिवस एक गंमत झाली ! साधु निपटनिरंजन एकाएकी नाहीसे झाले व चमत्कार असा की त्यांचेवरोबर शहरांतील नगरश्रेष्ठी शेट माधवदास रणछोडदास ह्यांची तरुण बायको बेहेन सुन्दरमालती ही नाहीशी झाली ! ती गेली ती आपल्या सर्व दागिन्यांसकट गेली ! त्या विरक्त साधूचा व बेहेन सुन्दरमालतीचा आजपर्यंत पुष्कळ शोध करण्यांत आला. त्याकारिता पुष्कळ

प्रकरण ८ वें

स्पेशल टिटोकिट्न्ह “एंगेज” झाले ! पण व्यर्थ ! सांगु निपटगिरं-
जनही सांपडडे नाहीत व बेहेन सुन्दरमालतीही दिसल्या नाहीत.

काय ? हे निपट निरंजन करार्चाचे कोणी मुसलमान तर नसतील
ना ? व सुन्दरमात्तीला पळवून नेऊन त्यानीं तिला एखादी
रोशन बिंबी तर बनविजी नसेल ना ?

काय नियम सांगात ? ह्या प्रामाणिक जगांत काय नियम सांगात ?

प्रकरण ८ वें.

(१) ह्या जगातील प्रत्येक दुकानदारांत लबाडी चालत आलेली
दिसते.

(२) जे दुकानदार “सचोटी” बद्दल पाठ्या लावतात ते पर-
न्यास्त लबाड असतात.

(३) देवळातही लबाडी असते. एकांतात तपश्चर्या करण्याच्या
मिषानें अनेक साधु दुःमन्याचे बायकावर नजर ठेवतात व त्यांना फुस-
भावून नेतात

चोरी कशी करावी ?

प्रकरण ९ वें.

हे पहा पायघोळ सन्त !

गें “ भूलभुलैय्या ” ह्या नांवाचें एक नाटक होत असे ! हे नाटक फार लोकप्रिय होतें. त्याचे रोंकडों प्रयोग मुंबईत झाले आणि त्याच्यांतली अनेक पदे लोकांच्या तोण्डी झालीं.

ह्या पदात एक फार प्रसिद्ध पद होतें. आणि तें “ पागळ ” पणावर होतें. त्यांतलि

अब घर पागळ

सब घर पागळ

घर घर दीवाना

तुम भी पागळ

हम भी पागळ

किसका गम खाना ?

हीं कडवीं ह्मणतांना मौज होई ! ज्याच्याकडे हे पद ह्मणायची पाळी येत असे तो सोराबजी फार नकली नट होता. हें पद ह्मणतांना तो विलक्षण हावभाव करी आणि ह्या जगांतले सारे लोक पागळ आहेत अशी प्रत्येकाची खातरी पटवी ! आपण पागळ आहोंत असें लोकांकडून ह्मणवून घेणें ही कांहीं मोठी मौजेची गोष्ट नाहीं.

हा मनुष्यांचा उपमर्द आहे. पण आपल्या हावभावांत ह्या उपमर्दातील अणकुचीदार खोंच तो नट प्रेक्षकांना विसरायला लावी आणि आपल्याला पागल ह्मटल्याबद्दल कुणालाही त्या नटाचा राग न येतां त्याचे कौतुकच वाटत असे.

लबाडीचेही असेंच आहे

तुम भी पागल

हम भी पागल

हे जसें खरे, त्याप्रमाणें “तुम भी झूठे हम भी झूठे ” हें खरें आहे. हजारात ९९९ लोक प्रामाणिक असल्याचे अनुमान आपण काढले! पण असा एक तरी धन्दा जगात दाखवा कीं जेथे लबाडी केली जात नाही ! सररहा प्रत्येक धन्द्यात लबाडी ! असा कोणता व्यापार किंवा उद्योग ह्या जगात आहे कीं जेथे प्रत्येक मनुष्य थोडीथी तरी लबाडी करीत नाही ?

सोनार, शिम्पी, कुळकर्णी अप्पा—ह्याची मागिल शतकांत फार निन्दा झाली. सोनार लोके लोकांचें कान कापतात, शिम्पी लोक गळा कापतात व कुळकर्णी लोक मान कापतात, ह्मणून ह्या लोकांची बदनामी होते ती ठीकच होते ! पण सोनार, शिम्पी, आणि कुळकर्णी अप्पा ह्यांनाच तेवढी ठकबाजीची मक्तेदारी दिलेली आहे असें नाही ! प्रत्येक मनुष्य ठकबाजीच्या प्रयत्नात अमतोच. सोनार, शिम्पी आणि कुळकर्णी अप्पा ह्यांचें फक्त नांव—पण लबाडीला प्रत्येजण पुढे !

चोरी कशी करावी?

दुधांत पाणी घालणाऱ्या गवळ्यांपासून तों शेटजीची बायको
पळार्वणाऱ्या निपटनिरंजनांपर्यन्त निरनिराळी उदाहरणे आपण
 गेल्या प्रकरणात पाहिलेलीच आहेत. पण जगात काही—एवढीच
 उदाहरणे नाहीत ! स्वार्थाच्या गोण्या उचलतांना तोपळात खारका
 टाकणारा मजूर, सावकाराचे गजबत ठिकांनी भुटी वणसे वान्ध-
 णारा शेतकरी, वजनात काटा वळवून गिऱ्हाडकाल कमी माल
 देणारा वाणी, शिमगा, फाल्गुन व हेळी अमा हेगाटा दिशेव करून
 एकाच महिन्यात तीन महिन्यांचे त्याज आकारणारा मरवाडी,
 निरनिराळाळा कापूस एकात एक भिमळून ज्यान्ती दर लवणारा
 व्यापारी. खोच्या बँका काढून खाका वर करणाऱा डायरेक्टर,
 दोन्ही बाजूनी फी घेऊन स्वतःचे जिसे गरम करणारा वकील,
 खोट्या रंगाचा माल देऊन खऱ्या रंगाची किंमत उपटणारा दुकान-
 दार, शेअर्सची झुंभड उठवून अपला तळीराम गार करणारा
 दलाल, दाखता रूपा पदार्थावर स्वतःचे पाटे जाळणारा “ वाजि-
 मर्चण्ट ” , भाजीवालीच्या भाजीतली भाजी व मुळेवालीच्या
 मुळ्यातले मुळे उचलणारा पोलीस, साहेबकडे जाणाऱ्याथेणाऱ्या-
 कडून बाकिशी उपटणारा शिपाई, लाच खाऊन न्यायाची विक्री
 करणारा जज, नडलेल्या लोकांपासून फी उपटणारा राजिष्टर,
 हीं सर्व अप्रामाणिकपणाची उदाहरणे होत. ह्या जगात कांहीं कांहीं
 धन्दे विशेष अनीताचे असे ठरलेले आहेत. तेथे चागले विचार
 मनांत आणणेही पातकाचे असते—मग चागले बर्तन करणारे
 लोक ह्या धन्द्यांत कोठून आढळणार ?

ह्यांपैकी दारूच्या दुकानांची गोष्ट वर सांगितलीच आहे. वेश्यांच्या धंद्यानें नावच घ्यायला नको. त्यास “ धन्दा ” ह्मटलें तरी तो अनाचार व “ अनीति ” ह्मटलें तरीही तो अनाचारच ! कसाया-चाही धन्दा त्यांतलाच होय ! कमाई दयाळू असणे मुष्किलच ! त्यात सज्जन कमाई कोण निपजत असेल तो निपजत !

पण कसाई पापी असला, वेश्या पापी अमली अथवा दारूचा दुकानदार पापी असला तर त्यांत कांही आश्चर्य नाही. कारण त्या धंद्याचे अगातच पाप आहे पापीपणाची आणि त्या पापाची ताटातूट कृताच यायची नाही त्या धंद्यात राहणे अगण निष्पन्न अमर्षे ह्मणजे आर्षीन उभे राहून शरीर शाबूद ठेवण्याची उमेद बाळगण्यासारखें आहे.

पण काही धन्दे मूळ चांगले असूनही धनुष्या नी आ त्या फाळील शहाणपणामुळे ते पापी बनविले आहेत. गायकाचा धन्दा घ्या गायकाचे धन्द्यांत स्वभावतः वाईट असें काहींच नाही पण त्यांत जेव्हां ज्यास्त हुपार माणसे शिरली तेव्हां त्यांनी धन्द्याची वातन विघड-बली. आतां तर गायकाचा धन्दा म्हणजे जवळ जवळ पस विणीचा धन्दा झालेला आहे ! गाणारीण आणि नायकीण ह्यांत आता फारसा फरक नाही. “ क्वचित् गानी पतिव्रता ” ही धेडगुजरी संस्कृत कविताही हेंच दाखविते.

नाटकाचा धन्दाही त्याच पंक्तीला जाऊन बसलेला आहे. नाटकाचा धन्दा एकेकाळीं कदाचित् प्रतिष्ठेचा असेल. भरत मुनीचे

चोरी कशी करावी ?

वेळीं तो खरा प्रतिष्ठेचा होता. तो तसा होता म्हणूनच काविकुल-मुकुटमणि कालिदासानें शाकुन्तल लिहिलें. महाराष्ट्रांतही कांहीं लोकांनीं त्यास प्रतिष्ठित दर्जांत ठेवलें. पण इतर लोकांनी त्यास अधःपतनाचें द्वार बनविलें. कांहीं कांहीं वेळां वेश्या बऱ्या पण नाटकी लोक नकोत असें होतें आणि कांहीं नाटकी माणसें उम्बर-ठ्यांत उभीं करण्याच्या लायकीचींही नसतात. आणि हें केवळ ह्याच देशांत घडनें असें नाहीं. युरोप अमेरिकेंतही नाटकवाल्या लोकांस-स्वन्धानें हीच तक्रार आहे.

आणि आतां बोलूं नये. पण बोलायला कांही हरकत नाहीं, अलीकडील काळांत “नर्सेस” व “मास्तरणी” ह्या धन्याचींही अशीच खराबी झालेली आहे. वस्तुतः ह्या धन्यांत नाईट असे कांही नाहीं. हे उत्कृष्ट, पवित्र व परोपकाराचे धन्दे आहेत. पण ह्या धन्यांत अलीकड काय भ्रष्टाकार ! “नर्सेस” बोलावण, “मास्तरणी” राखण व वेश्या “ठेवण” हे सर्व एकच कीं काय असेंही केव्हा केव्हां वाटायला लागलेले आहे ! छेः छेः ! काय हा अधःपात ! हे पवित्र धन्देही त्यांच्या नैसर्गिक पवित्रतेत राखतां येऊ नयेत काय !

पूर्वींच्या “अडाणी” कालात भ्रष्टाकाराचा प्रसंग सैपाकणींवर येत असे. ह्या अनाथ स्त्रिया केवळ असहाय असल्यामुळे मालकाचे दुष्ट इच्छांना निरुपायानें त्या बळी पडत असत. बायको मेल्यानन्तर एखादी जरा तरुणशी व होतां होईल तों देखणी गतधवा

स्त्री घरांत सैपाक्रीण ह्मणून ठेकण्याची पूर्वीच्या " अडाणी " लोकाची पद्धतिच होती. पूर्वी पुनर्विहाला बन्दी असे व सामाजिक निर्बन्धही पुष्कळ असत आणि ह्मणून कामी पुरुषाच्या अकला सैपाकवराकडे वहावत ! अन्न शिजविण्याच्या चुऱीवरच त्या काळांत नौनिशाखाचा होम होत असे.

पण आतां कांहीं पुरुष ह्यापेक्षाही हुषार झाडे आहेत. विशेषतः शिक्षणखात्यावर त्यांची नेमणूक झालेली असली तर त्यांना सर्व मास्तरणी ह्मणजे गोपालकृष्णाच्या रासक्रीडेंतल्या गोपींचा ताण्डान्न वाटत असत. अव्ययमज्ञ शिक्षकिणी पैशाच्या अडचणींत दिसल्या की तेथे हे गोमागणेश राधादामोदरासारखे उभे, पण ह्या विद्वान् पण्डितांना 'पार्या' ह्मणण्याची चोरी! त्यांनी आपली दुष्कृत्ये चोरून केली किंवा उघड केली तरी त्याबद्दल त्यांची तारीफच कसगेली हवी व चोरूनही त्यांना नावे ठेवता उपयोगी नाही !

मग आता असा कोणता धन्दा आहे जोला की जेथे लबाडी होत नाही ' वेश्येपासून शिक्षकिणीपर्यन्त व दारूविक्यापासून पदवीवरापर्यन्त सर्व लोक घंतल तरी ह्या सर्व ठिकाणी असत्य बुजबुजलेले आहे असें न दिसून येते. मग सत्याला थारा तरी आहे कोणत्या धन्दांत ?

का बरे ? असे का ह्मणता ? हा पहा सोंवळा मनुष्य ! केव-
 छान्दा पुरुषसूक्त ह्मणत आहे ! हा पहा शास्त्री ! ह्यानें डोक्याला
 केवडी झालजोडी गुण्डाळली आहे ! हा पहा हरिदास ! ह्यानें हा
 केवदा बुद्धा कपळाला लाविलेला आहे ! हा पहा रामदासी ! ह्यानें
 ही केवडी कफनी अंगावर घातलेली आहे ! ह्या कफनीच्या आत

चोरी कशी करावी !

काय पाप दहून बसलेले असेल ? छेः, छेः नांव कशाला ! परमेश्वराचे अवतारच हे ! काय करावें ? ह्या काळांत एखादा शिवाजी नाही व्हाणून ! नाही तर ह्यापैकी प्रत्येक सज्जनास त्यानें एकएक सज्जनगड बक्षीस दिला असता !

पण पाहूं का ह्या कफनाच्या आनं भ्रू का हा बुक्का तपासून ? कळूं का ह्याच्या पुरुषसूक्ताची छाननी ?

काय ? नको ? नको ? नको ? का बरें नको ? बरें आहे, नको तर नको ! सज्जनाने पुसा तो घाम ! त्या स्वस्थ ! आह्मी तुमची छाननी करायला सोडून दिले ! शरणागतता घरण देण्यांत का ! पुत्रार्थ ?

हां ! हां ! दुष्यन्तभूपाला

आंवरी रे दाण अपुला

असें झटल्याबरोबर दुष्यन्त राजाने हरणाना देखील सोडून दिले ! मग तुम्ही तर माणसें ! व भ्रम लावलेलीं. रुद्राक्ष घातलेलीं माणसें ! अगदी पायघोळ सन्त ! तुमची पट्टफर्जीती दोष बरें करील !

काय ? तुम्ही रागावलां ? पायघोळ झग्न घातलेले तुम्ही खिस्ती पाद्री रागावलां ? रागावूं नका. रागावूं नका. तुम्हीही आमच्या छक्ष्यात आहांत ! आह्मी रुद्राक्षवाल्यांना स्मरतो आणि क्रूसवाल्यांना विसरतो अशांतला भाग नाही. अहो, घरोघर मातीच्या चुर्चुरे ! तुम्ही खिस्ती झालां व्हाणून ओल्या मानवी देहाची ही बण्डखोर माती केव्हां केव्हां खिस्ती देवळाच्या आवारांतही नीतिल्लि मातीस विसळते हें आह्मी कसें विसरूं ? तुम्ही लम्ब दाह्मी वाढवून देण्ड्य

मोठमोठ्यांन मशीदीन हाक मारणारे काजी आणि मुल्ला हेही आमचे ध्यानांत आहांत. अहो, मनुष्याचे पातकी रक्त उसळले क्षणने त्याला कुठले देऊळ, कुठले 'चर्च' व कुठली मशीद! मग वाजी व खिन्ती पाद्री—सर्व सारखे ! मनुष्यानीं जमिनीवर देऊळ बांधले क्षणून ते नीतीला जमीनदोस्त काणार नाहीत असा काय भरवण आहे!

हाय् ! हाय् ! देश्याग रापासून देवळापधन्त सर्वत्र एकच मासला। सर्वत्र अनृत, अनोनि व अमन्य ! हाय् ! हाय् ! कोठे गेली ? एक हनारान श्री तीं ९९२, प्रामाणिक माणसं कोठे गेली ?

हं ! असा ए मध्य अश्याग निगने, निगपदेर, अशेयक-मन्दिर व धर्ममन्दिर व्यातही जरी कदाचित् अगिनि शि गेली अमन्यो तरी राजमन्दिगत अनोनि म्वात्रीने नसेल ! कारण

सा रम्या नगरी

महाज स नृपतिः

सन्तचक्रं च तत्र

एवढें नें प्रचण्ड साम्राज्य विर्ये अमन्य किंवा अनोनि को न असेल !

ऑल राइट् . पहा या ! नसेल तर त्यांत आत्माला आनन्दच आहे.

प्रकरण ९ वे

(१) लवाडा नाहीं असा एकही घन्दा नाहीं. लवाडी नादी असा एकही व्यवहार नाहीं.

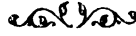
(२) कांहीं घन्दे मूळ चागले असूनही लवाड ओकांनां ते अन्ने-तीचे घन्दे बनविजे आहेत. गायनाचा घन्दा ह्यातलाच एक आहे.

(३) नर्स व शिक्षिकणी ह्याही अनोतीचे सदंगत पडूं पहात आहेत.

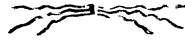
(४) खुद्द देवळांतही लवाडी शिरकेली आहे. [पहा, प्रकरण ८, ककन ३]

चारी कशी करावी ?

प्रकरण १० वें.

कलकत्याजवळील एक बंगला.

वेळ तुफानाची होती. समुद्रात लाटावर लाटा उसळत होत्या. वाऱ्याने कडावयाचे युद्ध चाललेले होते वरून पाऊस पडत होता वज्र तळपत होती. सर्वत्र गडप्प अधकार पडलेला होता.

सृष्टीतील पंच तत्त्वे खचळलेली होती. एकमेकांवर मात करण्याकरीना त्यांची जणू शर्यत लागलेली होती. निसर्गाने डोळे बटारलेले होते पृथ्वीला कम्प सुटलेला होता

सर्वत्र कटकड शब्द ऐकू येत होता. हा शब्द कुणाचा होता ? कदाचित् तो शब्द लाटांचा असेल, कदाचित् तो शब्द वाऱ्याचा असेल, कदाचित् ती मेघाची घनगर्जना असेल, कदाचित् तो सर्वांचा एकवटलेला शब्द असेल.

सर्व जीव घाबरलेले होते. समुद्राच्या तळांतले, मध्यभागातले व पृष्ठभागावरचे सर्व जीव घाबरून गेलेले होते त्यांना इतके दिवस आश्रय देणारा समुद्र आज जणू त्यांना खायला निघालेला होता. एखाद्या विश्वासघातकी घरवाल्याप्रमाणे तो आज जणू सर्वांना मृत्यूच्या स्वार्थीन करणार होता. एखाद्या विश्वासघातकी

प्रकरण १० वे.

बाटाड्याप्रमाणे त्याने आज जणू सर्वांना धोक्याचे ठिकाण कोण्डून टाकलेले होते.

समुद्रांत किती प्राणी असतात ? अनन्त प्राणी असतात. पृथ्वी वर जेवढी सृष्टि दिसते तेवढी समुद्राचे उदरांत असते भूपृष्ठभागावर जेवढे जीव राहातात तेवढे समुद्राचे उदरांत असतात. ह्या जिक-कोटीमध्ये अनन्त शुद्र माशापामून तों गलबताएबळ्या मोठ्या माशांपर्यंत सर्व प्राणी असतात. पण सर्व प्राणी आज घाबरून गेलेले होते. हत्तीच्या अगावढाले ते अगडबम्ब प्राणी! पण आज ते घाबरून गेलेले होते. इनके दिवस त्यांची इतर प्राण्यांना दहशत होती. इतर प्राण्यांना ते इनके दिवस भीति उत्पन्न करीत होते. पण आज त्यांना स्वतःला दहशत बसलेली होती. मोठ्याचें असेच आहे. जेव्हां संकटकाल नसतो तेव्हां मोठे लोक गरीबांना खाऊन टाकतात. आणि ज्या वेळी संकटकाल येतो त्या वेळी मोठे लोक पाहिल्यान्दा घाबरून जाऊन गरीबाचें संरक्षण करण्यास असमर्थ होतात.

अशा वेळी एक गलबत ऐन तूफानांतून चाललेले होते. त्यांत माणसे फार नव्हती. थोडी होती. तिही अशीच गर्भगळीत झालेली होती. आपण येथेच मरणार असे त्यांना वाटत होते. कुणकिल्लून आपण घरून निघालो व सुखाचा जीव धोक्यांत घातला असे त्यांना वाटत होते.

“ आपण उगीच हिन्दुस्थानला जायला निघालो ”—एक जण झपाट्य.

बोरी कशी करावी ?

“ खरेंच ” दुसरा खणाला—“ एलिझाबेथ राणीने आपणांस हिंदुस्थानच्या व्यापाराची सनद दिली तरी आपण विचार करायला बाहेरचे होत. पेरुगिनीन जे लोक हिन्दुस्थानशी व्यापार करायला मित्राले पणून आपण हुरळून नायला नसे होते. आतां उद्य आपण मेलो तर— ”

“ मेलों तर मेलों ”—आणखी एकजण खणाला.—“ मनुष्याला साहसात एखादे वेळीं मरणही यायचें ! पण त्यामुळें मनुष्यानीं साहस करूं नये कीं काय ? मला तर वाटतें कीं आपल्या त्या भिकार इंग्लंडाच्या दारिद्र्यावालीं टापा झाडून मरण्यापेक्षां हिंदुस्थानसारख्या सुवर्णभूमीचें चिन्तन करित समुद्रामध्यें बुडून मरावें हें फार चांगलें ! ”

“ काय ? हिन्दुस्थान देश सोन्याचा आहे ! ” आणखी एक सलाशी उत्सुकतेनें म्हणाला. “ आपल्या भिकार इंग्लंडपेक्षां हिन्दुस्थान देश खराच श्रीमंत आहे काय ? ”

“ अरे हें काय विचारतोस ? कुणीकडे आपल्या इंग्लंडमधली ती भिकार मका आणि कुणीकडे हिन्दुस्थानातची अलोट सम्पत्ति ! हिन्दुस्थानचा एक कोपरा खणला तर तिथें इतकी सम्पत्ति मिळेल कीं त्यामुळें सर्व इंग्लंड भरून जाईल ! ”

“ अहाहा ! असें असेल तर हाकारा लवकर गळत ! कांत एकच निश्चया ह्या इथें सुफानांत मरून तरी जाऊं किंवा हिन्दुस्थान गांठून इंग्रजांची व्यापारी वखार तेथें स्थापूं !

* * * * *

काहीं वर्षानन्तरची गोष्ट ! सुरत, मद्रास, कलकत्ता इथें इंग्रजांच्या वतारी उघडलेल्या आहेत व त्यांचा व्यापार तोरानें मुख्य झालेला आहे. डच्. फ्रेव, पोर्तुगीज वारे लोकांशीं त्यांच्या मडाभोढीं झालेल्या आहेत व आपल्या लावणी भाषणामुळें इंग्रज व्यापारीं सर्वांना प्रिय झालेले आहेत

“ अरे, इथले लोक अगदी भोळे दिसतात ”—एके रात्री वतारींनला एक मनुष्य दुसऱ्यास ह्मणतो.

“ अरे भोळे मग ते त्तिो ? त्यांज सुमारच नाही. त्यांच्या भोळेपणाची शर्थ आहे कांती त्यांची त्यांना करतना सुद्धा नभेल. वाटेळ त्याला ते आपल्या देशात येऊ देतात व वाटेळ तें करूं देतात.”

“ शिवाय हे लोक वचनाचे फार बळकट ! वचन मोडणें ह्मणजे तोपेडाला काळें फासण्यासारखें त्यांना वाटतें ! एखादे वेळीं ते घरावर तुळशीपत्र ठेवतील, पण आपलें वचन ते कधीही बदलायचे नाहीत ! ”

“ छे, छे : अगदीच वेडे ! इतके वेडे लोक नव्हते पाहिले कधी ! आपल्या शब्दाची त्यांना इतकी काय किंमत वाटते कुणाज ठाऊक ! ”

“ अरे वचनें ह्मणजे फुड्यांल ! एकांनें आपलें वचन लाथाडून दुसऱ्याचे अंगावर भिरकवावें व दुसऱ्यानें आपलें वचन लाथाडून तिसऱ्याचेकडे लोटावें ! लोहचुम्बकाप्रमाणें वचनाला त्रिकटून बसणें ह्मणजे अडाणीपणाची कमाल आहे. ”

५ आणि ह्या लोकांत मिठाला नागण्याची आपणकी एक मूर्खपणाची पद्धति आहे. एखाद्याचें मीठ खाल्लें कीं ते जन्माचे मुला

चोरी कशी करावी ?

बनतात. मग मग तुम्हीं त्यांना सखल्या भावाची मान तोडायला सांगितली तरी खुशाल तोडतील !”

“ खरोखर काय मूर्खपणा हा ! ह्या मूर्खपणाला पारावारच नाही.”

“ अरे, पण त्यावरूनच मला एक कल्पना सुचलेली आहे. ”

“ कोणती ? कोणती ती ? ”

आपण ह्या लोकांच्या पलटणी उभारू आणि ह्याच लोकांच्या हातान ह्यांचा पाडाव करू. ह्या लोकांच्या भाण्डणांत एकदा आपले बोट शिरकू द्या — की इंग्रजी वखारीप्रमाणे आपल्याला इंग्रजी राज्यसुद्धा उभारतां येईल. ”

“ छेः, असली गोष्ट करणे अनर्तिचें आहे. ज्या लोकांनी आपल्याला स्वतःच्या देशांत येऊं दिलें, ज्यांनी आपला सत्कार केला, ज्यांनी आपल्याला सवलती दिल्या व ज्यांनी सर्वांच्यापेक्षां आपल्यावर विश्वास ठेवला त्या लोकांचें राज्य घेणें आणि ते त्यांच्याच भाण्डणाचा फायदा घेऊन व त्यांच्याच लोकांच्या हातून छेः, मला तर ही गोष्ट अत्यन्त नीचपणाची वाटते. ”

“ अरे ह्यांत नीचपणा कसला ? राज्यें मिळवायची ह्मणजे असला नीचपणा करावाच लागतो. मी तर इंग्रजी वखारीप्रमाणे इंग्रजी राज्यही ह्या देशात स्थापणार व व इंग्लंडप्रमाणेच इंग्रजी निशागही ह्या मुलखांत उभारणार ! ”

* * * * *

ह्यालाही कांहीं वर्षे गेली !

कलकत्याजवळ एक बंगला होता. त्या बंगल्यांत एक न्याक्ति एकटीच खेपा घालीत होती. खालीं संत्र्यांचा पहारा होता ! आजू-बाजू पक्का बंदोबस्त केलेला होता.

त्या व्यक्तीने एक कपाट उघडले आणि कपाटाचे खणातून दोन कागद काढले. त्यापैकी एक कागद पांढरा होता व एक कागद तांबडा होता.

त्या व्यक्तीने तांबडा कागद काढला व तो पुन्हां पुन्हां वाचला. त्या कागदाचे योगाने त्या व्यक्तीला समाधान वाटलेसे दिसले !

त्या व्यक्तीने आनन्दाने टाळी वाजविली ! “आतां उमीचन्दाला वृशाल ये क्षणावे ! लेकाला वाटेल तितके रुपये मागू दे ! ते सर्व रुपये ह्या तांबड्या कागदांत लिहिलेले आहेत ! पण हा काही कराराचा खरा कागद नव्हे. खऱ्या कराराचा कागद हा पाण्डरा ! ह्या पाण्डऱ्या कागदवार उमीचन्दाकरितां एक कपर्दिकही लिहिलेली नाही ! पण-पण—हे जे मी दोन कागद केलेले आहेत त्याची हकीकत माझ्या वरिष्ठ अधिकाऱ्याला कशी कळवू ? तो ही हकीकत ऐकून काय हणेल ? तो हणेल—इंग्लंडला नको हें बंगालचे राज्य ! तांबड्यापाण्डऱ्या कागदांच्या दुटप्पी लवाडीवर मिळविलेले नको हें इंग्लंडला बंगालचे राज्य ! त्यापेक्षा इंग्लंड आपल्या वखारी बंगालमधून उठवील ! अमले अनी-तांचे व अवमपणाचे कृत्य करण्यापेक्षा हिन्दुस्थानातील सर्व वखारी सोडून आयला इंग्लंड तयार होईल. आह्मी इंग्रज लोक खिस्ती आहो ! त्या सत्यप्रिय येशू खिस्ताचे आह्मी अनुयायी आहो. स्पेन च्या आरमारचा धुवा उडवून ईश्वराने आह्मांला भम्भाळलेले आहे ! अनेक क्रान्त्यांतून बचावून नेऊन ईश्वराने आह्मांला भराभराट दिली आहे ! राज्यलोभाकरितां आह्मी इंग्रज लोकानी असले शतदुष्ट कपटे

बोरी कडी करावी ?

करावें ? नाही नाही—माझा बरिष्ठ अधिकारी हणोल, की नाही. असलें लबाडीचें कृत्य मी कधीही करूं देणार नाही ! ”

“ठीक आहे तूं करूं नको असलें कृत्य ! पण मी तें करणार ! मी हा पाण्डराताम्बडा कागद करून उर्माचन्दाळा फसार्दणार व बंगालचें राज्य आह्वा इंग्रज लोकांच्या घशात उतरविणार ! हणो पाण्डराताम्बडा कागद करूं नको. अरे, मी पाण्डराताम्बडा कागद करीन एवढेंच नव्हे तर मी ह्या कागदावर माझ्या बरिष्ठाची खोटी सही करीन—पण हें बंगालचें राज्य मी मिळविनिच मिळवीन ! राज्य मिळवायचें तेंथ नाति कसली ? राज्य मिळवायचें तेंथ पाप-पुण्य कसलें ? राज्य मिळवायचें तेंथ सदसाद्विवेक कसला ? राज्य मिळवायचें तेंथ येशू ख्रिस्त कसला ? व राज्य मिळवायचें तेंथ परमेश्वर कसला ! मी तर खुद्द परमेश्वरालाही धाब्यावर बसविणार व इंग्रजदला बंगालचें राज्य मिळवें हणून ह्या कागदावर माझ्या बरिष्ठाची अशी खोटी सही ठोकून देणार !

[क्लाइव्ह उठतो व कागदावर बरिष्ठाची खोटी सही करता.]

प्रकरण १० वे

(१) राजमन्दिबातही लबाडी असते. साम्राज्यमन्दिरे लबाडी वर उभारलेली असतात.

(२) क्लाइव्हने ताम्बडा-पाण्डरा कागद केला त्याच वेळ इंग्रज सरकारास राज्य मिळालें.

प्रकरण ११ वें.

कुत्रा आणि संन्यायी.

हा ब्रिटिश साम्राज्य स्थापायला क्वाइट्झची लडाईची कारणभूत झाली हे उघड आहे. ब्रिटिश साम्राज्याचा आज केवढा विस्तार! केवढा भपका! व केवढा दर्जा! पण त्याच्या मुळाशी मुख्य काय? तर क्वाइट्झची लडाई, त्याने केलेले पाणदरे ताम्बडे कागद आणि त्याने बनविलेली खोटी सही !

पण पुढे तरी काय ? पुढील गोष्टीतर्गे नीतिशास्त्राप्रमाणे निर्दोष आहेत काय ? नाहीत ! पुढेही ठिकठिकाणी नीतिशास्त्रावर केळाच फिगविण्यात आलेला आहे !

वॉरन् हेस्टिंग्जने चेतसिगावर केलेला जुलूम, वेल्सलीने संस्थानिकांच्या कारभारात घातलेला हात, तंजावरच्या वारसा प्रकरणांत हंग्रजांनी केलेली लटपट, त्यांनी मीरजाफराचे वंशजांना जबरदस्तीने दिलेले पेन्शन, डलहौसीने दत्तकांना दिलेली नामंजुरी, सिन्धप्रांत कळकावण्याकरिता केलेली लज्जास्पद लुच्चेगिरी, ह्या गोष्टी काय दाखवितात ? ह्यांत नीतिशास्त्राचे पालन आहे असे कोण झणेल ? बरे !

चोरी कशी करावी ?

इंग्रज लोकांनीं इतके वेळ नीतिशास्त्र तुडविलें नसतें तर इंग्रजी साम्राज्य वाढलें असतें असें तरी कोणी ह्मणूं शकेल काय ?

आज इंग्रजी साम्राज्य नीतीचा अभिमान बाळगतें. इंग्रजी साम्राज्यांत न्यायाचा बन्दोवस्त मर्कत ज्यास्त चांगला राखण्यासाठीं एकसारखा प्रयत्न चाललेला असतो. इंग्रजी साम्राज्यानें युरोपांतील महायुद्धांत केवळ सन्याचे संरक्षणासाठी पुढाकार घेतला. इंग्रजी वसाहतींत काळा-गोरा असा भेद केला जातो त्या वेळीं कित्येक इंग्रज मुत्सद्यांना मनापामून वाईट वाटलें—पण नीतीकगिता एवढी कळकळ बाळगणारें इंग्रजी साम्राज्य ज्या वेळीं स्थापन झालें त्यावेळीं तें अनीतीच्या कृत्यांवरच स्थापन झालें ! नीतीचें संरक्षण करणारें इंग्रजी साम्राज्य नीतीचा खून करूनच प्रस्थापित झालें.

आज इंग्रजी साम्राज्य अनीतीचें आहे असें कोणी म्हणणार नाही. आज इंग्रजी साम्राज्य नीतीचा खून करित आहे असेही कोणी म्हणणार नाही. पण इंग्रजी साम्राज्य प्रस्थापित झालें ते नीतीचा खून करून झालें ही गोष्ट कशी खोटी ठरेल ' आणि ह्या बाबदीत साक्ष द्यायचा प्रसंग आल्यास क्लाइव्ह. वारनर हेस्टिंग्ज. वेल्सली. डलहौसी हे काय साक्ष देतील ?

आज इंग्रजी साम्राज्य शक्य तितकें नीतीचें संरक्षण करित आहे. आज इंग्रजी साम्राज्यातील न्यायाचीं कोर्टे न्यायाचाच निवाडा करण्यासाठी बसलेली आहेत. इंग्रजी साम्राज्याचे बादशहा श्री. पंचम जॉर्ज ह्यांना तर अनीति, अन्याय किंवा असत्य ह्यांचा डायदी नाही. अमल्य प्रजावत्सल व सद्द्वर्तनी बादशहा फारच

कचिन् लामतो. पूर्वीच्या साम्राज्याचे वेळेपासून तों आतांपर्यन्त श्री. पंचम जॉर्जाइतका नीतिमान् व सदाचरणी बादशहा दुसरा झालेला नाही इंग्रजी साम्राज्य स्थापन होत असता जे नीतीचे खून झाले त्याचा श्री पंचम जॉर्ज बादशहा यांच्याशी दूरचा देखील सम्बन्ध येऊन पोचत नाही क्लाइव्ह साहेबाने पाजीपणाच्या गोष्टी केल्या त्याला पंचम जॉर्जेनी काय क्रायें ? अनीतीला आळा घालून व अन्यायानें उन्मूलन करून श्री. पंचम जॉर्ज हे न्यायसंवर्धनाचे प्रयत्न तनमनधनें करून करीतच आहेत पण क्लाइव्हच्या अनीतीचा श्री. पंचम जॉर्ज ह्यांचेही सम्बन्ध नाही हें जसें खरें, त्याचप्रमाणें हेही खरें आहे की सत्याच्या सरक्षणासाठीं इटणारें इंग्रजी साम्राज्य अपत्याच्या पायावर प्रस्थापित झालेलें आहे

ह्या बाबतींत इंग्रजी साम्राज्य व अजरजेब ह्यांचेमध्ये फार साम्य आहे अजरंगजेबानें लबाड्या केल्या हाणूनच त्यास राज्य मिळालें. त्यानें लबाड्या केल्या नसत्या तर त्याला राज्य मिळालें नसतें. त्याचप्रमाणें क्लाइव्हने लबाड्या केल्या हाणूनच इंग्रजी साम्राज्य स्थापन झालें. त्यानें लबाड्या केल्या नसत्या तर इंग्रजी साम्राज्य कधीही स्थापन झालें नसतें.

पण ह्यांत कांहीं आश्चर्य आहे असेही नाही. सत्याचा पाया असत्य आहे व असत्याचा पाया सत्य आहे सत्य आणि असत्य ह्यांचा असा निकट सम्बन्ध लागूनच गेलेला आहे. सत्यप्रिय ब्रिटिश साम्राज्य असत्याच्या पायावर उभारलें गेलें हाणून त्यांत आश्चर्य वाटायला नको. नदीचे मूळ आणि ऋषीचे कूळ, कोणी कधीच पाहू नये!

चारी कशी करावी ?

नदीचे मुळशी जर एखादा घाणेरडा ओढा सांपडतो तर ब्रिटिस साम्राज्याच मुळाशी तरा अनाति, असत्य व अप्रामाणिकपणा कां सांपडूं नये !

आणि ह्याच कारणाकरिता ज्या वेळी एका कुन्याने श्री रामचन्द्राचे कोटीत एका संन्याशाचे विरुद्ध फिर्याद माणवती त्या वेळी श्रीगमचन्द्रांनी त्या संन्याशाला “राजावर बसाचा”ची शिक्षा दिली ! कारण राज्य हल्ले वी तेथे अनितीचा सम्बन्ध आला आणि तो राज्य उपभोगभारा नरकात गेलाच ! पण्यशील ब्रिटिश राजे हातून हा, पण इतर अनेक राजे कांटे जातीत ते नरकातच जाणार ! गने लोकांचे हातून इतक्या अनितीच्या व अन्यायाच्या गोष्टी घडलेल्या असतात की त्यांना स्वर्गात स्थान मिळणे शक्यच नाही ! स्वर्ग क्षणजे कांही दाखवा गुना नवे की त्यात खुशाच अनितीमान्, अप्रामाणिक व अन्यायी लोकांनी येउन बसावे ! स्वर्ग हा नातिमान् लोकांचा शोभित्त आराम आहे. राज्यासाठी अनितीच्या लटपटी करणारे राजे लोक स्वर्गा व पोनीकडून येउन बसणार ?

शकुन्तलेची आणि दुष्यन्ताची गोष्ट घ्या. शकुन्तलेला दुष्यन्ताने आणभाक दिली व त्याचे जिवावर शकुन्तलने त्याच्याशी गान्धर्व विवाह केला. ही आणभाक शकुन्तलेचे लक्ष्यांत होती. ती खरी मानून ती बिचारी दुष्यन्ताने दिलेल्या रत्नमाळेचे माणि ओढीत बसली होती ! पण दुष्यन्त हा राजा होता. तो आपले

वचन विसरला. आणि खुशाल आपले नगरांत मौजा मारीत बसला. बरें ! शकुन्तला आपले भावास घेउन त्याच्याकडे आली त्या वेळी तरी त्याने आपलें वचन पाळलें कीं नाहीं ? पण तेही नाहीं. त्या वेळींही त्यांन वचन पाळलें नाहीं. इतकेंच नव्हे तर 'द्विजात तेवढी निमकहराम—खोटे बोलण्याचे त्यांना बाळकडूंच अमर्ते—असली चमत्कारिक बोवणी त्यांनीं काढली ! त्याचे पुढें शकुन्तला घाबरून गेली. त्याच्या अकण्टताण्डवापुढें ती चित्तशाली पण तिचे भावस सन्तप चढला. त्यानें भीडमर्दादि एके वाजूप ठेवली आणि निर्भांडपणानें तो दुष्यन्ताला लपवून, राजे लोकां जाल्या मोष्टी कुशापुढें दाडता ! ह्या बाता सोडून घ्या ! अहो, तुम्हा राजे लोकांनाच खोटे बोलण्याचा सराव ! खोटे बोलणें तुमच्या अंगवळणी पडलेलें ! खोटे बोलण्याची तुम्हा राजे लोकांना राजेची कर्माई ! खोटे बोलण्याचें तुम्हीं राजे लोकांनी शस्त्र बनविलेले ! खोटे बोलण्याचे तुम्ही रोज घडे पाठ केलेले ! असल्या तुम्हां राजे लोकांपुढें शकुन्तला म्हणजे वीणत्या झाडाचा पाला ! अहो, ही रानावनात वाढलेली व हरिण—बालकांमध्ये रेंवळलेली ! हिला “खोटे” म्हणजे काय हें समजावून घ्यायचे तरी चार दिवस लागतील ! तेव्हां ह्या बाबतीत मांच काय पण सर्व जग देखील स्पष्टपणानें सांगेल कीं तुम्ही राजे आणि ही वन—कुमारी ह्यांच्यांत तुजना केल्याम ही वनकुमारीच खरी आणि खोटे बोलण्यांत अट्टल असे तुम्ही राजेच खात्रीनें लबाड !”

राजे व लबाडी—राज्य व असत्य—साम्राज्य आणि

चोरी कशी करावी ?

आणि लुचेमिच्या ह्यांचा हा सम्बन्ध आज अनेक शतकापासून लोकांना माहीत आहे. कालिदामाचे वेळेपासून तर तो खात्रीनेच माहीत आहे. आणि कालिदासाला होऊन किती वर्षे झाली? कुणांचे मताने १४०० वर्षे झाली व कुणाचे मताने २००० वर्षे झाली! तुम्ही कोणतेही गणित घ्या, थोडक्याकरिता र्वनाकारण माण्डू नका—पण एवढे सिद्ध होते की सत्य व असत्य ह्यांचा सम्बन्ध आज शतकानुशतके प्रसिद्ध आहे ! एखाद्या सामान्य मनुष्याचे वचनावर लोक सहज विश्वास ठेवतील—पण एका राजाने वचन दिले ह्मटले की लोक बिचकलेच ! कारण राजा ह्मटला ह्मणजे तां आपले वचन पाळतोच असे नाही. वचन पाळणे अवश्य असले किंवा वचन मोडणे अशक्य असले तरच राजे लोक आपले वचन पाळतात, नाहीतर खुशाल वचनभंग करायला तयार होतात ! मोठे मोलणे ह्मणजे त्यांना परसातली भाजी वाटते !

इंग्रजी साम्राज्य हे त्यास अर्थात्च अपवाद आहे व श्री. पंचम जॉर्ज बादशहा ह्यांनाही वचनभंग ह्मणजे काय हे माहीत नाही ! पण असले साम्राज्य अथवा असला सम्राट् ह्मणजे एकटा दुकटाच ! बाकीची बहुतेक साम्राज्ये व राजे ह्मणजे खोटे बोलण्यांत अट्टल ! महायुद्धाचे वेळी तरी मिशाल जर्मन् कैझरचा इंग्रज सरकारास जो राग आला तोही अशाकरितां की तह ह्मणजे “कागदाची चिटोरी” असे तो ह्मणाला. काय धारिष्ट हे ! तह ह्मणजे कागदाची चिटोरी काय ? आपणांसारख्या सामान्य मनु-

प्रकरण ११ वै.

प्यांना असल्या शब्दांचा आचम्बा वाटतो ! इंग्रज सरकाराइतकाच आचम्बा वाटतो ! ककरण भाषण राजे नाही व राजे लोकाइतके आपण खोटे बोलण्यांत बिलन्दरही नाही. खोटे बोलण्याची इतकी कला फक्त राजे लोकांनाच साधायची ! तुम्हा आम्हां गरीब लोकांना साधायची नाही. देव करो आणि तुम्हीन् आम्ही पुढले जन्मी राजांच्या जन्माला न येवो ! राजाचे जन्माला आल्यावर आपण कोठे बसें राज्य चालवूं, पण राजे लोकांच्या इतके खोटे बोलणे आल्याच्यानें होणार नाही ! आमची खात्री आहे की आपणावर राजे लोकाचे प्रमाणे खोटे बोलण्याचा प्रसंग आल्यास आपण आपल्या (पुढल्या जन्मीच्या) राजवाड्याच्या गच्चीवरून सवाई माधवरावाप्रमाणे जीव देऊं—पण प्राण गेला तरी खोटे बोलणार नाही.

समाधानाची गोष्ट एवढीच की ह्या खोटे बोलण्यास इंग्रजी साम्राज्य व सम्राट् श्री. पंचम जॉर्ज हे सन्माननीय अपवाद आहेत. इंग्रजी साम्राज्यास सत्याची फार आवड आहे व सम्राट् श्री. पंचम जॉर्ज ह्यांचेसारखा सत्यनिष्ठ सम्राट् फार विरळा आहे.

प्रकरण ११ वै

(१) लबाड्या केल्यावाचून साम्रज्यें स्थापन होत नाहीत. कडाइव्हेनें लबाडी केली नसती तर इंग्रजी साम्राज्य स्थापन झालें नसतें

(२) राज्यात असय असतें झणूनच राज्याभर्ती नरक असतो. रामचन्द्राचे काळची कुठ्याची गोष्ट पहा. (पृष्ठ ७८)

चोरी कशी करावी ?

(३) राजे लोक खोटे बोलण्यात पटाईत असतात असे .
शकुन्तलेच्या भावाचें मत होतें (पृष्ठ ७९)

(४) बहुतेक राजे व साम्राज्ये खोटे बोलण्यात अट्टल असतात .
खोटे बोलणें म्हणजे त्यांना परसातली भाजी वाटते

(५) सामान्य मनुष्याच्या वचनावर लोक विश्वास ठेवतात,
पण राजे लोकांच्या वचनावर ते विश्वास ठेवीत नाहीत

(६) कारण वचन पाळणे अवश्य असतें किंवा वचनभंग
करणें अशक्य असले तरच राजे लोक आपले वचन पाळतात, नाही तर
पुशाल वचनभंग करतात.

(७) ह्या सर्व सिद्धान्तास इंग्रजी साम्राज्य व बादशहा पंचम
जॉर्ज हे अपवाद आहेत.

प्रकरण १२ वें

गाय ! कुठली गाय !

साम्राज्याचे बुडाशी लबाड्या किंवा अमत्य भ्रमणे ही गोष्ट आश्चर्य वाटण्याजोगी आहे खरी, परन्तु तुमच्या अवरगजेबाच्या उदाहरणावरूनही ही गोष्ट लक्षात येण्याजोगी आहे की कित्येक साम्राज्ये केवळ असन्यामुळेच अस्तित्वात आलेली आहेत, मुळाशी अमत्य नसते तर ती उभारलीच गेली नसती.

न्यायदानाचे ज्याचे काम ज्यांना पहिल्याबरोबर अपराधी लोक लटूलटा कापू लागवे व खरोखरच कापू लागतात, त्याचा स्वतःचा जन्म अन्याय व अन्यायितांच्या हाचेपासून असावा ही गोष्ट सृष्टीच्या अद्भुतपणाचेच एक उदाहरण समजले पाहिजे. पण तशी वस्तुस्थिति आहे खरी. कित्येक साम्राज्ये केवळ असत्यावरच उभारली गेली आहेत व असत्य हेच त्यांचे आद्य जीवन आहे.

शिकंदर बादशहाची एक अशी गोष्ट सांगतात की एक दरवडेखोर त्याचे समोर पकडून आणला असता दरवडे घालण्यासारखे निघ काम केल्याबद्दल बादशहा त्याची निन्दा करू लागला. पण तो बादशहास हणाला, सरकार, मला गरीबाला विनाकारण कां नावे ठेवता ? तुम्ही स्वतः माझ्यासारखेच एक दरवडेखोर नाही काय ? फरक एवढाच की मी लहान लहान दरवडे घालून

चोरी कशी करावी?

तुमच्या हातात सापडलें व तुम्ही मोठ्या दरवडा घालून सर्वांचेपेक्षां श्रेष्ठ बादशहा होऊन बसलात.

मि. लॉर्ड जॉर्जनीं ह्या बाबतीत असेच उद्गार काढलेले आहेत. पूर्वी “ लिबरल ” पक्षाचे ते अनुयायी असतां व साम्राज्यमदानें त्यांचें डोकें फिरलेलें नसता एकदा अमीर—उमराव व सरदार ह्यांचे विषयीं भाषण करण्याचा त्यांना प्रसंग आला. त्यावेळीं ते म्हणाले कीं अमीर—उमराव व सरदार हे सर्व चोरांचे व दरवडेखोरांचे बच्चे आहेत. त्यांची सम्पत्ति ही सारीं मामटेगिरीची मिळकत आहे व त्याच्या पूर्वजांपैकी प्रत्येक इसम हा जियें भेटेल तिथें सुळीं देण्याच्या लायकीचा आहे.

पूर्वी रोमन् साम्राज्याच्या काळीं रोमच्या एका सरदाराने इंग्लण्डचे राजास पकडलें व त्यास कैद करून रोमच्या बादशहापुढें नेलें. रोममधील वैभव व अतुल सम्पत्ति पाहून इंग्लण्डचा राजा चकित होऊन गेला तो जरी राजा होता तरी इतकी सम्पत्ति त्याने कधींही पाहिली नव्हती त्यावेळीं त्यानें असे उद्गार काढले कीं ‘ एवढी रानळ्क्ष्मी भोगत अताही माझ्या गरीबाच्या कंगाल देशावर रोमच्या बादशहाचें लक्ष्य आहेच अ ! छे ! काय हा लोभ ! ’

पण हे एवढेच काय ? अशा प्रकारचे अनेक उद्गार आहेत व त्या सर्वांचें तात्पर्य एकच आहे कीं राजा हा चोरांना शासन करतो ह्मणून तो साव आहे असें समजूं नका. राजा हा त

पोटा चोर ! इतर चोर कांहींतरी बरे ! पण हा अट्टल चोर चोऱ्या
करतोच, पण त्यावर न्यायाचे व सत्याचे पांघरूण टाकतो.

तथापि प्रत्येक नियमाला अपवाद हे असतातच आणि त्याप्रमाणे
ह्या नियमालाही अपवाद आहेत. ह्या नियमाला मोठे अपवाद म्हणजे
इंग्रजी साम्राज्य व इंग्रज सम्राट् श्री. पंचम जार्ज हे होत. हे मात्र
तसे नाहीत. पण ह्यांचेशिवाय बहुतेक साम्राज्ये म्हणजे चोर अथवा
चोराचे गुरु आहेत. —

म्हणजे एवढा प्रवाम करून आपण पुन्हा मूळ मुक्कामाला आलों
की ह्या जगातील प्रत्येक मनुष्य चोर आहे. आपण मजुरापासून
राजापर्यन्त व सांसारिकापासून तों साधूपर्यन्त प्रत्येकाचे चरित्र
अवलोकन केलें. त्यात आपणांस एवढेच आढळले की आपण सर्व
चोर आहोंत आपणापैकी एकही मनुष्य सचोटीचा नाही. ह्या
जगात् “ तुम भी झूटे, हम भी झूटे ” हेच खरे !

पण असे का असावे ? सत्याची आपणास आवड का नसावी ?
सत्य मार्गानें जावें असे आपणांस का वाटूं नये ?

वाटत असतें. तसे आपणास वाटत असतें. अगदी लहानपणापा-
सून आपणास सत्याचा उपदेश चाललेला असतो. असत्याने चालवें
व असत्यच आचरावें असे खरोखरी वाटणारा मनुष्य हरिश्चन्द्राइत-
काच विरळा असतो. असा मनुष्य लाखांतून एखादा ! बाकी सर्वांची
इच्छा सत्य आचरण्याचीच असते.

चोरी कशी करावी ?

पण असे असताही आपणाम असत्य खेचून नेत असते. आपण सत्याची इच्छा करीत असताही आपण असत्य वनत असता असत्य आचरीत असतो असत्यापुढे आपला इलाजच चालत नाही.

आपण मत्यवादी असल्याची ज्या कुणास घमेण्ड असेल ती असो, पण आह्मी त्यांना एकच सवाल कातो की कोणतेही २४ तास स्या व ह्या २४ तासात तिळमात्र गोठे वोलल्यावाचून वर्तन करून दाखवा तमें तुम्ही वर्तन केले तर तुमची घमेण्ड खरी. नाही तर दूधवाल्या भय्याची व तुमची किंमत माग्गीच.

तुम्ही आपले घरी असला व तुमच्याकडे एखादा मनुष्य भेटायला आला आणि त्याने तुम्हास विचारले की का ? फार कामात आहात वाटते ! तर तुम्ही काय त्यास हिरवटपणाने अस उत्तर द्याल की हो, हो, मी फार कामात आहे तुम्ही आला तसे चालते व्हा पाहू.

नाही. तुम्ही असे करणार नाही तुम्ही कितीही कामात असला तरी आपले काम तुम्ही एक मिनिटभर दूरच ठेवाल व ह्णाल की “नाही, मी कांहीं तसा विशेष कामांत नाही. आमचे रोजचे काम चाललेच आहे ! पण आपल्याला काय पाहिजे सांगा बरे”

आणि त्याचे काम जर थोडक्यात होण्याजोगे असेल तर तुम्ही ते ताबडतोब कराल आणि ते तसे होण्याजोगे नसेल तर तुम्ही त्याम सांगाल की सध्या माझ्या हातांत थोडेसे काम आहे, ते संपू द्या. ते संपले की मी तुमचे काम खात्रीने करीन.

ह्यात तुम्ही थोडेसे तरी ग्वोटें बोलतां, नाहीं काय ? आणि तुम्ही तसे बोललां झणून ममाज तुम्हांम नांवे ठेवील काय ?

दुसरें उदाहरण घेऊं. तुम्ही प्रवास करीत आहा व वाटेनें तुम्हास खायला प्यायला काहींएक मिळालेले नाहीं. आपले मुक्कामीं तुम्ही दुपारी २।३ वाजता पोचला व ज्याचे घरी तुम्ही उतरलां त्याची पत्नी आजारी आहे असें तुम्हांस दिसले. तुम्हास त्या गृहस्थानें विचारले की “ का ? जेवायचें आहे ना ? ”

तुम्ही पहात आहा की त्या गृहस्थाचे घरी अडचण आहे. ह्या वेळीं आपण “ हो ” झटले तर त्या गृहस्थाला स्वतःतरी सैपाक करावा लागेल अथवा आपल्या आजारी असलेल्या बायकोला उठवून त्रास द्यावा लागेल. अशा वेळीं तुम्ही काय उत्तर द्याल ? “ होय. मला जेवायचे आहे ” असे म्हणाल की “ नाहीं, मी जेवून आलेलो आहे ” असे म्हणाल ? तुम्ही खात्रीनें असें म्हणाल की “ मी जेवून आलेलों आहे. ” निदान “ वाटेनें मी खूप फुराळ केलेला आहे ” असे तरी तुम्ही सांगाल. तुमचे पोटात कितीही भूक लागलेली असली तरी दुसऱ्याला त्रास होऊ नये झणून तुम्ही ह्याप्रमाणेंच उत्तर द्याल व हे बोलणें खोटें आहे की काय ह्याबद्दल तुम्ही परवा करणार नाही.

आणवी एक उदाहरण घेऊं. तुमचे शेजारी एक गृहस्थ रहान आहे व तो आजारी आहे. त्यास पहाण्यास डाक्टर आलेला आहे व त्यानें त्याची तब्येत पाहून तुमचे कानांत सांगितले आहे की “ दुखणें असाध्य आहे. ह्यांतून हा वांचणें शक्य नाही. ”

चौथी कळी करावची ?

बरांत फक्त त्याची पत्नी आहे व त्यास मूलबाळ वगैरे कोणी नाही. तुमची खात्री आहे की डॉक्टर काय बोलला हे तिला कळेल की ती हंबरडा फोडील व तो रोगीही उद्यां मरणार असला तर त्या वकन्याने आजच मरेल

अशा वेळीं तुम्ही तिला काय सांगाल ? डॉक्टर जसे बोलला तसेच सांगाल काय ? नाही, तुम्ही त्यांत प्रकारान्तर कराल. तुम्ही म्हणाल की डॉक्टरानीं त्यांना फार जपायला व अतिशय काळजीने आषध द्यायला सांगितलेले आहे. खरी जपायची वेळ ही आहे. ह्या वेळीं थोडीशी हयगय क्षाली तर दुखणें उलट साईल

आतां हें सांगणें खोटें आहे. पण तें खोटें तुम्ही आनन्दानें पत्कराल. कारण तुम्हांला माहित आहे की ह्या वेळीं खरें मागायचें म्हणजे रोग्याकडे मृत्यूला बोलवून आणण्यासारखें आहे.

अशीं आणखी शेंकडों उदाहरणें देता येतील ह्यात मनुष्य खोटें बोलतो व तें जाणून बुजून बोलतो. पण त्यात त्याचा उद्देश परंपकाराचा असतो. निदान दुसऱ्याचा त्रास वाचावा. त्याचें काम व्हावें किंवा त्यास आराम व्हावा असा उच्च उद्देश त्याच्या ह्या खोटें बोलण्यांत असतो.

अशा वेळीं गाईचें उदाहरण नेहमीं देत असतात. एक कसाई सुरा घेऊन गाईचे मागे लागला. ती पळाली आणि जीव बचावण्यासाठीं एका बोळांत शिरली. वाटेंत त्यास तुम्ही दिसला. तुम्हाला त्यानें विचारलें की " रावसाहेब, इकडून एखादी गाय गेली कां?"

तुम्हीं त्या गाईला पाहिलेली आहे व ती कुठें शिरली हें तुम्हास माहीत आहे. तो कसाई आहे व तिचा जीव घेण्याकरितां तो तिची चौकशी करीत आहे हेही तुम्हांला ठाऊक आहे. अशा बेळीं तुम्ही काय कराळ? “गाय ह्या बेळींत शिरली” असें सांगाल कीं कानावर हात ठेवाल आणि ह्मणाल कीं “ गाय ? कुठली गाय ? इकडे गाय येताना तर मी मुळींच पाहिलेली नाहीं.”

तेव्हा मनुष्य खोटें बोलतो तें नेहमीं वाईट उद्देशानेंच बोलतो असें नाहीं. कित्येक वेळां तो अतिशय उच्च उद्देशानें खोटें बोलत असतो. त्यांत केवळ दुसऱ्याचाच फायदा असतो. त्याचा स्वतःचा कांहींच फायदा नसतो. किंम्बहुना तो तसें खोटे न बोलेल तर दुसऱ्याचा तोटा होण्याचा सम्भव असतां अशा बेळीं “खरें बोला” “सत्यं वद” असें कोणतें नीतिशास्त्र सांगेल ? अशा वेळीं नीतिशास्त्र अगदी स्पष्टपणें असाच आग्रह करील कीं “ खोटें बोला, ” “ वैधडक खोटें बोला, ” “ ह्या वेळीं जितकें खोटें बोलाल तितकें तुम्हांला जास्त पुण्य लागेल. ”

आणि ह्मणूनच “कुणाचें लग्न जमत असल तर तिथें खोटें बोलायला हरकत नाहीं” वगैरे समजूती प्रचारात आहेत. ह्या समजूती खऱ्या असोत किंवा नसोत, पण ज्यांत दुसऱ्याचें प्राणरक्षण किंवा दुसऱ्यावर उपकार आहे अशा ठिकाणी मनुष्यें खोटेच बोलणें पसन्त करणार हे उघड आहे. ह्याबद्दल नीतिशास्त्र त्याची पाठच थापटील आणि सर्व लोक त्यांना शाबासकीच देतील. आणि

चोरी कशी करावी ?

हैं उघडच आहे ही केवढीही पुण्यत्वाची गोष्ट असली तथापि परोपकाराचें पुण्य सत्य इतर सर्व पुण्यांपेक्षा ज्याम्न आहे. सर्व धर्म परोपकारात आहे. सर्व नीति परोपकारात आहे सर्व परमेश्वरी गुण परोपकारात आहेत

प्रकरण १२ वे.

(१) राजा म्हणजे सर्वांत मोठा दरवडेखोर, असे शिकन्दर बादशहास एकाने बजावले होते.

(२) सर्व अमीर—उमराव हे दरवडेखोराचे बच्चे आहेत असे लॉर्ड जॉर्जनी एके ठिकाणी म्हटले आहे.

(३) मनुष्याची साहजिक इच्छा खोटे बोलण्याची तराफे पण त्यास असत्य खेचून नेत असते.

(४) कित्येक वेळा मनुष्यास असत्य बोलवें लागते. असे बोलणें हें त्याचे कर्तव्य होऊन बसतें.

(५) परोपकार हें ह्यापैकीच एक कारण होय. परोपकारास ठीक मनुष्य खोटे बोलला तर ते प्रशसनीय आहे.

प्रकरण १३ वें.

औंधकरांची "बेबन्दशाही"

०

नाटक हे काय आहे ? नाटक ह्मणजे खोटा देगवावा । नाटकवाला काय करतात ? नाटकवाले जे नाहीत करतात व जे आहे ते मान पडद्याच्या पलीकडे दडवितात नाटकवाल्याच्या पुढें शर्थ आहे । नाटकवाले ह्मणजे ब्रह्मदेवाचे आजोबा । ब्रह्मदेवाने वाटेळ ते केले तरी त्यांची कान पकडायची ह्याची तयारी ! ब्रह्मदेव चार तोण्डाचा आहे असे ह्मणतात ! पण तो चार तोण्डांचा उगीच नाही. त्याला नाटकवाल्याचेकडून जव्हा थडाथड थोबाडीत मिळाल्या त्या वेळी त्याच्या एका गालाची चार गालफुडें झाली !

नाटकवाल्याचे पुढें ब्रह्मदेव रडकुण्डीला येईल तर नवल नाही ! त्याची काहीच रचना ते टिकू देत नाहीत. त्यांची सगळी गणितें ते चुकावितात ! नाटकवाल्याच्यापुढें त्याला आपली चोपडी बन्द करून शेषशायीच्या नाभिकमलात विश्रान्ति घेण्यासाठी बॅक्-बेवर जीवच द्यावा लागतो.

एकदा ब्रह्मदेव ऍण्टरोडवर आला आणि त्याला " बेबन्दशाही "ची पाटी दिसली. त्याला आश्चर्य वाटलें. त्याला वाटलें की सप्त स्वर्ग आणि सप्त पाताळ ह्या सर्वांपर्यन्त अखिल विश्वाचें नियमन करणारा मी व माझा अवतार विष्णु आणि शंकर हे बसलेले

चोरी कशी कराव

भासूनही ह्या जगांत बेबन्दशाही माजते अं ! अरे कोण आहे रे तिकडे ?

मी, मी आहे तो—एक कृष्णवर्ण, ठेंगणीशी व वाढोळी आकृति ह्मणाली.

तूं ? तूं कोण ?

मेहेरबानी करून “अरे तुरं” करूं नका. ही काही पुण्याची म्युनिसिपालिटी नव्हे, हें ग्रॅण्टरोड आहे. ग्रॅण्टरोडवर असली अस-म्यपणाची भाषा चालायची नाही

अहो, पण—

ह ! आता खुशाल काय विचारयचें आहे तें विचारा

अहो, इथें “बेबन्दशाही” कुणी केलेली आहे !

“बेबन्दशाही” कुणी केलेली आहे ? महाराज, आपण कुणी नवे दिसतां. निदान आपण “मौज” पत्र वाचितां नाहीं असें दिसतें अहो, ही “बेबन्दशाही” रा रा. विष्णुपन्त औन्धकर ह्यांनी केलेली आहे.

काय ? विष्णुपंत औन्धकर ह्यांनी ही बेबन्दशाही केलेली आहे ? ब्रह्मदेवाचा आवाज ‘हॅमलेटमधील’ गणपतरावांप्रमाणें चढायला लागला.

समोरील आकृतीला वाटलें कीं हा कुणीतरी पोलीस अधिकारी असावा अथवा प्रेक्षकांची मोजदाद करणारा टॅक्स—कलेक्टर असावा ! हा कांही ग्रॅण्टरोडवरील “दादा” दिसत नाही. ह्याचे गातवन करायला ह्याला आंतमध्ये घेऊन जावें हें बरें !

ब्रह्मदेव आणखीही कांही चढत्या आवाजात बोलणार इतक्यांत त्या आकृतीने त्यास आंत नेले. बरे झाले कीं ब्रह्मदेव आपले फक्त एकच तोण्ड बाहेर दाखवीत होता. तो जर आपल्या चार तोण्डांनीं नाटक पाहायला बसला असता तर खाशाबाच्या ऐवजी त्याच्या तोण्डाचा चौथरा पहाण्याकडेच लोकांच लक्ष्य वेधलें असतें

ब्रह्मदेव खुर्चीवर बसल्यानंतर काही वेळ स्टेजवर खाशाबा वगैरेच पात्रें होती, पण नन्तर कलुशा कबजी आला, सम्भाजी महाराज आले, नन्तर सम्भाजीची पत्नी येसूबाई हीही आली. ब्रह्मदेव बुचकळ्यांत पडला. त्याची खात्री होती कीं ही सर्व माणसें मेलेली आहेत. सम्भाजीचे डोळे फाडून व जीभ तोडून अवरंगजेबाने मारल्याचे त्याला पक्कें आठवत होते. पण आता हीं सर्व माणसे त्याचेपुढें वावरत होती. ब्रह्मदेवाला कांही समजेना ! तो गोन्धळला ! त्याने आपली डायरी काढली. आणि डायरीत त्याचे कल्पनेप्रमाणेंच नोन्ड सापडली. खरोखरच सम्भाजी १६८९ मध्ये अवरंगजेबाचे हातून मेलेला होता

काय ? कुठे आहे तो औंधकर ? मेलेलीं माणसें तो पुन्हा भिवन्त करतो काय ? हा काय घोटाळा आहे ? आह्मां देवाचे जन्ममृत्यूचें काम ह्या औंधकरांनीं आपल्या हातांत घेतल्यावर मग आह्मी देव कशाला ?

ब्रह्मदेव सन्तापला ! तो पुन्हां ओरडला, कुठें आहे तो औंधकर ? अने तो पुन्हां पुन्हा विचारूं लागला. पण त्याला असें उत्तर

चोरी कशी करावी ?

मिळाले की औधकर सध्या कामात आहेत. अजून त्यांनी रत्न पुसलेला नाही.

ब्रह्मदेव उठला व समोरील इमारतीत गेला. ही इमारत ह्मणजे अर्थात्च रिपन् थिएटर होते. तेथे “ नन्दकुमार ” नाटक चाललेले होते. तेथेही डोअरवरील मनुष्याने त्यास आढळीने आत नेले व गुर्चीवर बसविले. तो इतक्यात “ राधा ” पुढे आली

राधा ? ही राधा ? राधा तर कधीच मुक्त होऊन गेलेली आहे. तिच्या अगाध प्रभुप्रेमामुळे ती मुक्त होऊन गेल्यास पंचवीस तिस गतके झालेली आहेत. आता ही राधा इथे कशी ? हा काय चमत्कार ! तिकडे मेलेला सम्भाजी खुशाल बायकोशी भाषण करतो व इकडे मुक्त होऊन गेलेली राधा पुन्हा कुंजवनात येते ! काय हा चमत्कार !

ब्रह्मदेवाला वाटले की आपल्याला भ्रम झाला आहे ! आपले डोके ठिकाणावर नाही ! शंकराच्या नादाने आज जरा ज्यास्त झाली आणि त्यामुळेच भलते भलते दृष्टीसमोर दिसायला लागले.

ब्रह्मदेवांनी आपला हातरुमाल काढला आणि आपल्या दृष्टीवरून फिरविला. पण त्याचे दृष्टीसमोरून राधा हालेना ! शेवटी जवळ बसलेल्या शेटला त्यांनी विचारले, ही कोण ?

शेटने उत्तर दिले—ये नारायणराव राजहंस ! ये बाईलोकचा पार्ट लई चांगला करते, आणि गाते बी चांगला ! ह्याला समदे लोक बालगन्धर्व ह्मणते.

कोण ह्यणालांत आपण ?

नारायणराव राजहंस ! इयल्या समद्या लोकांना माहीत आहे ये ! आपण कुठणं बाहेरगामर्शा आले वाटते !

पण ब्रह्मदेवाचें त्याच्या बोलण्याकडे लक्ष्य नव्हते. त्यानें पुन्हा डायरी काढली ! त्यांत त्याला आढळून आलें कीं नारायणराव राजहंस—जन्म १८८८—पुरुष !

काय हा पुरुष आणि हुबेहुब बायको घेतो ! आमची ह्यानं फजीतीच करून टाकली म्हणायची ! आह्मी ह्याला पुरुष केलें, पण ह्यानें बायकोचा असा आविर्भाव केला कीं खरोखरीच राधा मागे पडली—छे आपण इथें उभे राहता उपयोगी नाही ! इथून पळ काढला पाहिजे. नाहीतर हे लोक मलाच पकडायचे आणि नाही तो वेष मला द्यायचे !

आणि ब्रह्मदेवानें लगेच पाय काढला ! लगेच त्यानें बॅकबेचा रस्ता पकडला. त्यानें पुन्हा शेषशायीचे नाभिकमलांत दडी दिली आणि तेव्हांपासून पुन्हां कधीही नाटकवाल्यांना तोण्ड दाखविलें नाही !

अशा रीतीनें नाटकवाल्यांनीं सर्वांत मोठें असत्य जगांत भाणलेलें आहे. त्यांनीं पडद्याला रंगमहाल बनविलेलें आहे व नळ्यांच्या बन्दुका केलेल्या आहेत. त्यांनीं फळ्यांचे राजवाडे बनविलेले आहेत आणि फुलांचे स्वर्ग बनविलेले आहेत. त्यांनीं मेलेलीं माणसें जिघन्त केलेलीं आहेत व पुढें जन्मणारीं माणसें आजच जन्माला घातलेलीं आहेत. त्यांनीं रंकांना राजे केलेले आहेत व सांसात्किनांना

चोरी कशी करावी ?

साधु केलेले आहे. त्यांनी सदगुणी लोकांस मद्याचा पेला दिलेला आहे व मद्यपी माणसांना तुकारामबोवा बनविलेले आहेत. त्यांनी जाजमांवर पानिपतच्या लढाया केलेल्या आहेत व कापडावर दण्डकारण्य उभे केलेले आहे ! नाटकवाल्यांनी काय केलेले नाही ! कोणते असत्य करायचे नाटकवाल्यांनी ठेवलेले आहे ?

पण हे असत्यही शिक्षेला पात्र नाही. परोपकारासाठी केलेले असत्य हे जसे शिक्षेला पात्र नाही, त्याप्रमाणे मनोरंजनासाठी किंवा थडा व विनोद ह्यासाठी केलेले असत्यही शिक्षेला पात्र नाही. उलट ते स्तुतीला पात्र आहे. असल्या असत्याचे योगानेच जग उन्नतीला पांचलेले आहे, रमणीय झालेले आहे, प्रेमाचे व आनन्दाचे निधान बनलेले आहे! ह्या असत्याला कोण शिक्षा करील ?

आणि ह्याच असत्यात शिक्षणाकरिता, बोधाकरिता किंवा उदाहरणाकरिता केलेल्या असत्याचा अन्तर्भाव होतो. आपल्याला माहीत आहे की षचतत्रातील प्रत्येक गोष्ट खोटी आहे व ईसापच्या कल्पित कथेप्रमाणे एकही कोल्हा कधी सिंहाशी बोललेला नाही. पण ह्या असत्याकरिता विष्णुशर्मा किंवा ईसाप ह्यांना कोणी फार्शी देईल काय ? नाही, कारण त्यांनी हे जे असत्य केले ते शिक्षणाकरिता केले, बोधाकरिता केले, अज्ञानी लोक सज्जान व्हावे ह्मणून त्यांनी ससे, आणि बेडूक, बैल आणि हरिण, कोल्हा आणि सिंह यांस एकमेकांशी बोलायला लावले.

आणि गोखल्यांनी जे आपल्या अंकगणितांत लिहिले आहे ते ? होय ! तेही ह्या पैकीच असत्य ! ते उदाहरणाकरिता आणलेले असत्य ! चार

प्रकरण १३ वे.

माणसांनी वीस दिवसपर्यन्त रोज आठ तासप्रमाणें काम केलें, असें गोखल्यांनी अंकगणितांत लिहिल्याबरोबर कोणी त्यांचेकडे जाऊन अशी तक्रार केळी काय ? कीं गोखले साहेब, तुम्ही एवढे सत्यवादी ह्मणाविता आणि प्रामाणिकपणाच्या गप्पा मारतां—मग कोणत्या चार माणसांनी वीस दिवस काम केलें तें एकदा दाखवा बरें ! नाही तर करतो तुमच्यावर खोटे बोलण्याबद्दल फिर्याद आणि येतों घेऊन वारण्ट !

अशी तक्रार कोणी केलेली असणे शक्यच नाही । कारण उदाहरणाकरिता असत्य बोलणें हें पाप नव्हे. उलट तें जरूरीचें व हिताचें आहे.

प्रकरण १३ वे.

(१) मनोरंजन, यष्टा, विनोद ह्यातील असत्यही शिक्षेला पात्र नाही. नाटके हें ह्याचें उदाहरण होय.

(२) शिक्षण किंवा बोध ह्यासाठी आचरलेलें असत्य शिक्षेला पात्र नाही.

(३) अज्ञानांत, व्याकरण वगैरे शास्त्रीय विषयांत उदाहरणा-
प्रीत्यर्थ घेतलेले असत्य शिक्षेला पात्र नाही.

चोरी कशी करावी ?

प्रकरण १४ वें.

अफझुलखानास सॉलीडिटरची नोटीस.

—०.—

आणखीही एक प्रकार असा आहे की जेथें असत्य साहजिक आहे. ज्या वेळीं दुर्बळांचा प्रबळांशीं सम्बन्ध येतो व प्रबळाकडून कोणत्याही प्रकारची क्षमा होण्याचा सम्भव नसतो. त्या वेळीं मनुष्य सहजच असत्याच्या दुर्भेद्य किल्ल्यांत शिरून आपला बचाव करण्याचा प्रयत्न करीत असतो.

ह्या जगांत अनेक प्रकारचे किल्ले आहेत आणि त्यात कमीज्यांमती प्रमाणानें बचावाचा बन्दोबस्त केलेला असतो. पण ह्या सर्व किल्ल्यांत असत्यासारखा बळकट किल्ला दुसरा नाही. मनुष्य नडला की तो ह्या किल्ल्यांत शिरतो आणि तेथें त्याला बचावाची खात्री वाटते.

पण मनुष्यच काय, प्रत्येक जीव असत्याच्या अभेद्य किल्ल्याचा शोध करीत असतो. जगांत परमेश्वर जितका दुर्बळाचा वाली, तितकेच असत्य हेंही आहे. ह्या असत्याचा आश्रय दुबळ्या जिवाना तारतो. ह्या असत्याचा आश्रय त्यांना सुरक्षितपणा व जीवदान देतो.

शिकारी पाठीस लागला किंवा एखादें हिंस्र जनावर रोख धरून येऊं लागलें ह्मणजे कित्येक प्राणी मेल्याचे सोंग घेऊन पडतात आणि ह्या युक्तीनें त्यांचा बचावही होतो. शिकारी लोक मेलेल्याला

मारीत नाहीत. हिंस्र प्राण्यांनाही मेलेल्या जिवाला मारणें कमीपणाचें वाटतें. तीं त्याला सोडून देतात व धांवत्या जिवाचे पाठीमागे धांवत सुटतात.

जर मुक्या प्राण्यांनासुद्धां ह्याप्रमाणें असत्याच्या आश्रयानें जीव बचवावासा वाटतो तर बुद्धिवान् मनुष्यप्राणी ह्या युक्तीचा किती उपयोग करीत असेल ! अतिशयच !

शत्रूला दाखविण्याच्या हुलकावण्या ह्या काय आहेत ? हुलकावण्या म्हणजे असत्य ! त्यात खोटेपणाचाच प्रकार असतो. पण तो सर्व अवश्यक मानला जातो. त्याबद्दल कोणी कोणाला नांदें ठेवीत नाही. किम्बहुना ह्या हुलकावण्या दाखविण्याच्या युक्त्या जो कोणी ज्यास्त काढील त्याची ज्यास्त प्रशंसा होव्हे.

बैलांच्या शिंगांना मशाली बान्धून शत्रूसैन्याला भलत्याच दिशेने नेल्याची कितीतरी उदाहरणें इतिहासात आहेत ! पण त्याबद्दल त्यांना कुणी नावें ठेवलेलीं नाहीत ! उलट त्यांची प्रशंसा झालेली आहे व त्याची नावें इतिहासांत कायमचीं मुद्रित होऊन बसलेली आहेत !

युद्धशास्त्र हें ह्याप्रमाणें बहुतेक असत्याचें व लबाड्याचे शास्त्र आहे. जो नितका ज्यास्त लबाड्या काढील तो युद्धशास्त्रांत ज्यास्त प्रवीण ! युद्धांतले “ न्यूह ” म्हणजे काय ? लबाड्याचेच प्रकार ! मग ते द्रोणचार्यानी केलेले असोत किंवा जनरल फॉकनी केलेले असोत !

चोरी करायी करावी !

पर्वाच्या महायुद्धांत इंग्रजांचे अंगावर जर एखादी मोहीम शेकली असेल तर ती डार्लेनलीसची होय ! ह्या मोहिमीत तुर्कींना तर शह मिळाला नाहीच, पण इंग्रजी सैन्याची मात्र तिरपीट उडाली ! त्या वेळीं माघार खाऊन इंग्रजी सैन्याला बचावून घ्यायचे अतिशय कठिण होते. इंग्रजी सैन्य परत जाणार आहे एवढी नुसती कुणकुण जरी तुर्की सैन्याच्या वानावर गेली असती तरी तुर्की सैन्याने त्याचा सध्या उडविला असता. ह्या वेळीं तुर्की सैन्याला भ्रमात ठेवून आपले सैन्य हालविणेच इंग्रज सेनापतींना माग होते. आणि ते त्यांनी फार कुशलतेने केले ! पण ही कुशलता हणजे काय ! लबाडीच ! परन्तु अशी लबाडी केल्याशिवाय मृत्युन्तर काय ! प्रबळाशी गांठ पडली हणजे दुर्बलांना लबाडीच तारुण नेते. तेथे सत्य पाळणे हणजे सर्वस्वाचा नाश करण्यासारखेच आहे.

आणि जिथे इंग्रजी सेनापतींच्या अशा युक्त्या-ऊर्फ लबाड्या- तिथे अफजुलखानाच्या समोर शिवाजी वाघनखे घालून गेला ह्यांत इतके आश्चर्य वाटण्याजोगे काय आहे ! पण त्याबद्दल केवढाले आरोप व त्यांची केवढी वाच्यता ! परन्तु जिथे दुर्बलाची प्रबळांशी गांठ पडते तेथे असें करावेच लागते. प्रबळ मुसलमानी सत्तेपुढे संस्थाने, सम्पत्तीने व सामर्थ्याने कमी असलेला शिवाजी दुसरे काय करील ! “ मी तुमचा अमुक वाजून अमुक मिनिटांनी खून करणार आहे, तर त्या वेळीं प्रतापगडावर या ” अशी सॉलिसिटरची नोटीस तो अफजुलखानास पाठविल काय !

गनीमी कावा, गनीमी कावा ज्याला ह्मणतात तो तरी हाच ! गनीमी कावा ह्मणजे हुलकावण्या, युक्त्या उर्फ लबाड्या ! गनीमी काव्याचा उपयोग केव्हां करतात ? ज्यावेळी प्रबळ शत्रूची गांठ पडेल तेव्हां करतात. इतर वेळेला करीत नाहीत. प्रबळ मुसलमानी सत्तेने हिन्दुस्थान व्यापले आणि शिवाजीजवळ तर साधने अगदीच कमी, ह्मणून त्याला गनीमी कावा करावा लागला. इंग्रज लोकांनीही नेपोलियन्शी पोर्तुगालमध्ये गनीमी कावा केला. इंग्रज लोक असे न करते तर नेपोलियनने केव्हांच त्यांची चटणी करून टाकली असती. जे शिवाजीने केले, तेच इंग्रजांनी केले. जे इंग्रजांनी केले, तेच शिवाजीने केले ! त्यांत इंग्रज तेवढे साध व शिवाजी तेवढा चोर असे कोण ह्मणेल ?

पण एवढेच काय ? सरकारने डिटोक्विट्वांचे खाते जे ठेवलेले असते ते तरी काय असते ? तेही लबाडीचेच खाते असते. पण अशा लबाड्या केल्यावांचून सरकारचे भागत नाही. जे जुगारी लोक चोरून जुगार खेळतात किंवा दरोडेखोर चोरून दरवडे घालायचे बेत करतात त्यांच्या कळपांत सरकारने आपले शिपाई काही युक्त्या करून जर न पाठविले तर ती त्यांची दुष्कृत्ये बाहेर कशी येतील ? कधी येणार नाहीत. सरकारी शिपाई येत असल्याची त्यांना नुसती चाहूल लागली तरी ते सर्व साफसूफ करून बसतील अथवा त्या सरकारी शिपायांचा निकाल करून टाकतील. ह्मणून त्यांना जे जाळ्यात गावायचे ते अनेक युक्त्याप्रयुक्त्या करूनच गोवावे लागते. त्या

चोरी कशी करावी ?

वेळीं डिटोकिटव्हांना जुगारी बनावे लागते, दरवडेखारांचा वेध व्याधा लागतो, चोरीचें माल विकत व्यायचीं डुकाने घालावी लागतात, साधु व्हावे लागतें, ज्योतिषी बनावे लागते—वाटेल ते करावे लागतें. कारण त्या वेळेपुरते तरी ते दरवडेपोर प्रबळ असतात. त्यांना युक्तीनें पकडल्याशिवाय गत्यन्तर नसतें.

युद्धशास्त्र हें लबाडीचें शास्त्र आहे. डिटोकिटव्ह शास्त्र हेंही लबाडीचें शास्त्र आहे. राजकारण हेही बऱ्याच अंशी लबाडीचें शास्त्र आहे. राजकारणांत दुसऱ्याच्या मनांतले चेत ओळवायचे म्हणजे ते त्याच्या शब्दावरून ओळखून भागत नाहीं. ते युक्त्या करूनच ओळखून घ्यावे लागतात. कारण राजकारणीं पुरुषाच्या चेहेऱ्यावरील हास्य ह्मणजे प्रेम नसतें किंवा प्रमत्तता ह्मणजे आनन्द नसतो. कित्येक वेळा ह्याच्या अगदीं उलट प्रकार असतो. ह्या हास्यामुळे फसून किती तरी लोक तुऱ्यांत पडलेले आहेत व ह्या प्रसन्नतेवर विश्वास ठेवून कितीतरी लोकानी आपले प्राण गमावलेले आहेत !

कित्येक लोकांना वाटतें कीं असत्य हे ठक व लफंगे लोक ह्यांचेंच शास्त्र आहे. पण आतांपर्यंत आपण जें विवेचन केलेले आहे त्यांवरून हे खरें आहे असें कोण म्हणेल ? असत्य हा एक किल्ला आहे. हा एक अत्यन्त प्रबळ किल्ला आहे. तो अशक्ताना आश्रय देतो व आणीबाणीचे वेळेस त्यांचे प्राण बचावतो. असत्याच्या किल्ल्यामुळेच इंग्रजी सैन्य डार्लेनलीसमध्ये बचावलें ! असत्याच्या

प्रकरण १४ वें.

किल्ल्यामुळेच नेपोलियन्च्या माऱ्यापुढे इग्रजी सेनेचा बचाव झाला. असत्याच्या किल्ल्यात गिरूनच इंग्लण्डचा आल्फ्रेड राजा एकतारी वाजवीत घत्रूच्या गोटात शिरला व त्याना गायनाने भुलवून त्याच्या गुप्त बातम्याचा शोध लावून आला !

आणि ही जर आल्फ्रेड राजाची गोष्ट. तर सासूपुढें सून खोटें बोलली किंवा माराच्या धाकानें शालेंतल्या मुलानें पन्तोजीपुढें खोटी वतावणी केली तर त्यात त्याचा काय दोष ? सशक्तांच्या माऱ्यापुढें आपला बचाव करून घ्यायला हा एकच मार्ग आहे. तेथें दुसरें माधन कोणते ?

परोपकाराकरिता असत्य ग्राह्य आहे. मनोरंजनाकरितां असत्य ग्राह्य आहे. थट्टेमऱ्ये असत्य ग्राह्य आहे. शिक्षणासाठीं असत्य ग्राह्य आहे. उदाहरणांसाठीं असत्य ग्राह्य आहे. प्रबळ शत्रूशीं गाठ पडली असता असत्य ग्राह्य आहे युद्धशास्त्र आणि राजकाणशास्त्र हीं असत्याचा सररहा उपयोग करितात. किम्बहुना सरकारचें डिटेक्टिव्ह खातें असत्याचा स्वीकार करूनच लबाड व पाताळयत्री लोकांच्या कटाचा शोध लावत असते.

ह्याशिवाय जिथें मनुष्याला अन्नपाण्याशिवाय मरायची पाळी येते अशा ठिकाणींही कित्येक लोक असत्य ग्राह्य समजतात ! दुष्काळ पडला, अन्नाचें नाव नाहीतें झालें, आणि बाजार उठून गेले, अशा वेळीं एखादा मनुष्य जर दुसऱ्याचे घरांत शिरला व तिथल्या खाण्याच्या जिनसा उचलूं लागला तर ह्या लोकांच्या मतानें

चोरी कशी करावी ?

तो मनुष्य निर्दोष आहे. दामाजीने जेव्हां दुष्काळाने गांजलेल्या लोकांच्या बचावासाठी सरकारी कोठारें खुली केली तेव्हां विठोबांनं ह्याच विचाराने त्याचा बचाव केला. बादशहाने त्याच्या मुसक्या बांधलेल्या होत्या ! पण परमेश्वर हणाला, नाही ! हा मनुष्य दोषी नाही ! लोकांना मरायची पाळी आली हणूनच त्याने हा गुन्हा केला ! अशा वेळीं केलेला गुन्हा हा गुन्हा नव्हे !

गा ! ह्या गुन्ह्याचे पोवाडे गा ! करा ! ह्या चोरीचे कौतुक करा ! हरिश्चन्द्राच्या सत्याचे जितके गुण गाइले तितकेच ह्या चोरीचेही गुण गा !

प्रकरण १४ वे.

(१) दुर्बळ आणि प्रबळ ह्यांचा सम्बन्ध आला असता दुर्बळानीं स्वसरक्षणासाठीं आचरलेले असत्य निन्देस पात्र नाही. शिवाजीने अफजुलखानाबरोबर केलेले कपट हे ह्याचें उदाहरण होय. सासू व सून, पंतोजी व विद्यार्थी हीं ह्यांचीं आणखी उदाहरणें आहेत.

(२) जगांतील सर्व किल्ल्यांत असत्यासारखा बळकट किल्ला दुसरा नाही.

(३) शत्रूला दाखविलेल्या हुलकावण्या, युद्धांतील गनीमी कावा, सरकारचें डिटेक्टिव्ह खातें बगैरे सर्व लबाडीचेच प्रकार आहेत पण त्यांत प्रबळांशीं झुज हा प्रकार असस्यामुळे हीं असत्यें क्षम्य आहेत.

(४) धनपाण्याधियाय मरण्याचा प्रसंग आला असतां त्या वेळीं आचरलेले असत्य क्षम्य आहे. दामाजीनें लुटविलेले सरकारी खजिने हे ह्याचें उदाहरण होय.

प्रकरण १५ वें.

गुलामगिरीच्या वणव्यांत

:०:

मग दूषणीय असत्य तरी कोणतें ? जें स्वतःच्या पोटाची किंवा लोभी विकारांची तृप्ति करण्याकरितां आचरलें जातें तें ! दुसऱ्याचे पैसे आपले खिशांत यावे, दुसऱ्याच्या जमिनी आपल्याला मिळान्या, दुसऱ्याचे दागिने आपल्या घरांत यावे, दुसऱ्याचीं घरे आपल्याला मिळावीं, आपली अधिकार—लाससा तृप्त व्हावी, आपली कामशान्ति व्हावी, आपले खाम्बगी द्वेष उगवले जावे, आपल्या प्रेमांतल्या माणसांना बढती मिळावी व आपली बडेजाव व्हावी—ह्या हेतूनें केलेलें असत्य हें सर्व निन्द्य असत्य ! हें असत्य त्याज्य ! त्याचा निषेध व तिरस्कार सर्वकाल केला पाहिजे. त्याच्या वाऱ्यासही कोणी उभें राहूं नये.

पण हें असत्य त्याज्य असलें तरी ह्या जगात जितकें असत्य तितकें सर्व त्याज्य हा सिद्धान्त मात्र चुकीचा आहे. सर्व असत्य त्याज्य नाही. काहीं काहीं असत्य ग्रहणीयच आहे. सर्व असत्य त्याज्य असतें तर सरकारला डिटे-विटव्ह खातें बन्द करावें लागलें असतें, युद्धशास्त्र फाडून टाकावें लागलें असतें, मुत्सद्यांना फांशी द्यावें लागलें असतें, अंकगणिते जाळून टाकावीं लागलीं असतीं आणि नाटककारांना व नटांना

धोरी कशी करावी ?

मुळावर चढवावे लागलें असते. पण ह्यांपैकी जर कोणताच प्रकार होत नाही—आणि होणें शक्यही नाही—तर उर्गाच असत्याची निन्दा करण्यांत काय अर्थ आहे ? निदान असत्याचा राग करण्याचे ऐवजी त्याची कीव करायला नको काय ? आपल्या झोंपेंत व्यत्यय येऊं नये म्हणून मुलाला—“मी घरांत नाही अं ! ” असें सागायला सागणारा बाप दोषी आहे असें वाटेल तर म्हणा, पण बाहेर पैसा उकळणारा पठाण येणार असें माहीत असल्यामुळे भीतीनें आपण घरात नसल्याचें सागणारा बाप—ह्यालाही तुम्ही बोधी कसे म्हणणार ? त्याची कीव करा, त्याची दुःखें त्याला विचारा व त्याच्या भीतीतून त्याला सोडवायचा प्रयत्न करा. पण असा प्रयत्न न करताना जर केवळ त्याच्या असत्याबद्दलच त्याला हंसाल तर तुम्ही त्या पठाणालाच मदत केल्यासारखें होईल. जोग, जुलूम व जबरदस्ती ह्यांना मदत करणें हेंही असत्याला मदत करण्यासारखें आहे हे तुम्हांला लक्षात ठेवलें पाहिजे.

कांहीं कांहीं असत्य हे तर जरूरीचे व प्रशंसास्पदच आहे. परोपकाराकरितां केलेलें असत्य हें ह्या वर्गांतले होय व ह्याचे विवेचन आर्ह्यां मागच्या एका प्रकरणांत केलेलेच आहे. त्यातही ज्या वेळीं जवळ कोणतीही साधनें नसतां परोपकाराची इच्छा होते त्या वेळीं असत्याचें अवलम्बन केल्याशिवाय गत्यन्तरच नसतें. सर्व परोपकारांत अतिशय मोठा परोपकार ह्यणजे आपल्या देशास पार-तंत्र्यांतून मुक्त करणें हा होय ! आपला देश दुसऱ्याचे सत्तेखालीं

असावा ही गोष्ट कोणाही मानी पुरुषाचे मनास सहन होण्याजोगी नाही. तो त्यास उपमर्द वाटलाच पाहिजे व ह्या उपमर्दाचा डाग काढून टाकण्याचा प्रयत्न करण्याची इच्छा त्याला झालीच पाहिजे. तुम्ही आपल्या देशबान्धवांना कोणती देणगी द्यायची इच्छा कराल ? कोणत्या देणगीने तुम्ही त्यांचीं मुखकमले प्रफुल्लित कराल ? कोणत्या देणगीने तुम्ही त्याचे ससारांत सणाचे दिवस आणाल, त्याचे आयुष्यात दिवाळी उत्पन्न कराल ? कोणत्या देणगीने तुम्ही त्यांना कायमचे आनन्दित कराल ? कोणत्या देणगीने तुम्ही त्याचा उद्वेग कायमचा घालवाल ?

अर्थात् स्वातंत्र्याच्या ! स्वातंत्र्यासारखी उन्नतिकारक वस्तु नाही. स्वातंत्र्यासारखा शोभिवन्त दागिना नाही. स्वातंत्र्य हें जीविताचें सार्थक आहे, स्वातंत्र्य हे सुखाचे मूळ आहे. स्वातंत्र्य हे ध्येयांतलें ध्येय आहे, स्वातंत्र्य हे पवित्रातले पवित्र आहे. मनुष्यजन्म हा स्वातंत्र्याकरितां, सर्व शिक्षण हे स्वातंत्र्याकरितां, सर्व भागधेय हें स्वातंत्र्याकरितां ! स्वातंत्र्यप्राप्तीसाठीं मन तुटेल, मनोवृत्ति उठेल—स्वातंत्र्याने डोळ्यांचें पारणें फिटेल ! स्वातंत्र्य नमेल तर डोळे तरी कशाला आणि देह तरी कशाला ?

अशी ही जी अत्यन्त लाडकी वस्तु—ही जी अत्यन्त मनोहर ठेव—ही जी अत्यन्त मूल्यवान् चीज—चित्त आकर्षणारा हा जो हिरा—राष्ट्रांच्या राष्ट्रे लोभविणारा जो हा तारा—तो लुप्त होणें क्षणजे राष्ट्रावर केवढे संकट ! आणि हें संकट जो हरण करील त्याची केवढी योग्यता ! हिमालयाचें माप करून गणति केली

चोरी कशी करावी ?

तरी देखील ह्या पुरुषाच्या योग्यतेची मोजणी व्हायची नाही, मग वाडमयांतले मोजके शब्द व मेंदूनल्या मोजक्या कल्पना त्याची काय गणति करणार ?

आणि म्हणून शिवाजीसारख्यांची नांवे लोकांना अत्यन्त प्रिय होऊन बसलेली आहेत. रक्ताच्या प्रत्येक थेंबांत तीं आहेत. श्वासा-तल्या प्रत्येक वाऱ्यांत तीं आहेत. स्वप्नांतल्या प्रत्येक दृश्यात तीं आहेत. निर्द्रेंतल्या प्रत्येक आनन्दांत तीं आहेत. पापणीच्या प्रत्येक हालण्यांत तीं आहेत. हृदयाच्या प्रत्येक उडण्यांत तीं आहेत. शरीरांतल्या रसांसांत तीं आहेत—नाडीच्या नसानसांत तीं आहेत तीं दिशादिशांना आहेत—तीं सर्व उपदिशांना आहेत. कोणतेही मानवी अन्तकरण घ्या आणि तीं कुठें नाहींत तें सांगा.

आणि एवढेंच नव्हे तर, राष्ट्र—स्वातंत्र्याच्या प्रयत्नात जे अपेशी झाले त्यांचीही नांवे लोकांना प्रिय आहेत. ह्यांपैकी कित्येक फांशी गेले असतील, कित्येक हृदपारीवर पाठाविलेले असतील, कित्येकांचे पायांत बेड्या पडल्या असतील, कित्येकांची सम्पत्ति जप्त झाली असेल, कित्येकांनी घाणे ओढले असतील—कित्येकांचे हाळहाळ झाले असतील, कित्येकांनी आत्महत्याही केली असेल ! पण हे सर्व जीव—हे सर्व आत्मे—लोकांना प्रिय आहेत. ह्यांपैकी कित्येकांचे नांवांना बन्दी असेल—कित्येकांची खोटी चरित्रे लिहितां असतील, कित्येकांची नाच लोकांत गणति केली असेल, कित्येकांवर मीच कृत्ये लादली असतील, तरी पण ह्या नांवावरील लोकांचे प्रेम

लुप्त झालेलें नाही! चारचौघांत त्यांचे नांवांना बन्दी असूं द्या—पण प्रत्येक अन्तःकरण त्यांचेसाठी खुले आहे. त्यांचेसाठी एतळे उभारलेले नसूं द्या, पण प्रत्येक मनाच्या मार्केटांत त्यांचा रत्नमय पुतळा उभारलेला आहे. त्यांची बदनामी प्रत्येक इतिहासांत केलेली असूं द्या—पण त्याचा खरा इतिहास मनाच्या ग्लेज कागदावर कृततज्ञेच्या सोनेरी ठशांनी लिहिलेला आहे आणि त्यांत नाच्या टेंपांत हें लिहिलेलें आहे की

देश स्वतंत्र करण्याच्या प्रयत्नांत हा आत्मा मृत्यु पावला !

ह्याच्या पापपुण्यांचा तुम्ही काय विचार करणार ? देशाला स्वतंत्रता मिळविण्याचें अत्यन्त श्रेष्ठ पुण्य कृत्य ज्यांनी केलें ते कितीदा खोटे बोलले व कितीदा असत्यांत गिरले ह्याची तुम्ही कसली चौकशी करणार ! ते एकदाही सत्य बोलले नसतील, त्याची एकही मुदत खरी ठरली नमंल व त्यांचें एकही वचन तडीला गेलें नसेल—पण देशभक्तीचें त्यांनी एवढें पुण्य केलेलें आहे की त्या कर्पूरज्वालेंब हीं सर्व असत्यें जळून भस्म होतील. सत्य, सत्य झणजे काय ! देशभक्तीपेक्षां सत्य हें ज्यांत आहे काय ! शेजारणीशीं खरें बोलून देशाची मान कापणाऱ्यांपेक्षां रोजच्या व्यवहारांतला प्रत्येक शब्द खोटा ठरला तरी हरकत नाही, पण देशाशीं इमान राखणाऱ्याची योग्यता किती तरी अधिक! गुलामगिरीमध्ये डांबून ठेवणारें सत्य—खुशाळ असलें भिकारडें सत्य झुगारलें जावो—पण जर असत्य हें देशाला स्वातंत्र्य मिळवून देत असलें तर तें असत्यच बरें ! मग

बोरी कशी करावी ?

त्या असत्याचे पायीं रौरव नरकांत कायमचें रहावें लागलें तरी हरकत नाहीं. देशाच्या पारतंत्र्यापेक्षां रौरव नरक खात्रीनें वाईट नाही. गुलामागिरीच्या वणव्यावर रोज होरपळून जाण्यापेक्षा रौरव नरकांतले अग्नीचे प्रदेश खात्रीनें शीतल असतील.

प्रकरण १५ वें

(१) ज्यावेळीं असत्य हे स्वतःच्या पोटाची किंवा लोभा विकासांची तृप्ति करण्याकरिता भाचरले जाते त्या वेळीं ते दूषणीय असते.

(२) राष्ट्राच्या स्वातंत्र्यासाठीं झटणारे वीर ध्यार्नी कितरी असावे भाचरले तरी ते लोकांस पूज्य होतात, कारण त्यांच्या असत्यात स्वहित नसतें, केवळ परहितच असते.

प्रकरण १६ वें.

हरिश्चन्द्राचे वेळेपासून

हें जग सत्य—असत्यानें भरलेलें आहे. सत्याच्या पोटीं असत्य आहे. असत्याचे पोटीं सत्य आहे. सत्य असत्याचे पायावर उभे आहे. असत्य सत्याचे पायावर उभे आहे सत्याला असत्याचा आधार आहे. असत्याला सत्याचा आधार आहे. सत्य असत्याचा हात धरून उभे असतें असत्य सत्याचा हात धरून उभे असतें.

परमेश्वरानें जग उत्पन्न केले. परमेश्वर जगाचा पिता. जग हे परमेश्वराचें अपत्य. परन्तु परमेश्वर सत्य आहे. जग असत्य आहे. सत्य परमेश्वर असत्य जगाला जन्म देतो. असत्य जग सत्य परमेश्वरापासून उत्पन्न होते. असत्य जग असेल तर सत्य परमेश्वराची कीर्ति ! सत्य परमेश्वर असेल तर असत्य जगाचा जन्म ! सत्याला असत्यावाचून प्रतिष्ठा नाही. असत्याला सत्यावाचून प्राण नाही. सत्य—असत्याची ही जोडी कोण फोडूं शकेल ?

जगात आपणांस सर्वत्र असत्य आढळत असतें ह्याचें कारण काय ? ह्याचें कारण सत्य—असत्याचें हें संमिश्रण. सत्यात असत्याचे धागे व असत्यात सत्याचे टांके असे बेमालून शिवले गेलेले आहेत कीं ते एकमेकांपासून निराळें करणें अशक्य आहे. परमेश्वर जळीं-स्थळीं-काष्ठीं पाषाणीं भरलेला आहे असें जेव्हां आपण ह्मणतो त्या वेळीं त्याचा अर्थ काय ? आपणांस माहित आहे कीं

चोरी कशी करावी ?

जळ-स्थळ-काष्ठ-पाषाण हें सर्व असत्य आहे. सर्व सृष्टिच असत्य आहे. ह्या जगांत परमेश्वरच काय तो सत्य आहे. तेव्हां परमेश्वर जळीं-स्थळीं-काष्ठीं-पाषाणीं भरलेला असणें ह्याचा अर्थ असत्याच्या प्रत्येक कणांत सत्य भरलेलें आहे असाच होतो. सत्य हें बीज. असत्य हें कवच ! सत्य हे मोती, असत्य ही शिंप ! सत्य हें रत्न, असत्य हें कोन्दण ! सत्य हा प्राण, असत्य हें शरीर ! सत्य आणि असत्य ह्यांची जोडी कोण फोडील ?

सत्य—असत्याचें हें एकीकरण इतकें अस्सल आहे कीं सत्या शिवाय असत्याचें किंवा असत्याशिवाय सत्याचें चालायचें नाही. सत्य असेल तरच असत्य टिकेल व असत्य असेल तरच सत्य टिकेल. सत्याचें एक टोंक असत्याचें आहे व असत्याचें एक टोंक सत्याचें आहे. सत्याचें टोंक धरून ओढलें तर असत्य फरफटत येईल व असत्याचें टोंक धरून ओढलें तर सत्य खेंचलें जाईल. असत्याला ठोका दिला तर सत्य चेंचलें जाईल व सत्य चेंचायचा विचार केला तर असत्य प्राणाला मुकेल. सत्य आणि असत्य ह्याची जोडी कोण फोडूं शकेल ?

महात्मा गान्धी ह्यांची सत्याबद्दल फार प्रसिद्धि आहे. ठीक आहे. महात्मा गान्धी ह्यांची अशी प्रसिद्धि असणें फार चांगलें ! हरिश्चन्द्राचे वेळेपासून अशी प्रसिद्धि कुणाची नव्हती. मध्यन्तरी फक्त रामशास्त्री हांऊन गेले. पण रामशास्त्री कांहीं “ ऑठ हाण्डिया ” मनुष्य नव्हते. महात्मा गान्धी तसे आहेत. किन्वहुना महात्मा गान्धी हे “ ऑल वर्ल्ड ” मनुष्य आहेत.

प्रकरण १६ वें.

आज जगाचा एकही भाग असा नाही की जिथें महात्मा गान्धी माहीत नाहीत. महाराष्ट्र सोडून दिला तर हिंदुस्थानातील प्रत्येक प्रान्तात ते तिथलेच आहेत असे वाटतात. गुजराथ हा त्याचाच प्रान्त आहे मद्राशी लोक त्यानी आपले करून सोडलेले आहेत. मिन्ध प्रान्ताला ते आपलेसे वाटतात. पजाबाला वाटते की गान्धीजी आपले ! बंगालमध्ये सी. आर. दासचें घर ह्यणजे त्याचे घर आहे आणि अलाहाबाद प्रान्तात पण्डित मोतीलालपेक्षां ते लोकाना ज्यास्त प्रिय आहेत ! बंगालमध्ये त्यानी आपला पहिला सत्याग्रह सुरू केला व ब्रह्मदेश त्यांना बुद्धादत्तका मान देतो. चीनजपानकडे त्याची महती फारशी नाही. परन्तु मुसलमानी मुलखात त्याची फार प्रसिद्धि आहे काबूलपासून कॉन्स्टॅण्टिनोपलपर्यन्त प्रत्येक मुसलमान त्यांना ओळखतो आणि अफगाणिस्थानपासून बालशेव्हिक रशियापर्यन्त त्यांचे चहाते पसरलेले आहेत. युरोपमध्ये जर्मनीने त्यांचा सत्य सद्भाव लवला होता व फ्रान्समधील विद्वान् लोक त्यांना मोठे समजतात अमेरिकेत त्यांना येशू ख्रिस्ताचे अवतार मानणारे लोक आहेत आणि सर्व जगभर त्यांचे सत्य दुमदुमून राहिलेले आहे. इतकी मान्य व्यक्ति दुसरीकडे कुठे सापडणार व इतकी लोकप्रियता हरिश्चन्द्राला तरी कोठून अमणार ?

हरिश्चन्द्राने मागून सत्यतेवद्दल महात्मा गान्धींचे प्रमिद्धीला आले. सत्यतेवद्दल इतकी प्रसिद्धि दुसऱ्या कुणाचीही नव्हती. दुसरे अनेक चांगले लोक ह्या जगांत होऊन गेले. अकबर झाले, कबीर

चोरी कशा करावी ?

झाले, नानक झाले, मिराबाई झाली, तुळसिदास झाले, चैतन्य झाले, शिवाजी महाराज झाले, रामदास झाले, तुकाराम झाले, विवेकानंद झाले, रानडे झाले, तेलंग झाले, पण सत्यतेचे बाबदीत महात्मा गान्धीचीच वरचढ ! हरिश्चन्द्राचे वेळेपासून सत्याबद्दलची इतकी ख्याति दुसऱ्या कुणाचीही नव्हती.

पण असत्याने त्यांना काय थोडी पीडा टिली ? नाही, गान्धींच्याही सत्याच्या राज्यात असत्य डांकावलेच ! त्यांच्या मत्याच्याही मळ्यांत असत्याचे पीक आले ! मृत्यूने ज्याप्रमाणे ध्रुवालाही सोडले नाही, त्याप्रमाणे असत्याने महात्मा गान्धीचीही पाठ सोडली नाही

गान्धी ह्मणाले की अमुक महिन्याच्या अमुक तारखेस मी हिन्दु-स्थानात स्वराज्य आणीन ! गान्धी ह्मणाले की बारडोली येथे अमुक दिवशी मी कायदेभंगाला सुरवात करीन. गान्धी ह्मणाले की मी हिन्दु—मुसलमानाचे तण्टे तोडीन, नाहीतर उपाशी राहीन ! पण महात्मा गान्धीचे ह्यांपैकी कोणतेही संकल्प सिद्धीला गेले नाहीत. हिन्दु-स्थानांत स्वराज्य आले नाही, बारडोलीस कायदेभंग सुरू झाला नाही, हिन्दुस्थानांतील हिन्दु—मुसलमानाचे तण्टे बन्द पडले नाहीत.

आमचे प्रिय वाचक आह्मांस विचारतील की ह्यांत महात्मा गान्धींचा काय दोष ? गान्धींनी आपणाकडून शक्य तितका प्रयत्न केला, ते कांहीं कोणाशी खोटे बोलले नाहीत. मग त्यांना यश आले नाही ह्यांत त्यांचा काय अपराध ?

पण आझीही हा त्याचा अपराध आहे असें ह्मणत नाही. आम्ही एवढेंच म्हणतो की त्यांचे संकल्प खोटे ठरले. त्यांचे बोलण्यास बाध आला. त्यांनी जें जे योजलें ते सर्व फुकट गेले.

पण ज्यांचे संकल्प फुकट जातात ते सत्यवादी लोक व लोकांना फसविण्यासाठी जे खोटे संकल्प जाहीर करतात ते असत्यवादी लोक. ह्यांच्यात काय अन्तर आहे ? काही नाही. दोघामुळें लोक मारखेच फसले जातात. एकाचे बाबर्दीत लोकांची जितकी फसवणूक होते तितकीच दुसऱ्याचेही बाबर्दीत होत.

एक लबाड मनुष्य दुसऱ्याला म्हणाला की “ तुला उद्या पैसे देईन. ” दुसरा मनुष्य त्याप्रमाणें “ उद्या ” आला. परन्तु पैसे देण्यापेक्षा त्याच्या मनात नव्हते. त्याने त्याला पैसे दिले नाहीत व त्यास हात हालवीत तसेच परत पाठविले.

चारुदत्त फार उदार होता तो लोकांना फसविणारा नव्हता तो एका मनुष्यास ह्मणाला की “ मी तुला उद्या पैसे देईन ” तो मनुष्य त्याप्रमाणे “ उद्या ” आला. परन्तु चारुदत्ताजवळ द्यायला पैसे नव्हते. तो पैसे देऊं शकला नाही व त्यास त्याने तसेच हात हालवीत परत पाठविलें.

आता ज्याला पैसे मिळायचे होते त्याचे बाबर्दीत लबाड मनुष्य व चारुदत्त ह्यांच्यात काय अन्तर पडलें ? दोघांनीही त्यास हेलपाटा दिला, दोघांचेही वायदे खोटे ठरले, दोघांच्याही बाबर्दीत तो गरीब मनुष्य सपशेल फसला !

चोरी कशी करावी?

इंग्रज सरकार खरें बोलण्याबद्दल फार प्रसिद्ध आहे. खरें बोलण्याबद्दल कोणत्याही सरकारची इतकी प्रसिद्धि नाही. इंग्रज सरकारची नीति फार उच्च दर्जाची आहे. किम्बहुना इंग्रज सरकारचा अवतार मुख्यतः नतीच्या संरक्षणामाठीच आहे. इंग्रज सरकारास एका गोष्टीचा फार राग आला आणि ती गोष्ट ही की जर्मनच्या कैझरने तहाच्या करारपत्राना “ कागदाचे चिठोरे ” छटवें.

खरोखर काय लबाडी ही ! केवढी ठकबाजी ! ह्या लुच्चेगिरीला जगाने उपमाच नाही ! जगातील कोणतीही मोनेरी ठोळी इतकी लुच्चेगिरी करू शकाणार नाही ! इंग्रज सरकाराम ह्या लुच्चेगिरीचा जो राग आला तो यथार्थ आला ! सहीसाक्षीनिशी व शिक्रेमोर्तबाच्या गम्भीर विधीने दिलेली वचने मोडण्यास एखाद्या राजाने तयार व्हावे व त्यास केवळ “ कागदाचे चिठोरे ” ह्याणावे यासारखा नीचपणा दुसरा कोणता ?

परन्तु दुदैवाची गोष्ट अशी की वचनभंगाबद्दल कैझरचा तिरस्कार करणारे व दिलेल्या वचनास अत्यन्त पवित्र मानणारे जे इंग्रज सरकार त्यानाही आपली वचने पुरीकरणे शक्य झाले नाही. खरोखर ह्याबद्दल इंग्रज सरकारास रोज दुःख होत असेल. आपली वचने आपले हातून पाळली गेली नाहीत ह्याबद्दल त्याना रोज शरम वाटत असेल. वचनभंग करायला त्याना सबळ कारणेही असतील. परन्तु एवढी गोष्ट खरी आहे की कैझरकडून जितका वचनभंग झाला तितकाच इंग्रज सरकाराकडून झाला. कैझरकडून

ज्याप्रमाणें आपली वचनें लाथाडलीं गेलीं त्याप्रमाणेंच इंग्रज सर काराडूनही लाथाडलीं गेली. कैझरकडून ज्याप्रमाणें तहाच्या करारपत्राचें “ कागदांचे चिठोरे ” झालें, त्याप्रमाणें इंग्रज सरकाराकडूनही “ राणीचा जाहीरनामा ” वगैरे वचनाचे “कागदांचे चिठोरे ” झालें

आता ह्याला अनेक सबळ कारणें असतील ! इंग्रज सरकारनें जीं वचनें मोडलीं तीं दुष्टपणामुळें अथवा लबाडीमुळें मोडलीं नसतीत. त्याचा अगदीं निरुपाय झाला असेल—वसाहतवाल्याचेपुढें त्याचा अगदीं इलाज थकला असेल—व ह्यात भर घालणारी इतरही अनेक कारणे घडलीं असतील व ह्मणूनच त्यानीं “ राणीचा जाहीरनामा ” पायाखाली तुडविला असेल ! इंग्रज सरकारवरील ह्या आपत्तीबद्दल आह्मांस त्याची सहानुभूति वाटते वचनभंगाचा असला दुर्धर प्रसंग कोणावर कधीही न येवो अशीही आमची इच्छा आहे. परन्तु एवढी गोष्ट खरी की इंग्रज सरकारकडूनही कैझरप्रमाणेंच वचनभंग घडला कैझरने आपल्या वचनास ज्याप्रमाणें “ कागदांचे चिठोरे ” मानलें, त्याप्रमाणेंच इंग्रज सरकारकडूनही दिलेल्या वचनांचे “ कागदांचे चिठोरे ” झालें. फरक एवढाच कीं कैझरनें जें वचन मोडले तें दुष्टपणामुळें, लबाडीमुळें व ठकबाजीमुळें मोडलें आणि इंग्रज सरकारनें केवळ सत्यपणामुळें, केवळ सचोटीमुळें, केवळ प्रामाणिकपणामुळें आपले वचन मोडलें.

पण अखेर परिमाण एकच ! ठकबाजीमुळें वचनभंग झाला, तरीही तो वचनभंगच व प्रामाणिकपणामुळें वचनभंग झाला तरीही

चोरी कंशी करावी ?

तो वंचनभंगच ! दोन्हीमुळें लोक सारखेच फसतात, व दोन्हीमुळें त्यांचें सारखेंच नुकसान होतें. इंग्रज सरकारची सचोटी व कैझरची लबाडी ह्यांचा लोकांना सारखाच परिणाम भोगावा लागतो. त्रिम्बकजी डेंगळ्यांची कुटिलता व महात्मा गान्धीची सत्यता ह्यांचेमुळें सारखेंच नुकसान होत असते.

ह्या जगांत सत्यात असत्य मिसळलेलें आहे व असत्यात सत्य मिसळलेलें आहे. त्याची निवड कोणास करता येईल ?

प्रकरण १६ वें.

(१) हे जग सत्य—असत्याने भरलेले आहे. सत्याचे पोटी असत्य आहे व असत्याचे पोटी सत्य आहे.

(२) परमेश्वर सत्य आहे व जग हे असत्य आहे. पण परमेश्वरच जग उत्पन्न करतो व त्यात व्यापून राहतो. ह्यावरून सत्यच असत्यास जन्म देते व असत्यात राहते असे दिसून येतें.

(३) ह्या जगात सत्याशिवाय असत्याचे चालायचें नाहीं व असत्याशिवाय सत्याचें चालायचें नाहीं. सत्याला असत्याचा आधार आहे व असत्याला सत्याचा आधार आहे.

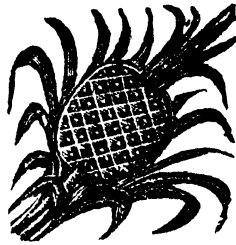
(४) ज्यांची सत्याबद्दल फार प्रसिद्धि असते त्यांच्यातही असत्य येतेंच. त्यांच्या सत्यांत असत्य डोकवऱ्यावाचून राहत नाहीं.

(५) महात्मा गान्धींची सत्याबद्दल एवढी प्रसिद्धि असतांही यांच्या प्रतिज्ञा असत्य ठरल्या.

प्रकरण १६ वें.

(६) तहाना “ कागदाचे चिठोरे ” झटल्याबद्दल कैशरला हसणाऱ्या इंग्रज सरकारचे हातूनही आपल्या अभिवचनाचें “ कागदाचें चिठोरे ” च झालें.

(७) प्रामाणिक मनुष्याची वचनें खोटीं ठरून लोक फसले जाणें व लबाड मनुष्याची वचनें खोटीं ठरून लोक फसले जाणें हे परिणामाचे दृष्टीनें सारखेच !

चोरी कशी करावी ?

प्रकरण १७ वें.

गान्धींच्या “ हिमालयन मिस्टेक्स ” !

सर्व जगांत अतिशय वरताद असे काय आहे ! जगात सर्वांच्यावर मात करणारें कोण ? सर्व मी मी ह्मणणाऱ्याचा पराभव कोण करीत असतें ? असत्य ! ते नाही तेथे प्रवेश करिते—नाही त्याचा अभिमान उतरते—नाही त्याचेवर कुरघोडी करतें

सत्याचा अत्यन्त अभिमान धरणाऱें कोण ? तर इंग्रज सरकार ! पण त्याचा शब्दन् शब्द तें ग्बोटेकेल्यावाचून रहात नाही. आपल्या तहाना “ कागदाचें चिठोरें ” मानणाऱ्या केअरइतकीच इंग्रज सरकारने दिलेली वचनें ते त्यांच्या हानून बुळीला मिळविते

सत्याबद्दल अत्यन्त कीर्ति कोणाची ? महात्मा गान्धींची ! पण असत्य हे इतकें हुषार आहे की महात्मा गान्धींच्याही वचनात तें जाऊन बसतें. असत्याने महात्मा गान्धींच्या शब्दाची इतकी पोग्वरणी केलेली आहे की त्याची एकही प्रतिजा ग्वरी झाली नाही, एकही संकल्प खरा ठरला नाही, एकही उद्देश तडीस गेला नाही.

सत्याचा जों जों ज्यास्त पुकारा करावा तों तों असत्य ज्यास्तच पाठीस लागतें. जों जों त्याची ज्यास्त टिमकी वाजवावी तों तों तें ज्यास्त येऊन बिलगतें. जों जों त्याचेबद्दल ज्यास्त आढ्यता बाळगावी तों तों असत्याला ईर्ष्याचढल्यावाचून रहात नाही. अस-

प्रकरण १७ वें.

त्याची खोड मोडण्याचा रामबाण उपाय ह्यणजे आपण सत्यवचनी असल्याचा फार डागोरा न पिटणें हाच होय. असला डागोरा आपण जोपर्यन्त पिटलेला नाही तोपर्यन्त आपले हातून फारसें असन्य घडत नाही. पण असा डागोरा पिटला की असत्यालाही चव येतो व ते आपले शब्द खोटे पाडते !

“ अभिमानाचे घर खाली ” अशी जी ह्यण आहे ती काही ग्येटी नाही. अभिमानाचे नशीबी पराभव लिहिलेला आहे तुम्ही विद्वत्तेची घमेण्ड बाळगाल तर कुणातरी येऊन तुमचेवर जयपत्र मिळवील. तुम्ही शौर्याची घमेण्ड बाळगाल तर कुणातरी तुम्हाला जमिनीवर लोळवील आणि तुम्ही सत्याबद्दल घमेण्ड बाळगाल तर तुमचा प्रत्येक शब्द खोटा ठरेल

स्वरोखर सत्याची घमेण्ड बाळगण्यात काय अर्थ आहे ? सत्यावर प्रेम करणें, सत्य आचरणे, सत्य न दळूं देण्याचा निश्चय करणे ही गोष्ट चागली—त्याच्यायोगानें सत्य सम्भाळलेंही जातें, पण सत्याची घमेण्ड बाळगणे ह्यासारखीमात्र चूक नाही.

सत्याची घमेण्ड बाळगली की असत्य पिसाळते व तुमची फजिती करण्याचा ते चंग बान्धते. सत्याची घमेण्ड बाळगणाऱ्याचा शब्द ह्या जगात जितका ग्वाली पडता तितका इतरांचा पडत नाही.

सत्यवचनी गान्धी ह्याचा शब्द इतक्या वेळा का खाली पडला ? कारण त्यानी सत्याचा फार गाजावाजा केला. ते सत्याचा इतका गाजावजा न करते व निमूटपणें आणि नम्रपणे सत्याचें आचरण

चोरी कशी करावी ?

करीत राहते तर त्याचा शब्द इतके वेळा खचीत खोटा ठरला नसता.

जे आपल्याला करायचे असेल त्याच्या कधीही जाहिराती लावू नयेत. जाहिराती लावल्यावांचून एखादा सद्गुण जो मनुष्य आचरतो त्याचाच सद्गुण खरा ठरतो जो जाहिराती लावतो तो मुळाततरी खोटा असतो किंवा परिस्थितीमुळे तरी खोटा ठरतो. निमर्गला विनय प्रिय आहे. त्यास घमेण्ड सहन होत नाही. मग ती घमेण्ड सत्याबद्दल कां असेना ?

जें बिघडते तें जाहिरातीमुळे बिघडतें. महात्मा गान्धीचें जें बिघडले ते जाहिरातीमुळेच बिघडलें. त्यांनी फार जाहिराती लावल्या. “ मी सत्य ’, “ मीसत्य ” असा त्यागी फार नगारा वाजविला ते अशा जाहिराती न लावते तर त्याचे वचन ज्यास्त सन्य झालें असतें. ‘सत्य संकल्पाचा दाता नारायण ’ त्यांची वचनें इतकी खोटी न पाडता ! आतां महात्मा गान्धीचीं वचनें जी खोटी ठरली ती लबाडीमुळे खोटी ठरली नाहीं हें आम्ही मागेच सांगितलें आहे. त्याचे अन्दाज चुकले ह्मणून त्यांचीं वचनें खोटी ठरली. पण अन्दाज चुकले काय आणि लोकांना मुद्दाम ठकविलें काय— परिणाम एकच ! लोक जे फसायचे ते फसतातच व त्यांचे जें नुकसान व्हायचें तें होऊन जातें.

जगाच्या लक्ष्यांत अजून जी गोष्ट आलेली नाही ती ही की अन्दाज चुकणें हें खोटें बोलण्याइतकेंच वाईट आहे. अन्दाज चुकणें हा गुन्हा आहे. अन्दाज चुकणें हा अत्यन्त मोठा अपराध आहे.

खरें सत्य पाळावयाचे ह्यणजे नुसती वचनें मन्य करायचीच मनाची तयारी असून उपयोगी नाही. तर आपले अन्दाज खरे ठरतील इतकी आपली अनुमाने बिनचूक अमली पाहिजेत. अन्दाज चुकल्यामुळे जगत इतकी मनहानि होते कीं तितकी मानहानि असल्यामुळे मुद्धा होत नाही

लोकाना आजपर्यन्त एकच विद्या शिकविलेली आहे ती विद्या ही कीं दुसऱ्याना दिलेली वचनें तुम्ही खरी करीत जा परन्तु खरी न होण्याजोगी वचने देत जाऊ नका असे त्याना शिकविण्यात आलेले नाही ते त्याम शिकविलें पाहिजे खरी न होण्याजोगी वचने कधीही न देण्याबद्दल त्यांना बजाविलें पाहिजे.

पुढाऱ्याना तर हे शिक्षण मुद्दाम दिले पाहिजे खरा पुढारी तो कीं जो दिलेली वचनें खरी करायला झटतो, एवढेच नव्हे तर खरी करता येण्याजोगीच वचने जो देत असतो. वचने मोडणें हा जेवढ गुन्हा आहे तेवढाच न पाळता येण्याजोगी वचने देणे हाही गुन्हा आहे पण तो गुन्हा आहे हे लक्षांत घेतले पाहिजे व हा गुन्हा करणाऱ्याची स्पष्ट कानउघ्राडणी केली पाहिजे.

पुढाऱ्यांचा पुढारीपणा पारखण्याची दोन तऱ्हेची कसोटी आहे. एक ही कीं आपली वचनें खरी करण्याची त्यांची इच्छा आहे कीं नाही? आणि दुसरी ही कीं दिलेली वचनें खरी करण्याची धमक त्यांचे अंगांत आहे कीं नाही? ह्या दोन्ही कसोट्यांत पुढारी पूर्ण-

चोरी कशी करावी ?

पणे उतरला पाहिजे. ह्या दोन्ही कमोठ्यात जो पुढारी उतरेल तोच धन्य ! त्यानेच लोकांचा पाग फेडला ! जो एकाच कसोटीत उतरेल तो वन्द्य असेल, प्रेम करण्याजोगा असेल किंवा कीव करण्याजोगा असेल, पण तो खरा पुढारी खास नव्हे.

इंग्रज सरकारने हिन्दुस्थानास राणीचा जाहिरनामा दिला— अहाहा ! इंग्रज सरकारचे हे केवढे तरी उपकार ! ह्यावरून त्याचे प्रेमळ अन्तःकरण कितीतरी दिसते ! हिन्दुस्थानाविषयी त्याची किती तरी कळकळ दिसून येते ! पण हा जाहिरनामा खरा करून दागविण्याची शक्यता नमल्यामुळे ही सर्व कळकळ व्यर्थ गेली ! प्रेमाच्या कसोटीत इंग्रज सरकार उतरले पण शक्यतेच्या कसोटीत इंग्रज सरकार उतरले नाही स्वर्गस्वर्ग इंग्रज सरकारची ह्या बदल किती तरी कीव केली पाहिजे !

माहात्मा गान्धीचीही कीवच केली पाहिजे. हिन्दुस्थानला स्वराज्य मिळवून द्यावे ही त्यांना इच्छा आहे. कायदेभंगाची मोर्चासुरू करावी ही त्यांना इच्छा आहे हिन्दुमुसलमानांचे तण्टे नाहीसे करावे ही त्यांना इच्छा आहे पण दुर्दैव की ह्यापैकी कोण-तही ताकत त्याचे अंगांत नाही. त्याच्या इच्छा पवित्र आहेत, पण त्या पवित्र इच्छा ग्वऱ्या करून दागविण्याची धमक त्यांचे जवळ नाही.

ज्याचे जवळ ही धमक असेल तोच हिन्दुस्थानचा पुढारी ! ज्याचे जवळ ही धमक असेल तोच हिन्दुस्थानचे नशीब उदयाला आणील !

ज्याचेजवळ ही धमक असेल तोच हिंदुस्थानचे स्वातंत्र्य दिदुस्थाना-
कडे खेचून आणील. इतर लोकांनी सत्याचा मोठा आव आणला
तरी त्याचा काय उपयोग ?

शिवाजीने अफजुलखानाचा खून कपटाने केला असें ह्मणतात.
शिवाजीच्या ह्या अमत्याबद्दल त्याला दोषही देण्यात येतो. पण त्याने
अमत्य केलेले अमले तरी स्वातंत्र्य मिळविले त्याचे हातून सत्याचा
खून झालेला असला तरी राष्ट्र-स्वातंत्र्याचा खून त्याचे हातून झाला नाही.

महात्मा गान्धीचा प्रयत्न सत्य सम्भालण्याचा होता. त्याचे हातून
हे सत्य कसे सम्भालले गेले नाही हे आम्ही वर दाखविलेच आहे.
परन्तु त्यात त्याचा क्रौणताही दोष नव्हता तो त्याच्या "हिमालयन्
मिस्ट्रेकम"चा दोष होता

परन्तु अशीही कल्पना केली की महात्मा गान्धी ह्यांनी सत्य
सम्भालले—तरीही त्यांना राष्ट्रस्वातंत्र्य सम्भालता आले नाही.
त्यांनी मत्स्याचा बचाव केला, पण राष्ट्र—स्वातंत्र्याचा होणारा खून
त्यांना मत्स्यविता आला नाही त्याचे देवत—त्यास न जुमानता—
त्याच्या सत्याचीर्हा पर्वा न करता राष्ट्र—स्वातंत्र्याचा धडधडीत
खून होत गेला

म्हणजे सत्य सम्भालायला गेले तर स्वातंत्र्य सम्भालणे जड
जाते व स्वातंत्र्य सम्भालायला गेले तर सत्य सम्भालणे कठीण
पडते. सत्याचा पदोपदी खून करावा त्याच वेळी राष्ट्र—स्वातंत्र्य
मिळविता येते—ज्या वेळी राष्ट्र स्वातंत्र्य बळी द्यायला तयार व्हावे
त्याच वेळी महात्मा गान्धीप्रमाणे सत्याबद्दलची कीर्ति सम्भालतां

चोरी कशी करावी ?

येतें. सत्य आणि राष्ट्र-स्वातंत्र्य ह्यांचा ह्याप्रमाणे विरोध दिसतो त्या दोहोंची गाठ कोणी तरी घालूं शकेल काय ? सत्य सम्भाळून कोणी राष्ट्र-स्वातंत्र्य मिळवूं शकेल काय ?

शिवाजीला हे साधले नाही. आल्फ्रेड राजाला हें साधले नाही. हे कोणासही साधले नाही. एवढा सत्यमूर्ति श्रीकृष्ण-पण त्याला सुद्धा हे साधलें नाही. श्रीकृष्णाची जर कशाबद्दल प्रसिद्धि अमंल तर ती कपटी कारस्थानाबद्दल होय !

मग राष्ट्र-स्वातंत्र्यासाठी सत्य बाजूम सारावे काय ? इंग्लण्ड च्या आल्फ्रेड राजाचे चरित्र मागते की सारावे—सत्य बाजूला सारावे—वाटेल ते दोग करावे -वाटेल ते मोग ध्यावे पण राष्ट्र भवतत्र करावे. सत्याचा वाटेल तमा खून होऊं द्यावा— पण राष्ट्र स्वतंत्र करावेंच करावे

बरे, राष्ट्र—स्वातंत्र्य एके बाजूम सारून नुसतें सत्य सम्भाळावे काय ? महात्मा गान्धीचें चरित्र मागते की सत्य हे सम्भाळलेच पाहिजे. राष्ट्र-स्वातंत्र्याला डाग लागला तरी सत्याला डाग लागता उपयोगी नाही.

पण सत्य सम्भाळण्याचा हा खटाटोप शक्य आहे काय ? नाही. हा खटाटोप शक्य नाही. अशा कृत्रिम रीतीने सत्य सम्भाळायला गेले की राष्ट्रस्वातंत्र्यही जाते आणि सत्यही नाश पावते. कारण सत्यांत असत्य मिसळलें गेलें आहे आणि असत्यांत सत्य मिसळलें गेलें आहे. कृत्रिम रीतीने सत्य सम्भाळायला जाल तर ते हुषार असत्य त्यांत इतक्या कुशलतेने डोकावील की सर्व सत्य असत्यमय बनून जाईल.

कित्येक लोक राजकारणात पडतांना फार चिकित्सा करतात ! कोणती गोष्ट किती मर्यादेपर्यन्त करावी, ती किती केली असता योग्य, किती केली असता अयोग्य, कोणतें पाऊल किती टाकावे, ते किती वाजवावे, कोणत्या बेतात ठेवावें—तात्पर्य काय की संकल्पा-मध्येच मारा पुण्यकाळ ! कृतीला कधी आरम्भच व्हायला नको असला काक्षेखोपणा काय कामाचा ? हा दुबळेपणाचा कडलंटाच आहे देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी झटायचे, त्यात थाम्बणार किती व यत्नकार किती ? कोणत्या गोष्टी तुम्हाला नडत आहेत ? तुम्ही कुठे अडवळत आहात ? तुम्ही जर दर वेळा पुस्तके उघडून पाहायला लागला तर राष्ट्राच्या स्वातंत्र्याकडे तुमचा मुळीच प्रवास व्हायचा नाही देवाचें नाव घ्या आणि चालायला लाग ! दासबोध मग ! गान्धीचे लेख मग ! त्याची आत्ता काहीएक काळजी नको. अहो ! दासबोधाची “ इडिशन ” पुन्हा निघेल, गान्धी आपलें नवजीवन पुन्हा छापतील, मनुस्मृतीच्या नव्या टीका लिहिल्या जातील—पण परकीय अमलाखालीं कमजोर होणाऱ्या देशाचा प्राणतंतु पुन्हा सावरला जाणार नाही तुमचें काहीं चुकले माकले, विसरले किंवा घसरलें—तर त्याची काहीं काळजी करूं नका. देशप्रीति हे एषढें पुण्य कर्म आहे की त्यात सर्व सांवरलें जाईल. राष्ट्रभक्तीची दुथडी गंगा इमानदारीच्या अमृतवृष्टीखालीं अथांग भरून चाललेली असतांना तिथें कोणता प्रमाद दुरूस्त किंवा कोणतें अपकृत्य शुभ्र व्हायचें राहिल ? ह्या प्रचण्ड डोहात—ह्या विस्तीर्ण लाटांत—ह्या जगडूव्याळ गंगीघांत जें धुतलें जाणार नाही, जें पवित्र बनणार

धोरी कशी करावी ?

नाहीं, असें काय आहे ? अहो, राष्ट्रभक्तीच्या ह्या गंगाथडीत मूर्ति मन्त पापाला देखील पुण्याचा जरीकाठी पिताम्बर चढेल—मग तुमच्या क्षुद्र चुकाचा तिथे काय पाड ! चला पुढें व्हा—स्वातंत्र्य-कार्याला लागू—तुम्हाला जे मुचेल ते करा—लक्ष्यात ठेवा, तुम्ही जें जे करात तीच मनुस्मृति, तोच दामबोध, तीच तीच भगवद्गीता !

प्रकरण १७ वें

(१) ह्या जगात असत्य हे सर्वांत वस्ताद आहे ते नाही वेशे प्रवेश करते व नाही त्याचा अभिमान उतरते.

(२) सत्याची घमेण्ड बाळगीता गेले की त्यात असत्य तेवढे येऊन उतरतं सत्याची टिमकी वात्रविणाऱ्यांच्या सर्व प्रतिज्ञा असत्य होतात.

(३) महात्मा गांधींच्या प्रतिज्ञा ह्यामुळेच असत्य ठरण्याच्या पार्श्वी सत्याच्या विनाकारण फार जगहिराती लावल्या.

(४) जाहिगती लावल्यावाचून जो मनुष्य जन्मास, सद्गुण आचरतो त्याचाच सद्गुण खरा ठरले.

(५) निघर्गीला विनय प्रिय आहे. त्यास घमेण्ड सहज होत नाही. मग ती सत्याबद्दल का असेना ?

(६) पुढारी क्षणजे नुसर्ती प्रतिज्ञा करणारा मनुष्य नव्हे प्रतिज्ञा पूर्ण करण्याची ताकदही पुढाऱ्यांचे अगात असली पाहिजे.

(७) शिवाजी राष्ट्र स्वातंत्र्य सम्भाळायला गेला; गान्धी स्वतंत्र्य सम्भाळायला गेला. ते राष्ट्र स्वातंत्र्याकरिता शिवाजीने सत्याचा बळी दिला गान्धींनी सत्याकरिता राष्ट्र स्वातंत्र्याचा बळी दिला

(८) सत्य सम्भाळायला गेले तर स्वातंत्र्य सम्भाळणे जड जाते. स्वातंत्र्य सम्भाळायला गेले तर सत्य सम्भाळणे कठिण पडते. सत्य सम्भाळून कोणी राष्ट्र स्वातंत्र्य मिळवू शकेल काय ?

प्रकरण १८ वें.

श्री शिवाजी महाराजकी जय !

राष्ट्राचा पुढाकार घेण्यास मनुष्याला आपलें मन फारच उंच अन्तरावर न्यावें लागतें. सर्व संसार, सर्व सम्बन्ध, सर्व नाती, सर्व मैत्री, सर्व परिवार, सर्व व्यवहार ह्याचेवर फार उंच ठिकाणी जाऊन ज्याला ह्या सर्वांचें अलिप्तपणानें आकडन करता येतें तोच पुरुष राष्ट्राचे नेतृपण स्वीकारण्यास लायक होतो. जो ह्यापेक्षा खालचें ठिकाणावर येतो व आता सांगितलेल्या गोष्टींपैकी एखाद्या गोष्टीत गुन्तून जातो तो पुढारी होण्यास ना लायक होय. पुढारी होणाऱ्या मनुष्याचे सर्व अभिमान गलित झाले पाहिजेत. राष्ट्राचा अभिमान तेवढाच त्याचे ठिकाणी उरला पाहिजे.

खरा वैद्य किंवा डॉक्टर कोण ? जो सुश्रुताचा किंवा वाग्भटाचाच अभिमान धरतो, जो अँलोपथी किंवा होमिओपथीच खरी मानतो, जो निसर्गचिकित्सा किंवा सूर्यकिरणेंच उपयोगात आणतो तो काय ? नव्हे, तो खरा वैद्य किंवा डॉक्टर नव्हे. तो फक्त त्या त्या मार्गाचा अभिमानी होय. खरा वैद्य किंवा डॉक्टर ह्मणजे तो असला आकुंचित अभिमान कमीही धरित नाही. त्याचेजवळ फक्त एकाच गोष्टीच अभिमान असतो आणि तो हा कीं मी दुसऱ्याचे रोग बरे करीन ! मग त्याकरिता ह्याला वाग्भट तर त्याला युनानी, तिसऱ्याला होमी-

चोरी कशी करावी ?

ओषधी तर चवथ्याला निसर्गचिकित्सा असे करावे लागले तरी हरकत नाही. सर्वांची तब्येत सारखी असणे कधीही शक्य नसते. सर्वांना एक औषध चालत नाही. सर्वांची एक चिकित्सा करता येत नाही. ह्मणून ह्याला ही आणि दुसऱ्याला दुसरी पद्धति लावली तर त्यांत बिघडले काय ? त्यात कदाचित् वाग्भटाला धोका येईल. पण रोग्याच्या जिवाला कधीही धोका यायचा नाही.

जो वैद्यराज इतक्या उदार मनाने चालतो तोच खरा वैद्य व त्याच्याच हातून रोग बरे होतात. खऱ्या वैद्याला सर्व चिकित्सा व सर्व “ पथी ” आल्या पाहिजेत. कशावरही भलती आवड व कशाविषयीही भलती द्वेषबुद्धि त्याचे मनात असता उपयोगी नाही. एवढेच काय पण औषधाच्या बरोबर विषे वापरण्याचीही त्याच्या मनाची तयारी असली पाहिजे. काही रोग असे असतात की ते विषानेच बरे होतात. त्याचेवर औषधे चालतच नाहीत ! औषधे कितीही गुणकारी असली तरी त्याचा त्या रोगावर काहीएक उपयोग होत नाही.

आणि आपण जे “ असत्य ” “ असत्य ” म्हणतो ते तरी काय आहे ? तेही एक प्रकारचे विषच ! ते रोज उपयोगात आणण्याच्या लायकीचे नाही. तशी त्याची रुचि नसते किंवा स्वादही नसत. फक्त कित्येक दुर्घर रोग असे असतात की त्यावेळी हे विषच द्यावे लागते. अशा वेळी सत्याचा काही उपयोग आहे काय ? नाही. उलट सत्यामुळे अशा वेळी प्राण जायचा मात्र प्रसंग येतो.

हे “रोग” कोणतं ह्याचें पुन्हां चर्वितचर्वण नको. मागें १२, १३, १४ ह्या प्रकरणांत ह्याचेंच वर्णन केलेलें आहे. ह्या सर्व प्रसंगांत असत्याचाच अवलम्ब करावा लागतो. तिथें मत्य आचरित बसणें म्हणजे सत्याचाच खून करण्यासारखें आहे.

पण त्यामुळे सत्याची किंमत कमी होते काय ? नाही. कारण सत्य हे अन्न आहे व असत्य हें विष आहे. औषधी क्रियेंत विषाचें महत्त्व कितीही वर्णन केलेलें असलें तरी रोजच्या रोज अन्नाचीच गरज आहे हें निर्विवाद आहे

आणि ह्यासाठीच सत्याचा उपदेश एकसारखा चाललेला असतो कारण जग जर वृद्धि पावणार असेल—पुष्ट होणार असेल—तर ते सत्याच्याच योगाने होईल, असत्याचे योगाने होणार नाही. कुटुम्बात नवरा, बायको. मुलें हीं एकमेकांशीं खोटे बोलली तर एकही कुटुम्ब चालणार नाही, आणि प्रत्येक मनुष्य दुसऱ्याशीं खोटेपणानें वागायला लागला तर एकही दुकान किंवा धन्दा निभावणार नाहीं कुटुम्बें, गावे, शहरे हीं सर्व सत्याच्या आधारावर चाललेलीं आहेत. त्याचा सत्याचा आधार नाहीसा होईल तर बेबन्दशाही माजेल व गावे आणि प्रान्त उजाड होऊं लागतील.

दुसऱ्या बाजीरावांचे कारकीर्दींत मुख्य ओसाड पडायला लागले त्याचें कारण असें कीं सत्याचा आधार कमी झाला. कुणी एकमेकांशीं करार केले तर ते करार फळले जातील असा लोकाना भ्रंवसा वाटेनासा झाला. येणेंदेणें वेळचे वेळीं वसूल होईल हा भ्रंवसा

चोरी कशी कराची ?

उडाला. व्यापारी लोकांना आपल्या मालाचीही शाश्वती वाटेनाशी झाली. चोहोंकडे पेण्डार माजलें आणि “बळी तो कानपिळी” असें होऊन व्यापारधन्दा बसला. अशा स्थितीत वाणीउदमी गांवांत येणार कसे व लोकांनी गांवांत रहावें कमें ?

आणि जे कुटुम्बाचें, गावाचें व प्रान्तांचे तेंच राज्याचेही आहे. दोन राज्यें जवळ जवळ असलीं ह्मणजे त्यांपैकी ज्यात मत्य असतें ते भरभराटीला यत व ज्यांत असत्य असतें त्याला ओहोटी लागते. एकामध्ये वस्ती वाढत जाते व दुसऱ्यामधील कमी होत असते. शेतकरी, व्यापारी धन्दारोजगारवाले हे सर्व एका राज्यातून दुसऱ्या राज्यात स्थलान्तर करीत असतात. कारण ह्या सर्वांना सुरक्षितपणा हवा असतो व सत्य असेल तरच हा सुरक्षितपणा राहतो, नाहीतर रहात नाही.

ह्याप्रमाणें सर्वत्र सत्याचें अधिष्ठान दिसत असल्यामुळें सत्याची जरूरी पूर्वीच्या लोकांचे लक्ष्यांत आली व सत्य वाढल्यास सुख वाढेल असे त्यांना वाटायला लागलें. आणि बऱ्याच अंशीं हे खरेंही आहे. उद्या सर्वत्र सत्य सुरू होऊं द्या कीं खरोखर सुखच सुख! मग पोलीस नको, कोर्ट नको, तुलंग नको, वकील नको, रजिष्टरकचेरी नको, प्रॉमिसरी नोट नको किंवा एक आप्याचें टिकिटही नको. मग कोणी कोणाशीं बेइमान होणार नाही कीं कोणी कोणाची चोरी करणार नाही. जगात असत्य आहे त्यामुळेच सर्व लचाण्ड पाठीमागें लागलेलें आहे. असत्याला प्रतिबन्ध करण्याकरितां ह्या सर्व गोष्टी आहेत. जर असत्यच नसेल तर ह्या गोष्टी तरी कशाला राहतील ?

प्रकरण १८ बें.

सत्याविषयीचा आदर जो परम कोटीला चढला तोही यामुळेंच चढला. सत्याच्या अतिशय आदरामुळेंच पातिव्रत्य, स्वामिनिष्ठा कौर उच्च कल्पना निघाल्या. मनानें एकदा पति वरला तो वरला, मग

न फिरे जरि चराचरां

कण्ठ चिरियला

हें उदात्त तत्त्व ह्यामुळेंच निघाले. स्वामिकार्यात प्राण अर्षण करणारे ग्वण्डो बल्लाळ, धन्याच्या अगोदर स्वतःचे शरीर भोंसकून घेणारे चाफाजी टिळेकर, राजपुत्राच्या बचावाकरिता स्वतःच्या मुलाचा बळी देणारी पन्नादाई किवा आपला राजा स्वतःच्या हातानें राजवैभवाला आग लावीत आहे असें माहीत असताही त्याचें राजवैभव सम्हाळण्याकरितां धारातीर्थी कण्ठस्नान करवून घेणारे बापू गोखले हे ह्यामुळेंच उत्पन्न झाले. सीता, द्रौपदी आणि सावित्री ह्यामुळेंच निर्माण झाल्या आणि स्वप्नातसुद्धा खोटे न बोलणारा महाभाग हरिश्चन्द्र ह्या सत्याच्या जाज्वल्य अभिमानामुळेंच प्रसिद्धीला आला.

एवढेंच नव्हे तर सत्याचें आणि परमेश्वराचें एकरूपत्व मानण्यात आलें. “सत्यापरता नाही धर्म” ही वचनें निघाली. “सर्व सत्ये प्रतिष्ठितं” ह्या तत्त्वाचा गजर होऊं लागला आणि “सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म” अशी परमेश्वराची व्याख्या झाली. सत्य, सत्य, सत्य असा सर्वत्र बोलबाला झाला. सत्याच्या कीर्तीनें त्रिभुवन

चोरी कशी करायी ?

कोन्दलें. जें सत्य तोच परपेश्वर आणि परमेश्वर म्हणजेच सत्य ही समजूत प्रबळ झाली.

सूक्ष्म विचार केला तर ही समजूत काहीं खोटी नाही. सत्य हें असेंच बोर आहे व दिवसेंदिवस सत्याचाच जय होत चाललेला आहे. पूर्वी ज्या मिथ्या कल्पना जगात होत्या त्या आज नामशेष झालेल्या आहेत व त्यांचे जागी सत्य कल्पना येऊन बसलेल्या आहेत. पूर्वी पृथ्वी ही चौकोनी आहे अशी समजूत होती. पूर्वी सूर्य पृथ्वीचे भोवती फिरत आहे असें लोक मानीत होते. पूर्वी ग्रहणाचे वेळीं सूर्यचन्द्राचा प्रास झाला असें वाटून लोक शोक करीत होते. आज तसा शोक कोणी करीत नाही. आज प्रत्येक पिढीस सत्यावरील पटल नाहीसें हात चाललेलें आहे. "सायन्स" च्या प्रत्येक शोधाबरोबर सत्याची एक एक बाजू नजराला येऊं लागलेली आहे. असत्याच्या खाणीत दडलेलें सत्य सध्या ज्यास्त ज्यास्त उजेडांत येत आहे व त्याचेवरील धूळ रोजच्या रोज काढून टाकली जात आहे.

सत्याच्या अभिमानांत सॉक्रेटीस रसातळाला गेला, पण त्याचे मागून त्याचे सत्य उदयाला आलें सत्याच्या अभिमानामुळे येशू ख्रिस्त फांशीं गेला, पण त्याचेनन्तर त्याचा धर्म उदय पावला. सत्यामुळे तुकारामाला पीडा झाली, पण त्याचेमागून त्याची सत्य वाणी अंबंग झाली. सत्याला कोणी फोडो, झोडो, तुरुंगांत अटकावो किंवा फांशीवर लटकावो, पण अन्ती त्याचाच जय होणार ! सत्याचा जय आख्याशिवाय कधीही राहणार नाही.

प्रकरण १८ वें.

आणि अवरंगजेबाचे उदाहरण ? अद्यापि हे उदाहरण घेणें थोडेसें घाटेचे आहे कारण अजून शिवाजी आणि अवरंगजेब ह्यांचेवर थोडी ज्यास्त शतके जायची आहेत ह्या शतकाचे पोटात काय काय चमत्कार आहेत हें आजच सागता यायचे नाही. पण एवढी मात्र गोष्ट खरी की म्हाजीच्या अगाची मालडी काढून ज्या हिन्दुधर्मास बुडवायला अवरंगजेब झमला तो हिन्दुधर्म अद्यापिही बुडालेला नाही. म्हाजीच्या ज्या पुत्राला अवरंगजेबाने वन्दीवान् केले त्याच्याच प्रधानाची (पेशवे बाळार्जा विश्वनाथ याची) पायधरणी करण्याचा प्रसंग अवरंगजेबाचे वंशजाना आला. त्या प्रतापवन्त शाहूच्या नोकराचा नोकर जो महादजी शिन्दे त्याने त्याच अवरंगजेबाच्या वाड्यावर मोर्चे लावले आणि गुलामकादराने ज्या वेळी दिल्लीच्या बादशहाचे डोळे फाडले त्या वेळी त्याचे रक्तमय अश्रु पुसायला अवरंगजेबाने रक्तबम्बाळ केलेल्या मराठ्यांचेच हातरुमाल पुढें आले.

एवढेंच काय, कालाच्या आघाबरोबर पुण्यश्लोक शिवाजीमहाराजाची योग्यताही लोकांच्या ज्यास्त ज्यास्त लक्ष्यांत येऊं लागलेली आहे. त्यांना लुच्चे ह्मणणारे लुच्चे व दरवडेखोर ह्मणणारे दरवडेखोर आज आपआपल्या लांखण्या बोथट करून बसलेले आहेत. पूर्वी मराठ्यांनी बंगाल प्रान्तावर घोडेस्वार सोडून तेथें आपला प्रवेश करून घेतला. आज त्यांचे ते घोडेस्वार राहिलेले नाहीत. तथापि श्रीशिवाजी महाराजाच्या कीर्तीचे विजयी शिल्लेदार आज बंगाल प्रान्तांत शिरून तिथल्या कवींना, लेखकांना व इतिहासकारांना आज आपले

चोरी कशी करावी ?

बन्दीवान् करून ठेवीत आहेत. आज महाराष्ट्राइतकाच बंगाल प्रान्तही श्रीशिवाजी महाराजांच्या कीर्तीने दुमदुमत आहे व त्यांचा जन्मकाल ठरवायला राजवाड्यांच्या बरोबरीने यदुनाथ सरकार पुढे येत आहेत. हीं सर्व विजयाचींच चिन्हे नव्हेत काय ? आणि ह्या विजयाचा कळस करण्याकरितांची काय जाँज बादशहांचे पुत्र हिंदुस्थानात आले असता त्यांनी श्रीशिवाजीमहाराजांच्या पुण्य स्मृतीवर स्तुतीची छत्रचामेरें धरलीं ! मग श्रीशिवाजी महाराजांची जय अमे क्षणायला काय हरकत आहे ?

प्रकरण १८ बें.

(१) राष्ट्राचा पुढाकार घेणाऱ्यांनीं आपले मन अत्यन्त उच्च अन्त-गवर नेऊन सत्य-असत्य ह्यांचा निःपक्षपातानें विचार केला पाहिजे.

(२) असत्य हें विषासारखे आहे. ज्याप्रमाणें काहीं रोगात विषच उपयोगी पडतें त्याप्रमाणें कांहीं ठिकाणीं असत्य आचरल्यावाचून भागत नाही.

(३) पण त्यामुळे सत्याची किंमत कमी होत नाही. सर्व जग सत्यावरच चाललेलें आहे व सत्य हेच जगताचे ध्येय आहे.

(४) अन्ती सत्याचाच जय होणार आहे. आजही ह्यांची शुभ चिन्हे दृग्गोचर होऊ लागली आहेत.

(५) “ सायम्स ” मुळें सत्यावरील उडणारीं पटकें व उत्तरोत्तर लोकींच्या पालटत जाणाऱ्या समजुती हें ह्याचेंच चिन्ह होय.

(६) अवरगंजेश जय पावला तरी त्याचें कार्य बुडालें. येशू ख्रिस्त फांशी गेला तरी त्याचा धर्म त्याचे पाठीमागून भरभराटीला आला.

प्रकरण १९ वे.

सत्याचा रणदुन्दुभि

—:0:—

तेव्हां अन्ती सत्याचाच जय होणार ही गोष्ट खरी आहे. “ सत्यं जयते ”—“ सत्यमेव जयते ”—ह्यांत तिलमात्र संशय नाही. परमेश्वरही सत्यस्वरूप आहे व सत्य हेंच मनुष्यास परमेश्वराची योग्यता प्राप्त करून देणारें आहे.

पण जर सत्याचा अन्ती खात्रीनें जय होतो तर त्याचा प्रथम देखील जय का होऊं नये ? जो पाहिलवान अखेरीस कुस्ती जिंकतो त्यानें अगोदर तरी कुस्तीत कां पडावें ?

मागे एका प्रकरणांत

प्रथम पराभव+अन्ती जय=सत्य

असे समाकरण आपण माण्डलेले होते. दुसऱ्या एका प्रकरणांत सत्याचा शेवटीं देखील जय होत नाही असें आपण पाहिलेले होते. पण हें अनुमान बरोबर नाही असें आता दिसते. सत्य हें शेवटीं खास जय पावते ! प्रश्न एवढाच राहतो कीं प्रथम तरी त्याचा पराभव का व्हावा ?

पण ह्या प्रश्नाचा उलगडा करण्यास आपण एक उदाहरण घेऊं. अशी कल्पना करा कीं एका राजाची विजयाबद्दल फार प्रसिद्धि आहे व आजपर्यन्त त्याचा एकाही युद्धांत पराभव झालेला नाही.

चोरी कशी करावी

त्याची ही कीर्ति ऐकून एक शिपाई त्याच्या सैन्यात दाखल झाला आणि त्याचे बरोबर लढाईला निघाला. आता हा शिपाई एका विजयी राजाचे सैन्यांत दाखल झाला ही गोष्ट खरी आहे व ह्या युद्धांतही तो राजा विजयच मिळविणार ही गोष्ट निश्चित आहे. परन्तु ह्या दोन्ही गोष्टी खऱ्या असल्या तरी त्या युद्धात हा शिपाई जिवंत राहिल ह्याचा काय भ्रंवसा ? त्याचे अंगांत तेवढे कौशल्य, तेवढे शौर्य व तेवढी चपळाई असली तर तो जिवंत राहिल. तें जर त्याचे अंगात नसेल तर एक गोळी किंवा बाण सू सूंकरीत येऊन त्याचा प्राण घेईल. पण त्याचा प्राण गेला झणून तो राजा अपेशी आहे असे ठरत नाही किंवा शिपाई मरून पडल्या मुळे लढाईत पराजय होईल असेही नाही. ती लढाईसुद्धा राजा जिंकील, परन्तु त्यामुळे शिपायाचे प्राणमात्र त्याला परत मिळणार नाहीत.

सॉक्रेटीस, येशू ख्रिस्त, गॅलिलियो, तुकाराम, सम्भाजी हे सर्व सत्यरूपा राजाचे शिपाई होते. ते विजयी राजाचे शिपाई होते. त्यांचा राजा—सत्य—कधीही हार पावला नाही. तो प्रत्येक लढाईत जय पावला, पण लढाई आटपण्यापूर्वीच ते घायाळ झाले—मारले गेले!

सलतान, सीझर, शिकन्दर—ह्यांपैकी कोण अपेशी होते ? विजयश्रीने कुणाला माळ घातली नाही ? पण त्यांच्या सैन्यापैकी प्रत्येक जण जिवंतच राहिला काय ? त्यांचे सैन्यांत कोणी कधीही मारला गेला नाही काय ?

प्रकरण १९ वें.

पण हे जे शिपाई मारले जातात त्याचेकडे पाहून-सॉक्रेटीस, येशू-ख्रिस्त, सम्भाजी याचेकडे पाहून—आपण असें ह्मणतो कीं मत्याचा प्रथम पराभव होतो. लढाई सम्पायचीसुद्धा आपण वाट पहात नाही. परन्तु आपलें हें तर्कज्ञान खरें नाही. तो सत्याचा पराभव नव्हे. ती लढाईपैकीच एक चकमक आहे. ह्या चकमकीत मत्याचे काहीं शिपाई मारले जायचेच ! आणि लढाई जितकी मोठी व दीर्घ कालाची असेल तितकी मारल्या जाणाऱ्या शिपायाची मंख्या मोठी असायची !

तेव्हा सत्याचा शेवटीं जय होतो एवढेंच नव्हे तर अगोदरपामूनही मत्याचा जयच होत असतो. पण आपण अल्पधीरी माणसें युद्धाच्या सुरवातीलाच घाबरतो व एकदोन शिपाई घायाळ झाल्याबरोबर सत्याचा पराभव झाला अशी भलती समजूत करून घेतों.

सत्य—असत्याचे लढाईत सत्याचा एकही शिपाई घायाळ होऊं नये अशी जर इच्छा असेल तर सत्याचा प्रत्येक शिपाई असत्याच्या शिपायापेक्षा सामर्थ्यवान् असला पाहिजे. आपण सत्याचे शिपाई आहोत एवढ्यावरच कोणी सुरक्षितता मानू नये. सत्य—असत्याचे युद्धात जरी सत्य जय पावणार असलें तरी सत्याचे शिपायांनीं आपल्या प्राणरक्षणाची भिस्त स्वतःचे सामर्थ्यावरच ठेविली पाहिजे.

शिवाजीचा जरी जय व्हावयाचा असला तरी त्यानें प्रत्येक शिपायच्या प्राणाचा मक्ता घेतलेला नसतो. त्याचे सैन्यातील तानाजीसुद्धा प्रसंगवशात् मृत्यु पावेल, मग सामान्य शिपायाची काय कथा!

चोरी कशी करावी ?

आणि जर अंगी सामर्थ्य नसेल तर मग असत्याचा आश्रय करण्यात येतो. हा असत्याचा आश्रय कुणी आनन्दाने करीत नाही. यांत कुणाला हौस नसते. पण सामर्थ्याच्या अभावामुळे तसे करणे भाग पडते.

म्हणून ज्याला ह्या जगात सत्य गाजवायचे असेल त्याने सत्याबरोबर आपले अंगांत सामर्थ्य आणण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. हे सामर्थ्य अंगांत असेल तरच त्याचा बचाव होईल व तरच त्याच्या कार्याचा विजय होईपर्यंत तो जगेल. नाही तर त्याचे कपाळी मृत्यु, क्लेश व अनन्त यातना ह्या अचूक ठेवलेल्या आहेत असे खास समजावे.

आजपर्यंत जगाने ह्या बाबदीत फार चूक केलेली आहे. अजपर्यंत ह्या बाबदीत सत्याभिमानाची लोकानीही फार चूक केलेली आहे. नुसत्या सत्याच्या अभिमानावर जगाने आजपर्यंत अनेक व्यक्तींचे चोज केले आहे—त्यांना मार्गदर्शक मानलेले आहे—त्याचे गळ्यात फुलांच्या माळा घातलेल्या आहेत.

परन्तु ह्या योगाने त्यांना सुख झाले नाही. उलट त्यामुळे त्याचे अंगावर अवजड जबाबदाऱ्या येऊन पडल्या, दुष्ट लोकांचे द्वेषास ते पात्र झाले, तयारी नसतांना झुज करण्याचा त्यांचेवर प्रसंग आला आणि भयंकर हालअपेष्टांत त्यांचा अन्त झाला.

सत्याच्या प्रत्येक शिपायाचे अन्तःकरणावर ही गोष्ट बिम्बविली पाहिजे की तुला सत्याचा अभिमान असेल तर बरोबर सामर्थ्य

घेऊन तू परिस्थितीशीं झुंजायला ये. तोंपर्यन्त आपली तयारी झाली नाही असेंच मान. तोंपर्यन्त विजयाची आशा धरूं नकोस. तोंपर्यन्त मी असत्याचा मोड करीन असल्या खोट्या कल्पनेंत राहूं नकोस.

पण हें सामर्थ्य घेऊन यायचें ह्मणजे काय करायचे ? पुढाऱ्यांनीं असत्यापाशीं कसे झगडायला यायचें? कोणतीं कोणतीं साधनें ज्य्यत करून त्यांनीं ह्या झगड्याला आरम्भ करायचा ?

ह्याचें उत्तर अर्थात्च शरीर, सम्पत्ति व बुद्धिमत्ता हें आहे. असत्याशीं झुज करतांना हीं तिन्ही साधनें ज्य्यत ठेवलीं पाहिजेत आणि मग सत्याचा रणदुन्दुभि वाजविला पाहिजे. शरीरसामर्थ्य पैसा आणि बुद्धिमत्ता हीं तिन्ही प्रकारची साधनसामग्री तयार असेल तरच सत्याच्या शिपायाला जय येईल नाहीतर येणार नाही. शेवटीं सत्याला जय मिळायचा तो मिळेल, पण शिपाई ठार होऊन गेल्यानंतर मग तो विजय मिळेल.

ही साधने नव्हती ह्मणून गेशू ख्रिस्त फाशीं गेला. ही साधनें नव्हती ह्मणून सॅक्रेटीस प्राणास मुकला. ही साधनें नव्हती ह्मणून तुकारामाचा छळ झाला.

सत्याचे शिपायानों, सामर्थ्यावान् होऊन रणभूमीवर या. माणसें जमवा, पैसा जमवा, बुद्धिमतेची कमाल करा. ही तिन्ही प्रज्वलित ठेवाल तरच तुमची फत्ते होईल, तरच असत्य पळून जाईल आणि तरच अन्याय व जुलूम ह्यांची दाणादाण होईल.

पण हीं तुमचे जवळ नसतील तर तुमचीच दाणादाण उडेल.

चोरी कशी करावी ?

भग तुझांला जयाची आशा नको. विश्वविजयी सत्य दुबळ्यांना तारण्याकरितां जन्मलेले नाही त्याचा प्रत्येक शिपाई सामर्थ्यवान् व रणधुरंधर पाहिजे. दुबळ्या शिपायांना ते जवळ घेईल, त्याचेवर माया करील, पण ते येशू ख्रिस्त असले तरी ते त्यांना तारणार नाही. ही साधनें नव्हतीं म्हणून आलफ्रेडनें असत्य भावरलें—म्हणूनच शिवाजीनें अफझुलखानाचा खून केला. साधनाची कमतरता त्यांनी असत्याने भरून काढली.

त्यांचा हेतु उच्च होता. राष्ट्रस्वातंत्र्य हा त्याचा हेतु, होता पण सत्य साधनांनी तो हेतु नडीस जाईना ह्मणून त्यांनी असत्य आचरलें. त्यांनी असत्य आचरून सत्याची सेवा केली. सत्याकरिता त्यांनी असत्य स्वीकारलें.

दोला, ह्या करितां तुझी त्यांना दोष द्याल काय ? अशा वेळीं तुझी काय कराल ? तुझी त्यांच्या सत्य हेतूकडे पहाल ? कीं तुझी त्यांच्या असत्य वर्तनाकडे पहाल ? तुझी त्यांची योग्यता त्यांच्या अन्न - करणावरून ठरवाल कीं त्यांच्या वर्तनावरून त्यांची योग्यता ठरवाल ?

पण तुम्ही त्यांना दोषी ठरवाल तर दुर्धर गोगावर विषाचा उपयोग करणाऱ्या धन्वन्तऱ्यालाही तुम्हास दोषीच ठरवावें लागेल. ज्याने विषाचा उपयोग करूनही रोग्याचे प्राण वाचविले त्याला तुम्हास दुष्ट नराधमाच्या पंक्तीला बसविणें भाग पडेल.

पण असें करणें ह्मणजे सत्याचाच खून करणें होय. सत्याकरितां जे असत्य करितात त्यांना कधीही दोषी मानता यायचें नाही.

त्यांना क्षमाच केली पाहिजे. त्यांना दोषमुक्त करून उच्च कोटीचे लोकांत त्यांना जागा दिली पाहिजे.

सत्य ध्येयासाठी सत्य साधनाचाच जे उपयोग करतात ते सर्वांत श्रेष्ठ पण साधनांच्या कमतरतेमुळे सत्याकरितां कोणी असत्य आचरले तर ते निन्द्य नाहीत ! तो त्यांच्या अशक्तपणाचा परिणाम आहे आणि अशक्तपणाला हांसणें ह्यणजे जोर, जबरदस्ती व जुलूम ह्यांना उत्तेजन देण्यासारखें आहे.

प्रकरण १९ वे

(१) सत्याचा प्रथम पराभव होतो ही समजतही खरी नाही.

(२) सत्य हे एकाद्या विजयी बादशहाप्रमाणें आहे. त्या बादशहास विजय मिळेपर्यंत काहीं शिप ई मारले जातात, परन्तु त्यास विजय प्राप्त होण्याचे रहात नाही.

(३) सत्य-असत्याचे लढाईत सत्याचा एकही शिपाई मरू नये अशी जर दृष्टा असेल तर सत्याचा प्रत्येक शिपाई असत्याच्या शिपाया पक्षा सामर्थवान् असला पाहिजे.

(४) सत्याच्या प्रत्येक शिपायाचे अन्तःकरणावर ही गोष्ट विम्बविली पाहिजे की तुला सत्याचा अभिमान असेल तर बरोबर सामर्थ्य घेऊन परिस्थितीशीं झुजायला ये.

(५) विध्विजयी सत्य दुबळ्यांना तारण्याकरिता जन्मलेले नाही.

(६) ज्याचे अगात परिस्थितीशीं झुजण्या इतके बळ नसते त्यांना नाहलाजानें असत्याचा स्वीकार करावा लागतो.

(७) पण त्याबद्दल ते दोष पात्र नाहीत. दुर्भर रोगात विषाचा उपयोग करण्यासारखेंच त्यांचे कृत्य आहे.

चोखी कशी करावी?

प्रकरण २० वें.

चोरी कशी करावी ?

—:०:—

जगांत चातुर्वर्ण्य आहे की नाही ह्याबद्दल अनेक वेळा चर्चा चाललेली असते. कोणी ह्मणतात की जगांत चातुर्वर्ण्य आहे. कोणी ह्मणतात की जगांत चातुर्वर्ण्य नाही. परन्तु खरी स्थिति अशी आहे की जगांत चातुर्वर्ण्य आहे व जगातील प्रत्येक मनुष्य ह्यापैकी कोणत्याना कोणत्यातरी वर्णाचा आहे.

मग तें चातुर्वर्ण्य कोणतें ? तें चातुर्वर्ण्य ह्मणजे ब्राह्मण—क्षत्रिय—वैश्य—शूद्र हें काय ?

नाहीं, जगांतील चातुर्वर्ण्य हें नव्हे. ब्राह्मण—ब्राह्मणेत, स्पृश्य—अस्पृश्य हे आपआपसांत कितीही भाण्डले तरी जगातील चातुर्वर्ण्य हें नव्हे. भगवद्गीतेने “ चातुर्वर्ण्य मया सृष्टं ” अशी जी प्रतिज्ञा भोगलेली आहे ती ह्या चातुर्वर्ण्यासम्बन्धानें खास नाही. जगांतील चातुर्वर्ण्य अगदी निराळें आहे व तें प्रत्येक धर्मात आणि प्रत्येक राष्ट्रांत आहे. आह्मी जातिभेद पाळीत नाहीं अशी इंग्लिश लोकानी जरी नाकांनीं वागीं सोललीं तरी त्यांच्यांत हे चातुर्वर्ण्य आहे, काबूलकन्दाहारमध्ये हें चातुर्वर्ण्य आहे, चिनजपानमध्ये हे चातुर्वर्ण्य आहे—जेथे जेथे मनुष्यप्राणि आहे तेथे तेथे हें चातुर्वर्ण्य आहे. हिन्दु, मुसलमान, ख्रिस्ती, पार्शी वगैरे एकही धर्म असा नाही की

ज्यात हें चातुर्वर्ण्य नाही. जातिभेदावर उसळणारे व जातिभेदाचा पुच्छेद करूं पाहणारे असे जे कोणी लोक असतील त्यांच्यांत देखील हे चातुर्वर्ण्य आहे

कारण सर्व मनुष्यजातीचे मुख्य दोन भाग आहेत. ते दोन भाग ह्मणजे जीं मनुष्ये केवळ उच्च हेतूसाठीं आयुष्याचा उपयोग करतात तीं व ज्यांचे आयुष्यात उच्च हेतु नसतो तीं.

मनुष्य उच्च हेतूसाठीं आपलें आयुष्य उपयोगांत आणीत आहे असें केव्हा समजायचें? ज्या वेळीं स्वतः सुख, द्रव्य, सन्तति, इष्टमित्र, कीर्ति, वगैरे गांष्टींसाठीं तो प्रयत्न न करता किंवा स्वतःसाठीं सृष्ट वगैरे उग्रविषयांचे इच्छेनें प्रेरित न होता तां केवळ परहितासाठीं झटत असेल त्यावेळीं ! ज्या ज्या मानानें मनुष्याच्या कृतीत स्वतःचा स्वार्थ असेल त्या त्या मानानें त्याची श्रेष्ठता कमी ! जो केवळ स्वार्थासाठीं च झटतो तो दुम-या वर्गाचा मनुष्य होय.

ह्याप्रमाणें मनुष्याच्या मुख्य दोन जाति ठरविल्यानंतर त्याच्या आणखी दोन जाति ठरविता येतात. त्या जाति ह्मणजे आपल्या हेतूसाठीं सत्याचा उपयोग करणाऱ्यां माणसें व आपल्या हेतूसाठीं असत्याचा उपयोग करणाऱ्यां माणसें ! ह्या दोन जाति सर्वत्र दृग्गोचर असतात—मग तीं माणसें उच्च हेतूसाठीं झटत असो किंवा स्वार्थासाठीं झटत असोत.

ह्मणजे अगातील चातुर्वर्ण्य संकलित तऱ्हेनें माण्ड्याचें ह्मणजे ह्याप्रमाणें माण्डता येईलः—

चोरी कर्शा करावा ?

उच्च हेतु + सत्य वर्तन = प्रथम वर्ग

उच्च हेतु + असत्य वर्तन = द्वितीय वर्ग

सामान्य हेतु + सत्य वर्तन = तृतीय वर्ग

सामान्य हेतु + असत्य वर्तन = चतुर्थ वर्ग

नेपोलियन, सझिर, शिकन्दर वगैरे माणसे आपणास श्रेष्ठ वाट-
तात. कारण जगात ते अद्भुत पराक्रम करून गेलेले आहेत. इति-
हासात त्यांची नावे फार चमकलेली आहेत. परन्तु वरील चार
वर्गांच्या साच्यात त्यांना वतले हणजे त्यांची खरी योग्यता काय
आहे हे आपणास कळते. स्वतःचे वैभव वाढवावे ह्यापेक्षा त्यांना
ज्यास्त महत्त्वाकांक्षा नव्हती.

कोणी कोणी असे विचारतील की आपल्याबरोबर आपल्या
राष्ट्राचेही वैभव वाढवावे असा ह्या लोकांचा उद्देश नव्हता काय ?

असेच ! त्यांचा तसाही उद्देश असेल. पण त्या उद्देशालाही
विशेष किंमत नाही. आपले स्वतःचे वैभव वाढवावे हा हेतु जसा
स्वार्थप्रेरित आहे तसाच आपल्या राष्ट्राचे वैभव वाढवावे हा हेतुही
स्वार्थप्रेरितच आहे. एकापेक्षा दुसऱ्यात स्वार्थाचा अंश जग कमी
असतो एवढेच. आपल्या राष्ट्राचे वैभव वाढविण्यासाठी जे दुसऱ्यांचे
देश काबीज करतात ते लोक खास उच्च दर्जाचे नव्हेत. ते नीचच
लोक होत.

कोलम्बस, वास्को डि गामा, वॉरन हेस्टिंग्ज—कोण म्हणेल की
उच्च दर्जाचे लोक होते ? ह्यांना श्रीशिवाजी महाराजाइतके

श्रेष्ठ स्थान कोण देईल ? आपल्या देशाच्या उत्कर्षाकरिता ज्यानी दुसऱ्या देशाच्या माना गुलामगिरीच्या जोखडात अडकावून दिल्या त्याना वरची जागा कोण देऊ शकेल ? हे सर्व कमी किमतीचे लोक होते. हे लोक असे होते की ज्याच्या कृत्याबरोबर हजारो लोकांचे शाप वातावरणात मिमळले गेले, ज्याच्या कर्तबगारीबरोबर हजारो लोकांचा तळतळाट त्यांना मिळाला.

कँअर, कर्झन्, किचनर हेही अशापैकीच लोक होत. क्लाइव्ह हाही नाच मनुष्य होता. स्वार्थपरायण माणसें त्याची स्तुति-स्तोत्रे खुशाल गवोत— पण चातुर्वर्ण्याच्या सार्वत्रिक विभागात त्याना उच्च स्थल केव्हाही प्राप्त होणार नाही.

दुसऱ्याचे स्वातंत्र्य हरण करणारे—ह्याची कोण प्रशंसा करील ? दुसऱ्याना गुलामगिरीच्या कढईत टकलणारे—ह्याची कृति कुणाला शीतल वाटेले ? दुसऱ्याना परवशतेचे क्लेश देणारे—ह्याची परोपकारी पुरुषात कोण गणना करील ?

परोपकारी पुरुष ते की जे आपल्या देशाला पारतंत्र्यातून सोडवितात ते परोपकारी पुरुष की जे आपल्या देशावरील पारतंत्र्याचा डाग पुसतात. ते परोपकारी पुरुष की जे गुलामगिरीचा विध्वंस करून आपल्या देशावर स्वातंत्र्याचे झेण्डे फडकावत त

कविजन त्यांचाच कीर्ती गाईल. इतिहास त्यानाच अग्रमान देईल. नीतिशास्त्र त्यांचेच मंगल चौघडे सुरू करील.

श्रीशिवाजी मराराज ह्या वर्गापैकी होते. आल्फ्रेड दि ग्रेट ह्या वर्गापैकी होता.

चोरी कशी करावी !

आणि हेंच मनुष्याचें कार्य ! हेंच त्याचे जन्मसाफल्य ! हेंच त्याचें जीवनसार्थक्य ! ह्यासाठीच मनुष्यांनी जगायचें व ह्यासाठीच त्यांनी आयुष्य उपभोगायचें !

मनुष्यांनी स्वतःला नेहमी एक प्रश्न विचारीत जावा—मी आपल्या राष्ट्राच्या स्वातंत्र्यासाठी काहीं करीत आहे काय ? ह्या प्रश्नाचें उत्तर जर “ होय ” असें आलें तर त्यानें समजावें कीं आपलें आयुष्य सार्थकीं लागत आहे. पण जर ह्याचें उत्तर तसें आलें नाहीं तर त्यानें थाम्बावें, विचार करावा, पश्चात्ताप करावा व आयुष्यास ताब-बतोब निराळें वळण द्यावें.

एकच प्रश्न—सदोदित एकच प्रश्न—“ मी आपल्या राष्ट्राच्या स्वातंत्र्यासाठी काहीं करीत आहे काय ? ” हा एकच प्रश्न सर्व आयुष्याची कसोटी आहे. प्रत्येक मनुष्यानें ह्या कसोटीला लागलें पाहिजे. प्रत्येक मनुष्यानें ही कसोटी आपल्याला लावून पाहिजे.

खरें सत्य हे ! ध्येयात्मक सत्य तें हें ! रोज तुम्ही खरें बोलत असाल, दुसऱ्याला फसवीत नसाल, तुमचे व्यवहार सरळ होत असतील, तुम्ही कधीही लांचलुचपत घेत नसाल, परन्तु तुमच्या आयुष्याचें ध्येय जर उच्च नसेल—आपल्या राष्ट्राला गुलामगिरींतून सोडवावें हें जर तुमचें ध्येय नसेल—तर तुमची सर्व सचोटी, तुमचा सर्व प्रामाणिकपणा, तुमचें सर्व सत्य कवडीकिमतीचें आहे. सत्याला सत्यता यायला नुसतें वर्तनच सत्य असतां उपयोगी नाहीं तर आयुष्याचें ध्येयही सत्य पाहिजे—उच्च पाहिजे.

तेना मागील चातुर्वर्ण्यात उच्च हेतूंचे जागी 'सत्य' हा शब्द
खून आपण ते समीकरण पुन्हा माण्डू—

सत्य ध्येय+सत्य वर्तन=प्रथम वर्ग
सत्य ध्येय+असत्य वर्तन=द्वितीय वर्ग
सामान्य ध्येय+सत्य वर्तन=तृतीय वर्ग
सामान्य ध्येय+असत्य वर्तन=चतुर्थ वर्ग

पुढारी लोकांनी जनतेम नुसते सत्य वर्तनच शिकविता उपयोगी
नाहीं, तर त्यांना सत्य ध्येयाचे स्मरण करून दिले पाहिजे.
सत्य ध्येयाशिवाय सत्य वर्तन सफल होत नाही. जनतेस
अशी शिकवणूक दिली पाहिजे की गुलामगिरीत राहू नका,
आपले राष्ट्र स्वतंत्र करा, आपल्या देशाला परवशतेतून सोडवा.
कारण जोपर्यंत देश गुलामगिरीत आहे तोपर्यंत सत्य वर्तनाची
प्रौढी व्यर्थ आहे. तेच खरे सत्य वर्तन की जे सत्य ध्येयासाठी—
देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी—उपयोगी पडते.

श्रीशिवाजी महाराजासारख्यांनी, आल्फ्रेडसारख्यांनी, श्रीकृष्णा-
सारख्यांनी, सत्य ध्येयासाठी सत्य वर्तनाचाही बळी दिला. कारण
सत्य ध्येय हे मनुष्याचे पहिले कर्तव्य आहे. सत्य वर्तनाची योग्यता
त्याचे खाली आहे. सत्य वर्तनाने सत्य ध्येय साधत असेल तरच
याची शोभा ! नुसत्या सत्य वर्तनाची विशेष शोभा नाही.

परन्तु असे जरी असले तरी आपल्यापुढे आपण चातुर्वर्ण्यापैकी
पहिल्या प्रतीचेच ध्येय बाळगले पाहिजे आणि सत्य ध्येयाचे सिद्धी

चोरी कशी करावी ?

साठीं देखील असत्याचा डाग न लागेल अशी तजवीज ठेवली पाहिजे. सर्वात उच्च वर्तन हे होय. हे वर्तन सर्व सद्वर्तनाची परम कोटि आहे. सर्व वन्द्यतेची ही परम सिद्धि आहे.

सर्वात श्रेष्ठ पुरुष तोच होय कीं जो दण्ड थोपटून आपलें राष्ट्र परतं=ातून सोडवील आणि हें कार्य करित असताही असत्यतेचा अंश आपल्यास चिकटू देणार नाही.

पण जो असा निश्चय करील त्याचे मार्गात अनन्त अडचणी उभ्या राहतील. पारतव्याचा उच्छेद करणाऱ्याचा समूळ उच्छेद व्हावा ह्यामाठीं शेंकडों दिशानी प्रयत्न होईल त्याला शेंकडों शत्रु उत्पन्न होतील. शेंकडो लोक न्याचेवर ग्वळतील—शेंकडों लोक त्याचा द्वेष करतील—शेंकडो लोक न्याचे नाशासाठीं टपतील

ह्या अडचणी नाहीशा करण्याकरिता आणि राष्ट्राचे स्वातंत्र्य सुलभ उपायानी परत मिळण्याकरिता अतिशय हुषारीने प्रयत्न केले पाहिजेत. शत्रूंचें शत्रुत्व शक्य तितके कमी करून, सकटाचें प्रखर टोंक शक्य तितके बोथट करून आणि विरोधातील तिखटपणा शक्य तितका सौम्य करून हे प्रयत्न करायचे ह्मणजे चोराच्या पावलांनीच गेले पाहिजे. दुसऱ्या शब्दांत बोलायचे ह्मणजे असे कीं आपल्या राष्ट्राचें स्वातंत्र्य ज्यांनीं हिरावून नेलें असेल त्याचेकडून तें न कळत—चोरूनच—आणले पाहिजे. तें आपण केव्हा आणले ह्याची त्यांना दादही लागता उपयोगी नाही.

पण ही चोरी करायची कशी ? राष्ट्राचें गेलेलें स्वातंत्र्य युक्तीनें परत मिळवायचें खरे पण तें कसें परत मिळवायचे ? ह्याचा म.

कोणता ? ह्या चोरीच्या चोरवाटा कोणत्या ?

ह्या चोरीचा

पाहिला मार्ग

ह्मणजे हा कीं आपण स्वतः अत्यन्त शुद्ध व अत्यन्त निर्मळ राहिलें पाहिजे. मनुष्याचे चार वर्ग आपण पाहिले, पण ह्या चार वर्गांपैकीं आपण पाहिल्याच वर्गांत बसण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. सर्व स्वार्थाला रना दिली पाहिजे. खाजगी वर्तन अत्यन्त चोग्र ठेवले पाहिजे. पातकी मोहातून स्वतःला अलिप्त ठेवलें पाहिजे. कनक आणि कान्ता - मद्य आणि द्यूत-वैभव आणि विलास-ह्यांचा स्पर्शही स्वतःला होऊ देता उपयोगी नाही एकच व्यसन आपण धरले पाहिजे आणि तें कोणतें ? तर राष्ट्राचे पारतंत्र्य नाहीसे करणे ! हे एकच व्यसन ! हा एकच नाद ! हे एकच वेड जर आपणाजवळ असेल तरच आपण ह्या कार्याला लायक होऊं, नाही तर आपल्या कार्याला यश मिळणार नाही.

आणि हे यश मिळविण्याकरिता राष्ट्रकार्यातही आपण असा निर्धार केला पाहिजे कीं धर्मराज खोटे बोललेले असोत— शिवाजीने अफजुलखानाचा वध केलेला असो—श्रीकृष्णांनी कपटव्यूह रचलेले असोत परन्तु उच्च कार्यांत देखील मी असत्याचा डाग लागूं देणार नाही.

दुसरा मार्ग

अशा गीतीनें आपण अन्तर्बाह्य शुद्ध व नीतिमान् झाल्यानन्तर

चोरी कशी करावी ?

सर्व जगाकडे आपण उदार दृष्टीने पाहिले पाहिजे. जगाची प्रवृत्ति आपण निरीक्षण केलेलीच आहे. जगात सत्य फार थोडे आहे. वेश्यागारापासून तों देवालयपर्यन्त अनृत, असत्य व अनीति भरलेली आहे. ह्या जगात इंग्रजही पवित्र नाहीत व कैझरही पवित्र नाही. ह्या जगात गान्धीही सत्यवान् नाहीत व तात्या टोपीही असत्यवान् नाहीत. सर्व जगत् सारखे आहे. सर्वत्र सत्य- असत्याची भेसळ आहे. तिथे अमुक चांगला व अमुक वाईट हा भेद काय उपयोगी? इथे खरा कोण व खोटा कोण? ह्या जगात सत्यात असत्य आहे व असत्यात सत्य आहे. ह्यासाठी सर्वाविषयी प्रीति, सर्वाविषयी आपुलकी व सर्वाविषयी आदर बाळगला पाहिजे. किम्बहुना येशू ख्रिस्ताप्रमाणे आपण सर्वांना अशी परवानगी दिली पाहिजे की “ चुकलेल्यानो, माझ्याकडे या, भटकलेल्यानो, माझ्याकडे या, पातक्यानो, माझ्याकडे या व सन्मार्गाला लागू.”

तिसरा मार्ग

आणि हे नुसते बोलूनच उपयोगी नाही तर त्याप्रमाणे आपण वागले पाहिजे. आपणांकडे जे कोणी येतील त्यांना चांगली दिशा दाखविली पाहिजे. ही चांगली दिशा ह्मणजे अर्थात् चातुर्वर्ण्याची ! आपल्या देशबान्धवाना आपण शिकविले पाहिजे की जरी जगात चातुर्वर्ण्य पसरलेले आहे, तरी ह्या चातुर्वर्ण्यात श्रेष्ठ कर्तव्य ह्मणजे आपल्या मातृभूमाला बन्धमुक्त करणे हे आहे. ह्यासाठी सर्व इतर मनोविकार टाका व मातृभूमीवर प्रेम करू लागू.

१. मातृभूमीवर प्रेम करतात तींच माणसें तींच जगण्यास योग्य—
त्यांचेच तोण्ड पहारें—इतरांचें तोण्ड पाहूं नये. तुमचा सर्व स्वार्थ
मातृभूमीचे हितात लीन करा. तुमचें सर्व धन मातृभूमीला अर्पण
करा. तुमचे सर्व उद्योग मातृभूमीचे हितासाठीं करा. तुमची सर्व
कृति मातृभूमीसाठीं करा. तुमचे सर्व आयुष्य मातृभूमीसाठीं वेंचा.

चवथा मार्ग.

ह्यालाच लोकसंग्रह असें म्हणतात. लोकसंग्रह ह्मणजे लोकांची
खुशामत करणे नव्हे—एकाच मनोविकारानें सर्व लोकांस भारणें
म्हणजे लोकसंग्रह होय । पण सर्व लोकांनीं मातृभूमीवर प्रेम
करायला शिकाव ह्मणजे काय करावें ? त्यांना आपआपले धन्दे
सोडून द्यावे काय ? त्यांनीं लेक्चरें देत फिरावें काय ? त्यांनीं
आपलीं मुलेंबाळे सोडून द्यावीं काय ? त्यांनीं खादी वापरून फकीर
बनावें काय ? किंवा त्यांनीं पायघोळ कफनी घालून दाढी वाढवावी
काय ? नाही. ह्याची काहीएक गरज नाही. हा खरा लोकसंग्रहही
नव्हे. खरा लोकसंग्रह म्हणजे प्रत्येक मनुष्यास निरनिराळे उद्योग
लावणें, त्याला स्वावलम्बी बनविणें, त्याला स्वाभिमाना व संसारी
बनविणें, त्याला कुशल बनविणें, त्याला कार्यव्यापृत बनविणें हा
आहे. शेंकडों, हजारों, लाखों व्यवसाय जो आपल्या देशांत उत्पन्न
करतो व देशान्धवाना त्याची चटक लावून जो त्या व्यवसायातून
मातृभूमीच्या विषयीं हितबुद्धि उत्पन्न करतो त्यानेच खरा लोकसंग्रह
केला असें म्हटलें पाहिजे.

चोरी कशी करावी ?

पंचवा मार्ग

आणि ह्यामाठी ज्ञान व “ सायन्स ” ह्याचा प्रसार शक्य तितका केला पाहिजे. देशभक्ति मूढ असता उपयोगी नाही. देशभक्ति अडाणी व मागासलेली असता उपयोगी नाही देशभक्ति पुढे धावणारी, महत्त्वाकाक्षी व सर्वदर्शी असली पाहिजे देशभक्त हा ग्वादी-वरून ओळखण्याची जरूरी नाही तां जुने पंचाग वापरतो की नवे वापरतो ही देशभक्ताची कसोटी नको देशभक्ताची कसोटी त्याचे ज्ञान असले पाहिजे. इंग्रज मनुष्य जितके जाणतां, फ्रान्म-मधील हुषार सायण्टिस्ट जितके जाणतो, जर्मनीतल प्रवीण शोधक जितके शोध लावतो, अमेरिकेतल सर्वात बुद्धिमान् तज्ज्ञ ज्या कल्पना काढतो त्यापेक्षा देशभक्ताचे ज्ञान, त्याची बुद्धि, त्याच्या कल्पना तरतरीत पाहिजेत देशभक्तीचे हे मूळ आहे. ह्याशिवाय देशभक्ति सार्थक होऊ शकत नाही

सहावा मार्ग

वरिल मार्गांने गेलें ह्मणजे देशात सम्पत्ति आपोआप येईल, पण तिचा झोत ज्यास्त जोरांने चालू व्हावा यासाठी देशवान्भवाना निर्भय व निर्भीड बनविण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. तरुण पिढ्याचा जोम कधी दाबून टाकू नये, त्याच्या साहसाच्या इच्छा तिथल्या तेथें मारूं नयेत; त्यांच्या साहसाना उत्तेजन दिले पाहिजे व हिन्दुस्थानातल्या देशभक्ताना धाडसी व साहसी अन्तःकरणानें जगाच्या कोनाकोणच्यापर्यन्त धाडले पाहिजे. त्याचे जिवाला भीतीचा लवले-

शही चिकटं देता उपयोगी नाही जिथें जिथें त्याना प्रतिबन्ध होईल तिथें तिथें त्याना मुद्दाम नेऊन फेकलें पाहिजे व जिथें जिथें त्याचे मार्गांत अडथळे उत्पन्न केले जातात तिथें तिथें ते अडथळे लाथाडून टाकायला त्याना शिकविलें पाहिजे असा कोण मनुष्य आहे कीं जो हिंदुस्थानातल्या मनुष्याला येथे बसूं नको असें ह्मणेल अणि असा कोण मनुष्य आहे कीं जो हिंदुस्थानातील देशभक्ताला आमचे देशात उतरू नको अशी मनाई करील '

सातवा मार्ग

देशभक्ताला मनाईची पर्वा नाही तो मनाई जाणीत नाही व मानीत नाही परन्तु एवढें मात्र खरें कीं जिथे तो जातो तिथें आपले उदार मन, आपलें विश्वप्रेम व आपली पवित्र वर्तनपद्धति घेऊन जातो. हिन्दुस्थानातल्या देशभक्ताना माउथ् अफ्रिकेंतले मनाई कायदे, ऑस्ट्रेलियातले प्रतिबन्धक नियम किंवा केनिया-मधील पक्षपाती हुकूम कधीही थाम्बवूं शकणार नाहीत. परन्तु जिथें तो जाईल तिथे तों आपलें श्रेष्ठ ज्ञान, आपलें श्रेष्ठ वर्तन, आपलें श्रेष्ठ चरित्र व आपलें श्रेष्ठ पावित्र्य घेऊन जाईल. एवढेंच नव्हे तर हिन्दुस्थानातला देशभक्त जिथें जिथे जाईल तिथें तिथें तो हिंदुस्थानातली उदात्त तत्त्वे त्या लोकाना शिकवील व त्याचें मन आपल्या उपदेशानें, ज्ञानानें व उदाहरणाने पूर्णपणें वश करून घेईल.

आठवा मार्ग

अशा रीतीने पृथ्वीवरील सर्व देश, सर्व प्रदेश व सर्व मुलुख हिन्दु-

चोरी कशी करावी ?

स्थानांतील देशभक्त पुरुषांनी भरून गेले ह्मणजे त्या त्या देशातील पुढारीपण हिन्दुस्थानच्या लोकांकडे हक्कानें येईल. न्यूयॉर्कमध्ये एखादें उदाहरण अडले तर तें हिन्दुस्थानच्या गणित्याला विचारलें जाईल, मॉस्कोमध्ये राजकारणाचा प्रश्न नडला ह्मणजे हिन्दुस्थानच्या मुत्सद्याकडे तो सोडवायला येईल, बर्लीनमध्ये सामाजिक तण्टे उद्भवले तर हिन्दुस्थानचा मनुष्य ते तण्टे तोडील, रोममध्ये बायबलचें वाक्य समजळें नाहीं तर हिन्दुस्थानचे विद्वानास तें विचारण्यात येईल, लण्डन्मधील टेम्सनदीचा पंप मोडला तर हिन्दुस्थानच्या इंजिनीयरकडे तो दुरुस्तीकरिता येईल आणि तुर्कस्थानमध्ये शिण्यासुनींचे तण्टे लागले तर ते हिन्दुस्थानच्या प्रज्ञावान् पुरुषाकडे मध्यस्थीला सर्व येतील. जग हिन्दुस्थानला गुरु मानलिल, सर्व दुनिया हिन्दुस्थानला वन्दन करील, सर्व लोक हिन्दुस्थानचे भजनी लागून त्याचे शिष्यत्व पत्करतील !

नववा मार्ग.

आणि इतक्या परल्ल्यापर्यन्त ज्या वेळीं हिन्दुस्थानांतील देशभक्त घतील त्यावेळीं हिन्दुस्थानचें स्वातंत्र्य ज्यांनीं हरण करून नेलें असेल त्याचे विशातून तें न बोलतां परत घेता घेईल. तें अलगत घेता येईल, रेशमी रुमालानें घेता येईल, हळू हातांनीं व मंजुळ पद्धतींनीं घेतां घेईल, ज्यांनीं तें हरण केलें त्यांना यत्किचित् न दुखवता व त्यांना तिळमात्र शरमिन्धे न करिता तें घेतां येईल. सर्व पातक्यात दुसऱ्याचें स्वातंत्र्य हरण करणारा मनुष्य ज्यास्त पातकी

होय. धर्मशास्त्रात जीं पंच महापातके वर्णन केलेली आहेत त्यांपैकी दुसऱ्याचे स्वातंत्र्य हरण करणारा हा जास्त गलिच्छ पापकर्मा आहे. पण हे पाप ज्यांनी केले असेल त्याची शोभा करू नका—चार चौघात त्यांना चवाठ्यावर आणू नका—रेशमी रुमालाचे गुलगुलीत हान त्यांच्या खाशात घाला व हळूच असेल स्वातंत्र्य काढून घ्या.

चोरी अशी करावी. ह्या नऊ मार्गांनी चोरी करतां येईल. चोरी करायची तर हे नऊ मार्ग आहेत. बाकीचे मार्ग उघडपणाचे आहेत. त्यांना उघड युद्ध अथवा Open War असे म्हणतात. ते ज्यांना करायचे असतील त्यांना त्याचे मार्ग मोकळे आहेत. त्याचेकरिता हे पुस्तक लिहिलेले नाही. हे चोरीच्या मार्गांचे पुस्तक आहे. हे श्रीकृष्णाच्या मार्गांचे पुस्तक आहे. त्या सुप्रसिद्ध चौर्यकुशालाने ज्याप्रमाणे विद्याचे प्रेम चोरले, त्या सर्वप्रिय चौर्यप्रणालीने ज्याप्रमाणे अन्तःकरण चोरून घेतले त्याप्रमाणे सर्व देशबान्धवांची मने चोरून घेण्याचे हे पुस्तक आहे. ह्या मधुर चौर्यकर्मावर लोकसंग्रहाचे नाजूक कौशल्य आलम्बून आहे. लोकसंग्रहावर सामुदायिक कार्यप्रवृत्ति अवलम्बून आहे. सामुदायिक कार्यप्रवृत्तिवर ज्ञानप्रगति अवलम्बून आहे व ज्ञानप्रवृत्तिवर वैभवाची भरती अवलम्बून आहे. पण ह्या सर्वांना जवळ करायला घाडत, उन्साह व निर्भयता पाहिजे आणि ह्या निर्भयतेला पवित्र हेतूंची व दिलदार विश्व-प्रेमाची जोड पाहिजे. हिंदुस्थान बुडाला, हिंदुस्थान परवश झाला, ह्याणून कशेला शोक करता ? डोळ्यांत पाणी काय ह्याणून आणतां ?

चोरी कशी करावी ?

ज्या वेळीं मन परवश होते त्याचवेळीं देश परवश हे तो जोंपर्यन्त मन परवश झालेलें नाहीं तोंपर्यंत हिन्दुस्थानही परवश झालेला नाहीं. मग त्याचेवर युनियन् जॅक फडको किवा दसरें निशाण लागो. पण हिंदुस्थानच्या तरुणांत अजून अक्कल आहे, हुपारी आहे, तरतरी आहे. पाच हजार मैलावरून परकीय लोक येऊन जर त्यांनीं हिन्दुस्थानचें स्वातंत्र्य आपल्या घशात टाकले असेल तर हिन्दुस्थानही असा काहीं चमत्कार करील कीं लबाड लोकांनीं नेलेले तें स्वातंत्र्य हलक्या हातानी व रेशमी रुमालांनीं तो परत घेईल. पण त्याकरिता चोरीचें शास्त्र अवगत पाहिजे. तें शास्त्र तरुणाचे रोमारोमात मुगलें पाहिजे.

हें चोरीचें शास्त्र पूर्वीं कार्तिकेयाने काढलें अे मागें सांगितलेंच आहे. पण त्याचा यशस्वी प्रयोग दन्यापासून सजीविनी आणताना कचानें केला श्रीकृष्णानें तर आपल्या मधुर चौर्य-कर्माची कमाल करून प्रत्येक पिढीचीं अन्त करणें चोरून घेतलीं हा ग्रन्थ त्यासच अर्पण असो व लोकसंग्रहासाठीं जनतेचीं अन्तःकरणें चोरून घेणारे कार्यप्रवर्तक ह्या हिन्दुस्थानात त्याच्याच कृपेनें पुनः पुन्हा जन्म पवोत ।

प्रकरण २० वें

(१) सर्व मनुष्यप्राण्यांचे चार विभाग करता येतात. हे विभाग मनुष्याचे हेतु व वर्तन ह्यांचेप्रमाणें होतात.

(२) ज्याचे हेतु उच्च व वर्तन सत्य ते अस्यन्त श्रेष्ठ पुरुष होत. त्यांचे हेतु उच्च, पण वर्तन असत्य तेही श्रेष्ठच, पण पहिल्यापेक्षा दनी

प्रकरण २० वे.

योग्यतेवे । ज्याचे हेतु सामान्य, पण वर्तन चोख, ते कनिष्ठ दर्जाचे होत व ज्याचे हेतु सामान्य आणि वर्तनही खोटे ते अत्यन्त नीच पुरुष होत.

(३) क्लाइव्ह सारखे नीच पुरुष चवथ्या वर्गातील आहेत.

(४) स्वतःचें वैभव वाढविण्याची इच्छा जशी हीन प्रतीची, तशीच स्वतःच्या राष्ट्राचे वैभव वाढविणे ही हीन प्रतीचीच इच्छा आहे. भारताच्या देशाच्या उत्कर्षाकरिता जे दुसऱ्यांना गुलामगिरीच्या कढईत ढकलतात ते श्रेष्ठ पुरुष खासच नव्हेत.

(५) सर्वोत्तम उच्च हेतु ह्यणजे आपला देश पारतंत्र्यातून सोडविणें हा आहे.

(६) प्रत्येक मनुष्याने हेच ध्येय आपलेसमोर ठेवें पाहिजे.

(७) आपल्या राष्ट्राचें स्वातंत्र्य जर दुसऱ्या कोणी हरण केलें असेल तर तें स्वातंत्र्य मिळविण्याचे तीन मार्ग आहेत:—

(अ) त्या राष्ट्राचे बरोबर उघड लढाई (Otoken War) करणें. इतिहासात हाच मार्ग बहुतेक आचरलेला दिसतो.

(आ) त्या राष्ट्राला अनेक युक्त्या करून गोत्यात आणणें. श्रीशिवाजी महाराजांनी हा मार्ग आचरला हा मार्ग निव्वय नाही. किम्बहुना प्रवळाशीं दुर्बळाचा प्रसंग आला म्हणजे ह्या मार्गाचेच अवलम्बन करावें लागतें.

(इ) त्या राष्ट्राला न कळत व न समजू देता त्याजपासून आर्षे स्वातंत्र्य परत मिळविणें.

पण ही चोरी कशी करावी ?

द्वारची ९ साधने आहेत:—

(१) प्रथमतः पुढाऱ्याने स्वतःचें वर्तन अत्यन्त शुद्ध व पावित्र ठेवें पाहिजे. याने ३१ हेतूसाठीं देखील अनीतीचा स्पर्श न होऊं देण्याचा.

चोरी कशी करावी

निर्धार केला पाहिजे.

(२) त्याने सर्व लोकाविषयी उदार वृत्ति ठेवून त्यास आपलेमोव निजमविलें पाहिजे. जगात सत्य आणि असत्य ह्यावे भिन्न झालेलें आहे. असत्यही अनेक वेळां निरुपाय म्हणूनच आचरण्यात येतें. तेव्हा सत्यांकार स्तोम माजवून त्यानें कोणाचाही धिःकार करता उपयोगी नाही.

(३) ह्याप्रमाणें अनुयायी जमविल्यानन्तर त्यानें त्याच्यात देशाच्या स्वातंत्र्याविषयी उकट इच्छा उत्पन्न केली पाहिजे.

(४) त्यानें ह्या अनुयायात असंख्य उद्योग व व्यवसाय उत्पन्न करून त्यास श्रीमन्त, सुखी व कार्यव्यापृत बनविलें पाहिजे.

(५) 'साधन्य' व इतर ज्ञान ह्याचा ज्वारीनें फैलाव करून आपल्या अनुयायांस त्याने जगातील कोणत्याही राष्ट्रपेशा ज्यास्त बुद्धिवाज व ज्यास्त कल्पक केलें पाहिजे.

(६) दुसऱ्या राष्ट्रांनी घातलेले कृत्रिम व स्वार्थी निन्दे तोंडून टाकण्याइतके घाडस त्यानें आपल्या अनुयायात उत्पन्न केलें पाहिजे.

(७) त्यानें ह्या अनुयायाकडून जगातील सर्व राष्ट्रांना उच्च नीतिमतेचे घडे देवविलें पाहिजेला

(८) त्यानें ज्ञान, नीति, 'साधन्य', व सामर्थ्य ह्यांचे बळग्वर स्वतःकडे व स्वतःच्या अनुयायाकडे जगातील सर्व राष्ट्रांचे गुरुत्व येईल अशी तजवीज केली पाहिजे.

(९) आणि नन्तर ज्यानें त्याच्या राष्ट्रांचें स्वातंत्र्य हरण केलें असेल त्याचे शिशातून तें स्वातंत्र्य नजूर हातानां काढून घेऊन तें आपल्या मातृभूमिचे स्वाधीन केलें पाहिजे.

चोरीचें शास्त्र हें। हेंच श्रीकृष्णाच्या अवताराचें सार। व म्हणून हें पुस्तकही त्याच श्रीकृष्णास समर्पण.

